

T.C.

Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

TEFSİRLER IŞIĞINDA NASR SURESİNİN TAHLİLİ

Nihat DEMİRKOL

Iğdır 2017

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

TEFSİRLER IŞIĞINDA NASR SURESİNİN TAHLİLİ

Hazırlayan
Nihat DEMİRKOL

Danışman
Prof. Dr. Şadi EREN

İğdır 2017

TAAHHÜTNAME
(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Tefsirler Işığında Nasr Suresinin Tahlili**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

07/08/2017

Nihat DEMİRKOL

KABUL VE ONAY

Nihat DEMİRKOL tarafından hazırlanan **Tefsirler Işığında Nasr Suresinin Tahlili** adlı çalışma, **07/07/2017** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı, **Tefsir** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKGÜN

(İmza)

(Üye)

Prof. Dr. Şadi EREN

(İmza)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

(Üye)

ÖZET

Kur'an son ilahi kitap olup hükmü ve tebliği ebedidir. Derin manalara sahip olan bu kitabın en kısa surelerinden biri olan Nasr suresi, genel olarak bu çağın insanlarına, özel olarak da Müslümanların hem toplumsal hem de bireysel sorunlarını çözecek olan metodları ortaya koymuştur. Nasr sûresi birey ile toplumu bütünleştirmiştir. Bu surenin birinci ayeti siyasidir. İkinci ayeti ise içtimaidir. Üçüncü ayeti ise bireysel yani kulluktur. Bu ayetler arasında çok kuvvetli bir mana bütünlüğü vardır. Bu suredeki birinci ayette dikkat çekilen nokta başarıdır. Fakat bu başarını devamı için üçüncü ayetteki bireysel kulluğun önemine işaret etmektedir. İkinci ayetteki toplumsal değişme için ise yine bireyin değişmesini işaret etmektedir. Üçüncü ayetteki bireyin başarı kazanabilmesi için ise ikinci ayetteki toplumsal bütünleşmeye yöneltmektedir. Sûrenin içerdiği bu manaları dikkate alındığında günümüz Müslüman dünyasının nasr ve fetih elde edeceği kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler

Nasr, Fetih, Hamd, Tesbih, İstiğfar.

ABSTRACT

The Qur'an is the last divine book and the judgment and the teaching is eternity. The Surah al-Nasr, one of the shortest surahs of this deeply meaningful book, has put forward methods that to solve both social and individual problems of today's people in general and Muslims in particular. The Surah al-Nasr integrates the individual and society. The first verse of this surah is politics, the second verse is social, and the third verse is individual, that is, slavery. There is a very strong meaning unity between these verses. The matter pointed out in the first verse of this surah is the success. But it points to the importance of the individual slavery in the third verse for the continuation of this success. For the social change in the second verse, it also indicates the individual's change. In third verse, since the individual has succeeded, it leads to social integration explained in the second verse. Considering these meanings including in the surah, we believe that today's Muslim world will attain support and conquest.

Keywords

Support, Conquest, Praise, Glorify, Praying for Forgiveness.

ÖNSÖZ

Kur'an'ı Kerim her yönüyle mu'cize bir kitaptır. Allah'ın Müslümanlara bir hitabı ve emridir. Bu kitap on dört asır boyunca gerek yaşantıda gerekse vicdanlarda Müslümanlar için hidayet ve ilham kaynağı olmuştur. Kur'an'ın hâkim olduğu toplumlarda koyduğu prensipler her zaman çözüm getirmiştir. Evrensel bir kitap olduğu için de her çağın problemlerine çözüm, sorularına cevap vermiştir. Müslümanlar her ne zaman zor durumlarla karşılaşmışlarsa Kur'an'ın onlara çizdiği yol haritasıyla felaha kavuşmuşlardır. Kur'an, Allah'ın kelamı olup bütün insanlara hitap ettiği için birçok manaya delalet edebilmektedir. İnsanların sözleri ve fikirleri gibi olmadığı için sınırlı manalarla ve fikirlerle kayıt altına alınması doğru değildir. Dolayısıyla her asrın problemleri için başvurulacak temel kaynaktır. Bu kitap yerel ve bölgesel olmayıp evrensel özelliğe sahiptir.

Özellikle son yarım asırdır İslam coğrafyasında yaşananlar bizi hayli endişeye düşürmüştür. Hâlbuki Allah, yüce kitabında Müslümanlara yardım edeceğini belirtmiştir. Biz de on dört asırdır Müslümanların her problemine çözüm üreten bu kitabın bu asırda ki Müslüman toplumun içinde olduğu zillet ve mahkûmiyet sıkıntısından kurtuluş yolunu gösterdiğini, Allah'ın yardım edeceğini, Müslümanların Kur'an'ın çizdiği yoldan giderlerse kurtuluşa erebileceğini düşündük. Bu nedenle Allah'ın yardımını ifade eden Nasr suresini tahlil ederek adeta ikinci Bedir'i yaşayan ümmete böyle bir müjdenin olabileceğini ve olması için de neler yapmamız gerektiğini anlatmaya çalıştık.

Nasr suresi, Allah'ın yardımını ve fethini içermesi bakımından bizim için büyük bir ümit taşımaktadır. Ayrıca ümmetin kurtuluş reçetesini de vermektedir. Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman insanların Allah'ı hamd ile tesbih ve istiğfar etmesi ifade edilmektedir. Bu sure işârî olarak zihinlere şöyle bir manada vermektedir. Surenin manasını tersten okuduğumuzda Allah'ın yardımının gelmesi için O'nu hamd ile tesbih ve istiğfar etmemiz gerektiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethi nasip olduğu zaman Hz. Peygamber kadar Allah'ı hamd ile tesbih ve istiğfar eden kimse yoktu. Allah'ın yardımı ve fethi gelince de Hz. Peygamber daha fazla tesbih ve istiğfar etti. Bugünkü durumumuzu göz önünde bulundurduğumuzda ise zillet ve mahkûmiyetten kurtulmak ve Allah'ın yardım

etmesi için O'nu çokça tesbih ve istiğfar etmemiz gerekir. Kulluğumuzun gereği olarak da Allah'ı tesbih ve istiğfar etmemiz gerekir. Dolayısıyla her iki durumda Allah'ı tesbih ve istiğfar etmemiz gerekmektedir.

Bu çalışmamızı oluştururken mümkün olduğunca klasik ve modern kaynaklardan alıntı yapmaya çalıştık. Çünkü her kitabın müellifi, bulunduğu zaman içerisindeki şartları dikkate alarak mevzuları tahlil etmeye çalışmıştır. Ümmetin bugünkü problemleri genel olarak klasik kaynakların yazıldığı dönemde mevcut değildi. Bundan dolayı da birçok modernist tefsir ortaya çıkmıştır. Örneğin bir taraftan Maturidî'nin değerlendirmelerine başvururken diğer taraftan Muhammed Abduh'u dikkate almaya çalışarak konuyu ele aldık. Bunun yanında gerek sure içindeki kelimelerin gerekse sure ismi ve eş anlamlılarının manalarını açıklamaya çalışırken mümkün olduğunca Arapça kaynakları kullanmaya çalıştık.

Nasr suresini tahlil ederken mevzuyla alakalı olarak gördüğümüz diğer ayetleri ve tefsirlerin dışında kalan ama konumuzla yakından alakalı eserlerden de istifade etmeye çalıştık. Çünkü Nasr suresi üç ayet olmasına rağmen birçok konuyu kendisinde barındırmış bir suredir. Dolayısıyla Nasr suresindeki manalar sadece tefsirlere değil diğer kitaplara da mevzu bahis olabilmektedir. Sure içindeki ayet ve kelimeleri tahlil ederken öncelikle lügat kitaplarına başvurduk. Sonra ise rivayet tefsirlerine yer verip ayet veya kelimeyle alakalı olarak zikredilen rivayetleri mevzunun daha iyi anlaşılması çerçevesinde yer verdik. Daha sonra ise dirayet ve işârî tefsirlerdeki manaları derleyerek nazara vermeye çalıştık. Modern tefsirler ile diğer kitaplardaki görüşleri ise dikkat çekmesi için mevzuların sonuna eklemeye çalıştık.

Bu çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Nasr kelimesinin manaları, eş anlamları, zıt anlamlısı, nasr kelimesinin Kur'an'da ve hadiste kullanımları ve nasr kelimesinin çeşitleri üzerinde durduk. Surenin ana teması Nasr olduğu ve diğer manalarının da bu kelime üzerinde bina edildiği için bu kelimenin anlaşılması sureyi anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca surenin en bilindik isimlerindedir.

Birinci bölümde Nasr suresindeki manaların alt yapısını oluşturmaya çalışarak surenin kimliğini tanıtmaya çalıştık. Surenin ismi, sıralaması, nüzülü, diğer surelerle

münasebeti, fazileti ve sure içindeki kelimelerin manası üzerinde durduk. Ayrıca surenin i'rabı, belâgatı ve Kur'an'ın mana bütünlüğünün bir parçasını oluşturan sure içindeki esma ve ayetlerin münasebetlerini açıklamaya çalıştık.

İkinci bölümde ise ayetleri tek tek ele alarak tahlilimizi yapmaya çalıştık. Çünkü Nasr suresinin üç ayeti de birbiriyle mana açısından irtibatlı olmakla beraber her bir ayet farklı bir mevzuyu ele almaktadır. Birinci ayeti, Allah'ın yardımından ve zaferden bahsetmektedir. Bu cihetiyle siyasidir. İkinci ayeti ise içtimaidir. Çünkü toplumsal bir değişmeyi konu almaktadır. Üçüncüsü ise kulluk ayetidir. Mevzuyu bireyde bitirmektedir. Birinci ayette Nasrullah ve fetih kavramları üzerinde durmaya çalıştık. Bu ayetten çıkan zafer sonucunda ise Hz. Peygamber'in bir insan olarak ortaya koyduğu tavrın nasıl olduğunu inceledik. İkinci ayette ise Dinillah ve Yemenlileri konu alan rivayetleri, Müslüman olmayanların Allah'ın dinine girişini toplumsal değişme çerçevesinde ele aldık. Ayet insanların Allah'ın dinine girişinden bahsetmektedir. Allah'ın dinine giren insanlar kendi adetlerini ve yaşantılarını bırakıp Allah'ın koyduğu yasaya göre yaşamak zorundalar. Bu da ister istemez bir toplumsal değişim meydana getirmektedir. Üçüncü ayette ise ilk iki ayetteki manaların tahakkuk etmesi sonucunda bir anda kulluğa çağırın hamd ile tesbih emri ve istiğfar emri ve ondan sonra tevbe ile gelen refiki a'layı inceleyerek günümüze bakan yönlerini derlemeye çalıştık.

Bu çalışmamızda bizlere her türlü desteği veren başta Prof. Dr. Şadi EREN'e, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin YURT'a, Yrd. Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN'a, arkadaşım Mustafa KARATAY'a ve değerli eşim Emine DEMİRKOL'a çok teşekkür ederim.

Nihat DEMİRKOL

İğdır 2017

İÇİNDEKİLER

Sh No:

TAAHHÜTNAME	
KABUL VE ONAY	
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
A.NASR KAVRAMI	1
1. Manası.....	1
2. Eş Anlamları.....	5
a. Teavün.....	6
b. Tekâfül	7
c. Tezâhür	8
d. Veli.....	9
e. Tevfik.....	11
3. Zıt Anlamlısı	12
a. Hızlan	12
B. NASR KAVRAMININ KULLANIMI.....	14
1. Kur'an'da Kullanımı	14
2. Hadislerde Kullanımı.....	17
C. NASR'IN ÇEŞİTLERİ	18
1. Meleklerle Yardım	20
2. Hz. Ömer'in Müslüman Olması.....	22
3. Rüya.....	23
BİRİNCİ BÖLÜM.....	25
A. NASR SURESİ	25
1. Surenin İsmi.....	25
2. Surenin Sıralaması	25
3. Surenin Nüzülü.....	25
4. Kafirun ve Tebbet Sureleriyle Münasebeti	27

5. Surenin Fazileti	29
6. Sure İçindeki Kelimeler	32
a. Nasr	32
b. Feth.....	32
c. Fevc	34
d. Tesbih	35
e. Tahmid	37
f- İstiğfar	38
g- Tevvab.....	40
7. Surenin İ'rabı	43
8. Surenin Belağatı	45
9. Sure İçindeki Esmâ ve Ayetlerin Münasebeti	48
İKİNCİ BÖLÜM	51
A.SURENİN METNİ VE MEALİ	51
B.SURENİN TAHLİLİ	51
1. AYET.....	51
a. Nasrullah.....	52
b. Fetih.....	59
c. Zaferin insan üzerindeki etkisi.....	65
2. AYET.....	69
a.Dinillah	70
b. İnsanlardan Maksat Yemenliler Mi?	72
c. Müslüman olmayanların Allah'ın Dinine girişi.....	74
e. Toplumsal Değişimde Hz. Peygamber'in Etkisi	76
3. AYET.....	77
a.Hamd İle Tesbih Emri	78
b.İstiğfar Emri.....	81
c.Tevbe ile Gelen Refiki A'la.....	84
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR

- Ansk. : Ansiklopedi
a.s : Aleyhisselam
Ank. : Ankara
Bkz. : Bakınız
Byy. : Baskı Yeri Yok
Çev. : Çeviren
DİBY : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
İst. : İstanbul
İÜ. : İstanbul üniversitesi
Hz. : Hazreti
s.a.s : Sallallahu Aleyhi ve Sellam
s. : Sayfa
ŞİA : Şamil İslam Ansiklopedisi
ts. : Tarihsiz
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

A.NASR KAVRAMI

1. Manası

Nasr kelimesi Arapça'da NA-SA-RA fiilindedir. Sözlükte nasr kelimesi yardım etmek, desteklemek, sıkıntıdan kurtarmak, zafer vermek,¹ mazluma yardım etmek, zalimden intikam almak, gibi manalara gelmektedir.² Nasara fiilinin ismi faili olan ناصر kelimesi karşı destek olmak, birbirine yardım etmek, düşmana karşı ona ve dostlarına yardım etmek, gözetmek ve yardımcı anlamına gelirken انتصار kelimesi de cesaretlendirmek, başarı kazanmak, galibiyet anlamına gelmektedir. انصار kelimesi ise taraftarlar, destekçiler, yardım edenler, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği on ve ashabına yardımcı olanlar için kullanılmaktadır.³

Nasr kelimesi Araplarda kuraklık nedeniyle bitkilerin yeşermesi için yağmurun yere olan yardımı dolayısıyla نُصِرَ أَرْضُ بَنِي فُلَانٍ “*Filan oğullarının araziğine yardım edildi (yağmurla sulandı).*” Ya da نَصَرَ الْغَيْثُ الْأَرْضَ “*Yağmur yere yardım etti*” tabirlerinden alınmıştır.⁴

Nasr kelimesinin kullanımını cahiliye şiirlerinde de görürüz. Mesela

إِذَا دَخَلَ الشَّهْرُ الْحَرَامُ فَجَاوِزِي بِلَادِ تَمِيمٍ وَأَنْصُرْ أَرْضَ عَامِرٍ

“(Ey Bulut) Haram ay geldiği zaman Temim diyarını geç Amir diyarına yardım et.” Ya da şöyle ifade edilmiştir.

إِذَا أُنْسَلَخَ الشَّهْرُ الْحَرَامُ فَوَدَّعَى بِلَادِ تَمِيمٍ وَأَنْصُرْ أَرْضَ عَامِرٍ

“(Ey Bulut) Haram ay bittiğinde Temim (toprağına) veda edip Amir toprağına

¹Ahmed Ebû Haka, *Mu'cemu-l Nefaisi'l-Vasit*, Dâru'l Nefais, Beyrut,2008, s.1245; Bekir Topaloğlu, “Nasir”, *DİA*, XXXII, 412.

² Halil b. Ahmet el-Ferahidî, *Kitabu'l-Ayn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 2004, s.877.

³Râgıb el-İsfahanî, *Mufredatu Elfazı'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr. Beyrut, 2010, s. 516; Muhammed b. Yusuf eş-Şeybani ebi Hayyan el-Endulusî, *Bahru muhit*, Daru-l-Fikri'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.VIII,524; İbrahim Mustafa, *Mu'cemu-l-Vasit*, Mektebetu'l-İslamiyye, Beyrut, t.s. s.926.; Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yay. İst. 2011. s.1178.

⁴Ebu Ubeyde Ma'mer b. el-Musenna et-Teymî, *Mecazu'l-Kur'an*, Mektebetu'l-Hanci, Kahire, t.s. II,46.

yardım et.”⁵

Yağmurun yere yardım etmesi veya destek vermesinden dolayı nasr kelimesinin kullanımı ortaya çıkmıştır. Yağmurun yere yardım etmesi veya destek vermesinden dolayı nasr kelimesi kullanıldığı gibi insanların da birbirine yardım etmesi, destek vermesi veya Allah’ın insanlara yardım etmesinde, destek vermesinde ya da mecazi anlamda kullanılan insanların Allah’a yardım etmesinde de nasr kelimesi kullanılmıştır.

Örneğin şu ayetlerde Allah’ın savaşlarda Hz. Peygambere ve Müslümanlara yardımından bahsederken nasara fiili kullanılmıştır.

Bedir savaşında Müslümanların sayısı, binekleri ve silahları az olmasına rağmen savaşı Allah’ın yardım etmesi sonucunda kazanmışlardır. Allah’u Teâlâ buradaki yardımı nasara fiiliyle şöyle ifade etmektedir.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir’de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah’tan korkun, ola ki şükredersiniz.”⁶

Huneyn savaşında ise Allah Müslümanlara yardımını hatırlatması onlara bir ihtar tarzındadır. Çünkü Müslümanlar sayılarına bakarak kendilerine güvenmişlerdi. Allah, bu yardımını da yine nasara fiiliyle şöyle ifade etmiştir.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كُنُوزُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ

“Andolsun, Allah birçok yerde size yardım etti ve Huneyn (savaşı) gününde de. (O gün) sayıca çokluğunuz size güven vermişti. Fakat bu (çokluk) size hiçbir yarar sağlamadı ve yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar geldi. Sonra gerisin geriye dönüp kaçtınız.”⁷

Allah, savaşları idare edenin, yönlendirenin, sonucunu belirleyen sadece kendisi olduğunu, zaferin tamamıyla kendi elinde olduğunu, bunun sayısal çokluk ya da azlıkla bir ilgisinin olmadığını, dilediğini galip, dilediklerini de mağlup edecek

⁵Ebu Nasr İsmail b. Ahmed el-Cevheri, *es-Sehhah*, Dâru’l Hadîs, Kahire, 2009. s.1142; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami’u li-Ahkami’l-Kur’an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İst. 2014. XIX, 427-428.

⁶ Al-i İmran 3/123.

⁷ Tevbe 9/25.

güçte olduğunu ifade ediyor. Başarıyı ve zaferi Allah'a değil de sebeblere, sayısal güç anlayışlarına endekslediğimiz zaman bizim için yenilgi başlamış demektir. Bütün sebeblere müracaat etmeliyiz, yapabildiğimiz kadar büyük ve güçlü ordular oluşturmalıyız ama Allah'ın yardımını olmadan zaferin gelmeyeceğini bu ayetten ders almalıyız.

Allah, Fetih suresinde de Hz. Peygambere yardım etmekle onu aziz kılacağını yine nasara fiiliyle ifade etmektedir.

وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا

“Ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım ediyor.”⁸

Allah'ın Müslümanlara olan yardımında nasara fiili kullanıldığı gibi aynı şekilde insanların Allah'a yardımından bahsedilirken nasara fiili kullanılmıştır. Mesela

وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Şüphesiz Allah kendine yardım edene yardım edecektir. Muhakkak ki Allah, Kavidir, Azizdir.”⁹

Ayette “Allah'a yardımdan murat”, O'nun dinine yardımdır. Allah, kendisine yapılacak yardıma mutlak surette karşılığını vereceğini ifade etmektedir. Bunu da nasr kelimesiyle ifade etmiştir. Ayrıca ayeti bitirirken kendisini kuvvetli ve aziz olduğunu belirtmesi bu yardımı yapması için gücünün yerinde olduğunu ve kimsenin engel olamayacağını belirtmiştir. Allah güçlüdür, azizdir. Allah kime yardım edip desteklemişse onun mağlup olması asla mümkün değildir.

Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) nasr kelimesinin dört manada kullanıldığını ifade eder.

1-Nasr kelimesi, gelecek tehlikelere karşı korumak veya korunmuş olmak manasında kullanılmıştır.

يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَىٰ عَنْ مَوْلَىٰ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“O gün, dostun dosta hiçbir faydası olmaz, kendilerine yardım da edilmez.”¹⁰

⁸ Fetih 48/3.

⁹ Hac 22/40.

¹⁰ Duhan 44/41.

Kıyamet günü cehennem azabının tehlikesine karşı hiç kimse ne zorla, ne de kolaylıkla başka kimsenin başına gelecek olanları defedemez.

2-Yardım ve destek manasında kullanılmıştır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِن أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

“Münafıklık yapanları görmedin mi? Ehli kitaptan inkâr eden kardeşlerine şöyle diyorlar: Andolsun, eğer çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız. Sizin hakkınızda asla kimseye itaat etmeyiz. Eğer sizinle savaşılsa, mutlaka size yardım ederiz. Allah ise şahadet eder ki onlar yalancılardır.”¹¹

Allah, burada münafıkların durumunu nazara veriyor. Kâfirlerle Müslümanlar arasında savaş olduğunda münafıklar kâfirlerin yanında yer alacaklarını, onlara yardımda bulunacaklarını “nasara” fiiliyle ifade ediyor. Fakat Allah ayetin sonunda ve sonraki ayetlerde onların yalancı olduklarını, aslında savaş çıktığında sözlerinde durmayacaklarını, yardımı yapmayacaklarını yine “nasara” fiiliyle ifade ediyor.

3-Zafer manasında kullanılmıştır.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

“Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bunula yatışsın diye yaptı. Yardım, yalnız Aziz-Hâkim Allah katındandır.”¹²

Burada “nasr” zafer manasındadır. Müslümanların galip gelmeleri için meleklerin gelmesine ihtiyaç yoktur. Allah'ın Müslümanlara melekleri yardımcı göndermesi ancak kalplerinin tatmin olması içindir. Çünkü insanlar sebeblere bakarlar. Ayrıca zaferin sadece kendi katından olduğunu dolayısıyla kimsenin bunu kendisine vermemesini bildiriyor.¹³

4- İntikam manasında kullanılmıştır.

وَلَمَن آتَنصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ

¹¹ Haşir 59/11.

¹² Al-i İmran 3/126.

¹³ Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nasıruddin el Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Çev. Şadi Eren, Işık Yay.İst.2013, I, 335.

“Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye vebal yoktur.”¹⁴ Zulme, haksızlığa maruz kalan kişi ya Allah’tan ya da Müslümanlardan yardım görerek hakkını çiğneyen zalimden hakkını almasında bir ceza veya kendisine bir azarlamanın olmadığı “nasara” fiilinin iftial babındaki biçimiyle ifade edilip vurgulanmıştır.¹⁵

Nasr denilince ilk akla gelen manası yardımdır. Ama yukarıdaki ayetlerden anlaşılıyor ki nasr sadece yardım değil aynı zaman da gelecek tehlikelere karşı korunmak, zafer kazanmak, intikam almak gibi manalara da gelebilmektedir. Ayrıca nasr kelimesinin kullanımının günlük hayatta değil de daha çok savaş veya savaş andıran durumlar için kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Kefevîye (ö.1684) göre nasr kelimesi “Zarar ve sıkıntıyı def etmeye hastır.”¹⁶ Ancak nazara verdiğimiz nasr kelimesinin kullanımları ve manalarını dikkate alınca nasr kelimesinin “Zarar ve sıkıntıyı def etmeye hastır.” gibi bir mana vermek yerine nasr kelimesi “Zarar ve sıkıntıyı def edip menfaati celb etmektir.” demek daha doğru bir tanım olabilir. Çünkü yapılan yardım fiilinin sonucunda kazanılan galibiyet, zafer, başarı gibi durumlarda menfaat getirir. Örneğin savaşta bir topluma yardım edilip o toplum savaş kazandığında karşı tarafın topraklarına ve eşyalarına el koyar. Bu da yapılan yardımın neticesi olup menfaati celb etmektedir.

2. Eş Anlamları

İnsanoğlu sosyal bir varlık olması nedeniyle tek başına yaşayamaz. Her zaman diğer insanların yardımına muhtaçtır. İnsanlar tarih boyunca topluluklar şeklinde yaşamışlardır. Nitekim ilk insan Hz. Âdem tek başına yaşayamamış ve Allah Hz. Havva’yı ona arkadaş olarak yaratmıştır.¹⁷ Bu yardımlaşma ihtiyacı her devirde olduğu gibi semavi dinlerde sıkça tavsiye edilen bir davranıştır. İslam dini semavi dinlerden biridir. İslam toplumunda yardımlaşmanın çok önemli olması nedeniyle de yardımlaşmaya dair pek çok kavram ortaya çıkmıştır. Arapçada nasara fiilinden olan nasr kelimesi de yardım manasına gelmektedir ve bunun pek çok eş anlamlıları bulunmaktadır. Bunlar: teavün, kefil, tesânüd, tezahür, mevla, gavs, tevfiik

¹⁴ Şura 42/41.

¹⁵Mukatil b. Süleyman, *Kur’an Terimleri Sözlüğü*, Çev. M.Beşir Eryarsoy. İşaret Yay. İst. 2004.s.307-309.

¹⁶ Ebil Beka el- Haseni el- Kefevi, *el- Külliyyat*, Matbaa-i amire, İst. 1870 s. 909.

¹⁷ Bkz. A’raf 7/189. ; Nisa 4/1.

kelimeleridir. Bunların yanında İslam toplumunda görülüp sevap kazanmaya dayalı olarak yapılan sadaka, zekât, kurban, nezir, karz, kefare, vakıf ve kervansarayların temel hedefi toplumda yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamaktır.¹⁸

a. Teavün

Teavün kelimesi “avn” kökünden türeyip “yardımlaşma” manasında en sık rastlanan kelimelerdendir. “iane” ve “maunet” kelimeleri de “yardım etmek” manasında kullanılır. Yardım eden kimseye ve genellikle işe yarayan her şeye “muin”, birinden yardım istemeye “istiane”, kendisinden yardım istenen kişiye “müstean” denir. Yine aynı kökten gelen “maun” insanlara faydalı olan şeydir.¹⁹ Kur’an’ı Kerim’de “iane” kelimesi iki ayette geçer.²⁰ İki ayette ise “müstean” “yardımı umulan” manasında olarak geçmektedir.²¹ Türevleriyle beraber teavün kelimesi Kur’an’da toplam on bir defa geçmektedir.²²

Teavün kelimesi Maide suresinin ikinci ayetinde iki defa zikredilmiş ve iyilik ile kötülük kelimeleriyle beraber kullanılmıştır.

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“İyilik ve takva üzerine yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah’dan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çok şiddetlidir.”²³

Allah’u Teâlâ müminlere hayır ve takva üzerine birbirlerine karşı yardımcı olmalarını emrederek günah ve aşırı derecede düşmanlık yapmak hususunda müminlerin birbirlerine yardım etmelerini yasaklamaktadır.

Ayrıca ayette kötülük eden insanlara karşı öfkenin kontrol altına alınması ve saldırgan tutumlardan vazgeçmesi gerektiğini belirttikten sonra iyilik ve takva konusunda yardımlaşıp kötülük ve düşmanlık konusunda da yardımlaşmamamız gerektiğini vurgulayarak cahiliye döneminden kalma kabileci dayanışma âdetlerini

¹⁸ Mustafa Çağrı, “Yardımlaşma”, *DİA* XLIII, 332-333.

¹⁹ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an*, Bidaru-l hicr, Beyrut, 1992, VII, 709.

²⁰ Kehf 18/95; Furkan 25/4.

²¹ Yusuf 12/18; Enbiya 21/112.

²² Muhammed Fuad Abdulbakî, *Mu’cemu-l Müfehres li Elfazi Kur’ani-l Kerim*, Daru-l hadis, Kahire, 1945. s.494.

²³ Maide 5/2.

yasaklıyor. Çünkü kabilecilikte iyilik ve kötülüğün durumuna bakılmaksızın kendi kabilesinde olanlara yardımcı olmayı vazife bilirdiler.²⁴

Şevkanî (ö.1834) buradaki yardımlaşmanın hem iyilik hem de kötülük için genellik arz ettiğini ifade ederken²⁵ Kurtubî (ö. 671/1273) ise iyilik yapmanın yollarına dikkat çekerek herkesin gücü ve yeteneği ölçüsünde iyilik yapabileceğini söyler. Mesela alimin bilgisiyle, zengin de malıyla iyilik yapabileceğini ifade eder.²⁶ Maverdî ise iyilik ve takavayı birbirinde ayırarak takvada Allah'ın, iyilikde ise insanların hoşnutluğunu şöyle ifade eder. “Allah'ın hoşnutluğu takva ile insanların hoşnutluğu iyilikle kazanılır; bu ikisine sahip olan kimse tam mutluluğa ve sonsuz nimete sahip olur.”²⁷

b. Tekâfül

Kefl kelimesi lügatte “birinin bakımını, ihtiyaçlarını üzerine almak” anlamına gelir. Kelf kökünden türeyen “tekaful” ise “birbirine kefil olmak, birbirinin ihtiyacını karşılamak” anlamına gelmektedir. Bir kimsenin bakımını üzerine alana kefil denir. Arapça'da “et-tekafulü'l-ictimaî” terkibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma için kullanılmaktadır.²⁸ Terim olarak tekaful, bir borcun ya da bir hakkın ödenmesi durumu hususunda kefilin zimmeti ile asıl borç sahibinin zimmetinin birleştirilmesidir. Bu durumda borç sahibi ile kefil aynı konumda olup sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Asıl borç sahibi borcunu ödemediği takdirde kefil ödemek durumundadır. Kefil asıl borç sahibine sorumluluk alarak yardım etmiş olmaktadır.²⁹

Kifl kelimesi Kur'an'da bir defa *Kim* “وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا” *kötü bir şafaatte bulunursa ona o kötülükten bir pay vardır.*³⁰ Bir defa وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا *Ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Ve onu Zekeriyya'nın himayesine verdi.*³¹ şeklinde geçmektedir. Başka bir ayette ise

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ

²⁴ Çağrı, “Yardımlaşma”, XLIII, 332.

²⁵ Muhammed b. Abdullah eş-Şevkanî, *Fethu-l Kadir*, Beyrut, 1991,II,12.

²⁶ Kurtubî, *el-Cami*, VI, 46-47.

²⁷ Muhammed b. Habib el-Basri el-Maverdî, *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, Beyrut, 1978,s. 184.

²⁸ Çağrı, “Yardımlaşma”, XLIII, 332. ;Güneş, *Arapça- Türkçe sözlük*, s. 1025.

²⁹ Osman Eskicioğlu, “Kefil”, *ŞİA*, IV, 303-304.

³⁰ Nisa 4/85.

³¹ Al-i İmran 3/37.

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve peygambere iman edinki, size rahmetinden iki kat pay versin.”³² şeklinde iki kat fazla pay manasında geçerken, bir defa da لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا “Hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenmez.”³³ şeklinde ve iki defada لَا يُكَلِّفُ “yüklemez”³⁴ şeklinde geçmekte olup Allah ile kul arasında Allah’ın kula bir sorumluluk yüklemesi veya yüklememesi manasında kullanılmıştır. Hz. Zekeriya’nın Hz. Meryem’i himaye ederek ona yardım etmesi manasında kullanılan kefl kelimesi, Kur’an’da nasr kavramı kadar çeşitli manalarda kullanılmadığını görmekteyiz.

c. Tezâhür

“Zahr” kelimesi lügat olarak “birbirine yardımcı olmak, yükünü paylaşma” anlamına gelir. “Zahr” kökünden türeyen “tezahür” “yardımlaşmak, birbirine destek olmak” gibi manalara gelirken “zâhir” veya “zahîr” ise “yardım eden” anlamına gelmektedir.³⁵ “Zahr” kelimesi Arapça’da “sırt” anlamına gelirken tezahür ise “sırt sırta vermek” anlamına gelmektedir.

“Zahr” kelimesi ve türevleri Kur’an’da çeşitli şekillerde geçmektedir. Yardımlaşma anlamında kullanılan “zahr” kelimesi Kur’an’da şöyle geçmektedir.

إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

“Eğer siz ikiniz Allah’a tevbe ederseniz(ne iyi). Çünkü kalpleriniz kaydı. Eğer ona karşı birbirinize arka çıkarsanız. Bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, mü’minlerin salih de.”³⁶

Ayetten de anlaşılacağı üzere “tezahür”, bir kimseye karşı birlik olmak, birbiriyle yardımlaşmak anlamlarına gelmektedir. Ayetin lafzından iki kadına hitap edildiği bellidir. Ayrıca siyak ve sibaktan bu iki kadının Hz. Peygamber’in hanımları olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü surenin ilk beş ayeti onlarla ilgilidir. Hz. Peygamberin eşlerine hitap eden bu ayette eşlerinin efendimize karşı birbirlerine yardım etmemeleri konusunda uyarılmışlardır. Ve buradaki yardımlaşma “zahîr” kelimesiyle ifade edilmiştir.

³² Hadid 57/28.

³³ Bakara 2/233.

³⁴ Bakara 2/286. ;Talak 65/7.

³⁵ İsfahanî, *Müfredat*, s.387-388.

³⁶ Tahrim 66/4.

Allah, kâfirlere Kur'an'la meydan okumaktadır. Kelamının mu'cizeliğini göstermek için kâfirlere, insanların Kur'an'ın bir benzerini getirmeleri için hepsi bir araya gelseler ve birbirine yardım da etseler yine getiremeyeceklerini ifade ediyor. Buradaki insanların ve cinlerin birbirine yardımını da “zahîr” kelimesiyle ifade edilmiştir.

قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Eğer bütün ins ve cin bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere bir araya toplansalar yine onun bir benzerini meydana getiremezler. Velev birbirine yardımcı da olsalar.”³⁷

“Zahr” kelimesi, yardımlaşma, birbirine arka çıkma manaların yanında açık olan, görünen gibi manalarda da kullanılmıştır.³⁸

d. Veli

“Mevla” kelimesi “yardımcı, muavenet eden, dost” gibi anlamlara gelmektedir. Mevla kelimesiyle aynı kökten gelen “velâyet” “birinin işini üstlenmek, ülkeyi yönetmek” anlamlarına gelirken, “veli” ise “sahib, malik, muin, dost, küçük çocukların halinden mesul olan kimse” anlamlarına gelmektedir.³⁹

Veli kelimesi Kur'an'ı Kerim'de yirmi kadar ayette Allah'a nispet edilerek Allah'ın Müslümanların koruyucusu, dostu olduğu ifade edilirken bu ayetlerin bir kısmında da peygamberlerin ve Müslümanların Allah'ı dost edindikleri ifade edilmiştir.⁴⁰

“Allah, iman edenlerin velisidir.”⁴¹ ayetinde geçen “veli” kelimesine Zeccac (ö. 311/923) “yardımcı” manasını verip bir kişinin çocuğunun bakımını, geçimini ve yetiştirilmesini üstlenmesi gibi Allah'ın da Müslüman kullarına bu dünyada yardım ettiğini, ahirette ise mükâfatlarının kendisine ait olduğunu ifade etmiştir.⁴²

³⁷ İsra 17/88.

³⁸ Abdülhakî, *Mu'cem*, s.440.

³⁹ Mütercim Asım Efendi, *Kamusu Muhit Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İst.2013, IV,1223-1226.

⁴⁰ Topaloğlu, “Veli”, XLIII, 24.

⁴¹ Bakara 2/257.

⁴² Ebu İshak İbrahim b. es-Seri b. Sehl ez-Zeccac el-Bağdadi, *Tefsir'u Esmâ-i İlahi-l Hüsnâ*, Beyrut, 1975, s.55

Maturidî (ö. 333/944) ise benzer yorumu yapıp velinin “en yakın, en münasip” anlamındaki “evla” manasına da gelebileceğini belirtmiştir. Müslümanların ümit ve isteklerinin Allah’a olduğu ifade etmiştir.⁴³ Ebu-l Kasım (ö. 337/949) ise veli kelimesini “aralarında engel olmadan iki şeyin yan yana olması” şeklinde tanımladıktan sonra Allah’ın kâfirlere de nimetler verdiğini, onların bakımını da üstlendiğini ancak kâfirler için “Allah kâfirlerin de velisidir.” demenin yanlış olacağını ifade etmiştir.⁴⁴ Çünkü Müslümanlar Allah’ın nimetine karşılık ona iman, itaat ve şükürle cevap verirken, kâfirler ise Allah şirk koşmakla cevap vermektedirler. Bir ayette Allah kâfirlerin dostu olmadığını, onların dostlarının “tagut” olduğu bildirilmektedir.⁴⁵

Kuşeyrî (ö. 465/1072) de Müslümanların Allah’ın velileri olmalarını “Allah, velilerinin O’nun dinine yardım etmeleri ve kendisine itaat etmeleri” şeklinde yorumlamıştır. Kuşeyrî’ye göre Allah’ın dost edindiği kimsenin belirtilerinden biri Allah tarafından kötülüklerden korunup, iyi taleplerinin hayırlı bir şekilde olması, diğeri de Allah dostlarının kalplerine sevgisinin yerleştirilmesidir.⁴⁶

Velinin diğer manası da velâyet hakkına sahip olan varlık demektir. Veli biri adına ona danışmadan tek taraflı karar verme makamında olan varlıktır. Velâyet hakkına sahip kimsenin velâyetini aldığı kimse hakkında tasarrufta bulunma hakkı vardır. Örneğin bir çocuğun velisi çocuğuna danışmadan onun hakkında tasarrufta buluna bilmektedir. Allah da bizim velimizdir. Bize sormadan bizim adımıza tek taraflı karar alma makamındadır. Bize namazı emrederken veya zinayı yasaklarken fikrimizi almadı. Emrini bildiren elçiler gönderdi.

Günümüz toplumunda velinin ”yardımcı, dost” manaları akla gelmemektedir. Veli denilince akla gelen manası ğaybî sırlara mazhar olabilen, eteğine yapışılan, bazen gerçek mübarek bazen de sahte insanlar akla gelmektedir. Ayrıca günümüzde “veli” kelimesi “baba” veya “anne” manasında da kullanılmaktadır. Nitekim öğrencinin babası veya annesi yerine çoğunlukla anne veya babaya ithafen “öğrencinin velisi” terkibi kullanılmaktadır.

⁴³ Ebu Mansur Muhammed b. Mahmud el-Maturidî , *Tefsiri-l Kur’ani-l Azim(Te’vilatı Ehli Sünne)*, Beyrut, 2004, I, 218.

⁴⁴ Ebu’l-Kasım Abdurrahman b. İshak en-Nihavendi ez-Zeccaci, *İştikaku Esmâ’illâh*, Beyrut,1986, s. 113-115.

⁴⁵ Bakara 2/257.

⁴⁶ Ebu Kasım Abdülkerim b. el-Kuşeyrî, *et-Tahbir fi’ ilm-it-Tezkir*, Kahire 1968, s.71-72.

e. Tevfik

“Tevfik” kelimesi vifak kökünden te’fil veznidir. Ve-fe-ka kelimesi, “isteğe veya duruma uygun olmak, iki şey arasında uygunluk” manasına gelmektedir. Vefeka kökünden türeyen “Tevfik” ise “muhtelif şeyleri aralarındaki münasebetten dolayı bir araya getirmek” manasına gelir.⁴⁷

“Tevfik” kelimesi terim olarak da “Allah’ın kullarının faydasına olan şeyleri dilemesi, kendisinin razı olacağı şeyleri sevdirmesi ve razı olmadığı şeyleri de sevdirmemesidir. Buradaki sevdirme eylemi Allah’ındır. İnsanın burada bir faaliyeti yoktur. İnsan sadece sevdirme veya nefret ettirme eyleminin çıktığı yerdir. Vifak kökünün iftial vezni olan “ittifak” ise insanın kaderine uygun olan şeyleri yapmasıdır. Ayrıca ittifak iyi ve kötü işleri ayırt etmeksizin kullanılırken tevfik ise sadece iyi işlerde ki başarı için kullanılır.⁴⁸

Kur’an’da tevfik kelimesinin kullanımı muvaffakiyet ve yapılan amele uygunluk olarak kullanılmıştır. Örneğin Nebe suresinde kâfirlere verilen cezanın, onların yaptıkları amellere uygun olduğunu belirtirilirken “vifak” kelimesi kullanılmıştır.⁴⁹ Hadislerde de Tefvik kelimesinin kullanımını görmek mümkündür. Örneğin bir hadiste Allah’u Teâlâ’nın, kendisi hakkın da hayır dilediği bir kişinin vefat etmeden önce Allah’ın razı olduğu ameller işlemeye muvaffak ettiğini belirtilmiştir.⁵⁰ Başka hadislerde ise başarının yalnızca Allah’tan olduğu vurgulanmıştır.⁵¹

Hz. Şuayb’ın (a.s) kavmine karşı tevfikin ancak Allahtan olduğunu şöyle ifade etmiştir.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنْتُ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُم إِلَىٰ مَا أَنهَآكُمْ عَنْهُ إِن أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

“(Şuayb) şöyle dedi: Ey kavmim! Söyleyin bakalım ya ben Rabbimden gelen bir beyyine üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse! Sizi yasakladığıma muhalif bir şey yapmak istemiyorum. Ben ancak gücüm yettiğince düzeltmek

⁴⁷ Asım Efendi, *Kamusu Muhit Tercümesi*, III, 1031-1033.

⁴⁸ İsfehani, *Müfredat*, s.565. ; Hülya Alper, “Tevfik”, *DİA* XLI,8-9.

⁴⁹ Nebe 78/26.

⁵⁰ Ebu İsa uhammed b. İsa et-Tirmizi, *el-Camiu’s-sahih*, Daru-l hadis, Kahire, 2005, Kader, 8.

⁵⁰ Ebu Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *el-Camiu’s-sahih*, Daru-l hadis, Kahire, 2005, Kader, 8.

⁵¹ Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr el-Horasani en-Nesai, *Sünen-i Nesai*, Mektebetu-l Asriyye, Beyrut, 2006, Eşribe, 25,48.

istiyorum. Muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımı iledir. Sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na dönüyorum."⁵²

Hızlan kelimesi lügat olarak "muaveneti kesmek, kendi haline bırakmak, rezil olma, aşağı düşmek," gibi manalara gelmektedir. Nasr kelimesinin zıttı olarak kullanılır. Terim olarak da "Allah'u Teâlâ'nın isyankâr kullarına karşı yardımını kesmesi, onları kendi haline bırakması" şeklinde tarif edilir.⁵³ Bir başka ifadeyle kendisine yardım edeceğini ve zafere ulaştıracağını zannettiği kimsenin onu terk etmesidir.⁵⁴

3. Zıt Anlamlısı

a. Hızlan

Hızlan kelimesi lügat olarak "muaveneti kesmek, kendi haline bırakmak, rezil olma, aşağı düşmek," gibi manalara gelmektedir. Nasr kelimesinin zıttı olarak kullanılır. Terim olarak da "Allah'u Teâlâ'nın isyankâr kullarına karşı yardımını kesmesi, onları kendi haline bırakması" şeklinde tarif edilir.⁵³ Bir başka ifadeyle kendisine yardım edeceğini ve zafere ulaştıracağını zannettiği kimsenin onu terk etmesidir.⁵⁴

Hızlan kelimesi Kur'an'da üç ayette geçmektedir.

إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ

⁵² Hud 11/88.

⁵³ İlyas Çelebi, "Hızlan" *DİA*, XVII, 419.

⁵⁴ İsfahanî, *Müfredat*, s.145.

“Allah size yardım ederse, size galip gelecek kimse yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler ancak Allah'a tevekkül etsinler.”⁵⁵

Allah, Bedirde Müslümanlara yardım etmişti. Az olmalarına rağmen kendilerinin yaklaşık üç katı olan müşrikleri yenmişlerdi. Çünkü Allah yardım etmişti. Uhud savaşında ise Allah yardımını kesince Müslümanlar mağlup oldular. Huneyn’de ise ilk etapta kısa süreli bir mağlubiyet yaşadılar. Daha sonra Allah’ın yardım göndermesiyle zafer kazanmışlardı. Fakat yardımını kesince sahabe bile olsa Huneyn günü arkalarına bakmadan kaçmışlardı.

Bu ayette Allah’ın yardım ettiği birisine veya topluluklara kimsenin onları yenemeyeceği, Allah’ın muavenetini kestiği kimsenin de hüsrân ve reziliyetten kimsenin onları kurtaramayacağı, yardım edemeyeceği ve zafere ulaştıramayacağı belirtilmekle birlikte, başarı için kararlılık ve tevekkülle çalışmanın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.⁵⁶

Diğer bir ayette ise hızlan kelimesi şeytana nispet edilmiştir.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا

“Andolsun, zikir bana geldikten sonra beni ondan saptırdı. Ve şeytan insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır.”⁵⁷

Bu ayette şeytanın dostluğunun asla güven vermediği, insanı yarı yolda yardımsız bıraktığı vurgulanır. İnsanoğlu doğruyu bulduktan sonra şeytan onu saptırır. Sonra da sıkıntı ve bela anında insanı bırakır, ne kurtarır ne de yardımcı olur.⁵⁸

Şeytan sürekli insanı aldatır. Gerek insanları saptırmaya çalışan insi şeytanlara, gerekse cinni şeytanlara da dikkat etmek lazımdır. Önce bir takım şeylere teşvik ederler, süslü gösterirler, kendilerine hizmeti İslam’a hizmet sayarlar, İslam’ın yolundan ziyade kendi yolunu gösterirler sonra da aralarında gerek maddi gerekse fikri sorun olduğunda ise onları yapayalnız bırakıverirler.

⁵⁵ Âl-i İmran 3/160.

⁵⁶ Beydavî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, I,351.

⁵⁷ Furkan 25/29.

⁵⁸ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2001,II, 331.

İsra suresinde ise hızlan kelimesi Allah'ın affetmeyeceği, insanın haysiyetine ve fitratına uygun olmayan, Allah'tan başkasını ilah edinen kimsenin kınanmış ve yardımdan mahrum bırakılmış olacağını ifade edilmektedir.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعَدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا

*“Allah ile birlikte başka ilâh daha edinme! Yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın.”*⁵⁹

Allah açık bir şekilde bizleri uyarmaktadır. Eğer Allah'tan başkalarını ilah kabul eder, hayatımızda Allah'tan başkalarına tasarruf hakkı verirsek bizler de zemmedileceği, Allah'ın desteğini kaybedeceğimizi ve yalnız bırakılacağımızı bildirmektedir. Ancak ayetin mefhumu muhalifi ile anlaşılmaktadır ki Allah'a inanırsak, tevhid ehlinde olursak kınanmak yerine methedilir ve Allah'ın yardımına mazhar kılınırsak anlamına gelmektedir.⁶⁰

Ayeti kerimelerden anlaşılacağı üzere nasr kelimesi “yardım” manasında kullanıldığı gibi onun karşıtı olan hızlan kelimesi de “yardımdan mahrum bırakmak” anlamında kullanılmıştır. Fakat hîzlanda ki “yardımdan mahrum bırakmak” manası gücü ve kuvveti yerinde olduğu halde yardımdan mahrum bırakmaktır. Yoksa gücü ve kuvveti olmayanın yardım etmemesi demek değildir. Gücü ve kuvveti olmayanın istese de yardım edemeyeceği aşikârdır. Dolayısıyla gücü ve kuvveti olmayanın yardım etmemesi hızlan da bırakmak değildir. Acziyetten yardım edememektir.

B. NASR KAVRAMININ KULLANIMI

1. Kur'an'da Kullanımı

Yüce Allah yarattığı tüm mahlûkatına çeşitli yollarla yardımlarda bulunmaktadır. Kâinata baktığımızda Allah'ın yardımının olmaması durumunda hiçbir işin olmayacağını müşahede ederiz. Allah, hikmeti gereği bazen yardımcı ifade etmiş, bazen de ifade etmemiştir. Yardımını ifade ettiği yüce kitapta bunu en çok nasr kavramıyla ifade etmiştir.

⁵⁹ İsra 17/22.

⁶⁰ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, II,287.

Nasr kelimesi Kur'an'da 15 ayette "nasr" şeklinde, 22 ayette ise fiil kalıplarıyla Allah'a isnad edilmiştir. Ayrıca "nasîr" ismi de bazen doğrudan bezen de dolaylı olarak Allah'u Teâlâ'nın ismi veya sıfatı olarak zikredilmiştir.⁶¹

Bazı ayetlerde ise nasr kelimesi hem insanlara hem de Allah'u Teâlâ'ya isnad edilerek kullanılmıştır. Örneğin şu ayette nasr kelimesi muzari fiil kalıbıyla gelmiş ve önce Allah'a isnad edilmiş sonra da insanlar için kullanılmıştır.

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ

*"Allah size yardım ederse, size galip gelecek kimse yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler ancak Allah'a tevekkül etsinler."*⁶²

Nasr kelimesi bezen de dua mahiyetinde kullanılmıştır. Mesela Bakara suresinin son ayetinde Müslümanlar kâfirler toplumuna karşı Allah'tan yardım isterlerken nasr kelimesi kullanılmıştır.⁶³ Hz. Nuh'un (a.s) kavmi onu yalanlayınca Hz. Nuh (a.s) onlara karşı Allah'tan yardım istemiş ve bu yardım için nasr kelimesi kullanılmıştır.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونَ

*"Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et! dedi."*⁶⁴

Nuh'un (a.s) yardım isteği, kavmini helak ederek ya da Allah'ın onlara vadettiği azabı göndererek yardım edilmesini ifade etmektedir.⁶⁵

Kur'an'da bazı ayetlerde ise nasr kelimesi Müslümanların Allah'a ve Hz. Peygamber'e olan yardımı şeklinde kullanılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

*"Ey iman edenler! Eğer Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar."*⁶⁶

⁶¹ Topaloğlu, "Nasir",XXXII,412.

⁶² Ali İmran 3/160.

⁶³ Bakara 2/286.

⁶⁴ Mü'minun 23/26.

⁶⁵ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, II,515.

Buradaki yardım mecazi anlamdadır. Allah'ın insanlara yardımı onları belalardan, musibetlerden ve zor anlarında onlara yardım edip zafere, başarıya ulaştırmasıdır. Pek çok tarihi olayda Allah'ın yardımı görülmüştür. İnsanların Allah'a yardımı ise söz konusu olamaz. Çünkü birçok ayette Allah kendisinin güçlü olduğunu ve bu gücünün her şeye kadir olduğunu vurgulamıştır. İnsanların Allah'a yardımı onların Allah'ın dinine yardım etmesidir. Onun gönderdiği elçilere inanması, Allah'ın emrettiği şeyleri yapması yasakladığı şeylerden uzak durmasıdır. Kısacası İslam dinine inanması ve tabi olmasıdır. Ahde bağlı kalmasıdır. Aksi takdirde kendisi yardıma muhtaç olan aciz bir varlığın Allah'a yardım etmesi söz konusu değildir.⁶⁷

İnsanların Allah'a yardımı şu şekilde de değerlendirilmiştir. “Söz konusu ayetlerde kuldan istenen yardım, hak dinin benimsenip yerleşmesi ve yaygınlaşması hedefine yönelik olarak kulun şahsen onu samimiyetle benimsemesi, ayrıca engel olmaya çalışanlara karşı uygun metotlarla mücadele etmesidir.”⁶⁸

Hz. Peygamber ve ashabı Medine'ye hicret ettiklerinde onlara yardım eden Medine halkı Kur'an'da Ensar (yardımcılar) adıyla anılmış ve bu yardımlarından bahsedilerek ebedi bir hatıraları olmuştur.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhacirler ve Ensar'dan İslam'a ilk girenlerin önde gelenleri ve ihsan ile onlara tabi olanlar var ya Allah onlardan razı oldu, onlar da O'ndan razı oldular. Ve onlara altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. Onlar orada ebedi kalacaklardır. İşte bu, büyük kurtuluştur.”⁶⁹

Burada ki Ensar kelimesinin İslami bir kavram olduğu belirtilmiştir. Çünkü Enes b. Malik'e “İnsanların sizleri Ensar olarak isimlendirmesi cahiliye döneminden kalan bir isimden dolayı mı? Yoksa Kur'an'ı Kerim'de Allah'ın sizleri ensar diye adlandırılmasından dolayı mıdır?” şeklinde bir soru yönetilince Enes'te “Bu isim Allah tarafından Kur'an'da bize verilmiştir.” diye cevap vermiştir.⁷⁰

⁶⁶ Muhammed 47/7.

⁶⁷ İsfehani, *el-Müfredat*, s.516. ;Taberî, *Cami'u-l Beyan*, IX,166-167. ; Şevkanî, *Fethu-l Kadir*, III, 515.

⁶⁸ Topaloğlu, “Nasir”, XXXII, 412.

⁶⁹ Tevbe 9/100.

⁷⁰ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan yay. İst. 1995,VII,204.

Ensar kelimesi Kur'an'da Hz. İsa'nın (a.s) havarileri için de kullanılmıştır. Onlardan Allah'ın dinine yardım edecek olanlar İsa'ya söz vermişlerdi. Hristiyanlar için ise "Nasranî ve Nasara" kelimeleri kullanılmıştır.

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"İsa onların inkârlarını hissedince, 'Allah'a giden yolda yardımcılarım kimler.' dedi. Havariler dediler: Biz Allah'ın yardımcısıyız. Allah'a iman ettik. Ve şahit ol ki, biz hakka teslim olmuş kimseleriz."⁷¹

Diğer bir ayette ise Hristiyanlar için "Nasara" kelimesi kullanılmıştır.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى

"Yahudi ve Hristiyanlardan başkası asla cennete giremeyecek. dediler."⁷²

İsfahani'ye göre, Hz. İsa ve havarileri Nasıra veya Nasran adlı köyden oldukları için oraya nispetle onlar hakkında "Nasara" kelimesi kullanılmıştır. Ya da Kur'an'da Hristiyanların Hz. İsa ya olan yardımından dolayı Nasara denilmiştir. Her iki şekilde olması da muhtemeldir.⁷³

2. Hadislerde Kullanımı

Hz. Peygamber dua ve niyazlarında ve ümmete yaptığı tebliğde de "nasr" kelimesini kullanmıştır. Örneğin Enes'den gelen rivayette Hz. Peygamber Allah'a dua ve niyazda bulunurken şöyle buyurmuştur.

اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي أَنْتَ نَصِيرِي وَبِكَ أَقَاتِلُ

"Allah'ım dayanağım sensin, yardımcım sensin ve senin verdiğin güçle (düşmanlarla) savaşıyorum."⁷⁴

Efendimiz savaşlarda Allah'tan yardım istemiş ve ancak Allah'ın desteğiyle mücadele edebileceğini ifade ederek acziyetini ortaya koymuş, yardımın da ancak Allah katından olabileceğini ifade etmiştir.

Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur.

⁷¹ Ali İmran 3/52.

⁷² Bakara 2/111.

⁷³ İsfahani, *el-Müfredat*, s.516.

⁷⁴ Tirmizi Da'avat,122. ;Ebu Davud Süleyman b.İshak es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünen-i Ebu Davud*, Daru-l Hadis, Kahire, 1999, Cihad,90.

أَنْصُرُ أَهْلَكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا. قِيلَ: أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا، فَكَيْفَ أَنْصُرُهُ ظَالِمًا؟ قَالَ: تَحْجِرُهُ
عَنِ الظُّلْمِ، فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ

“Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et.” ‘Mazlumsa yardım ederim, zalimse nasıl yardım ederim?’ diye soruldu. ‘Onu zulümden alıkoyarsın, bu da ona yardımdır.’ buyurdu.”⁷⁵

Hız Peygamber burada nasr kelimesine yeni bir mana yüklemiştir. Mazluma yardım herkesçe malum olup tavsiye edilendir. Efendimiz de bunu zaten ashabına tavsiye ediyor. Zalime yardım ise şaşırtıcı bir durumdur. Zaten sahabe şaşkınlığından dolayı “Mazlumsa yardım ederim, zalim ise nasıl yardım ederim?” diye sormuştur. Efendimiz de bunu zalimin zulmünü engellemekle olduğunu ifade etmiştir. Burada yardımın diğer bir yönünü vurgulamıştır. İnsanların nazarında zulüm olduğu takdirde sadece mazluma yardım akla gelmektedir. Hâlbuki Efendimiz zalime de yardım edilmesini vurgulamış ve onu da zulmünden alıkoyarak suretiyle ona yardım edilmesi gerektiğini söylemiştir. Böylelikle zalimin ahiretini düşünerek rahmet peygamberi olgunu bir kez daha göstermiştir.

Burada iki tür yardım görmekteyiz: Biri mazluma diğeri de zalime. Zalime yardım yaparak, yani onu zulmünden alıkoyarak aslında mazluma tekrar yardım yapılmıştır. Mazluma yapılan yardım zalime fayda vermeyen bir durumdur. Ama zalimin zulmünü engelleyerek yapılan yardım mazluma da yapılmış olur.

C. NASR’İN ÇEŞİTLERİ

Allah, insanlardan yardımını esirgememiştir. Bizler aciziyetimizi ortaya koyup ona yalvardığımız takdirde O her zaman bizim için en doğru yer ve zamanda yardımını göndermiştir. Hepimiz zaman zaman bunu hayatımızda yaşamışızdır. Allah en zor anlarımızda yardımını göndermiş ve bizi ferahlığa kavuşturmuştur. Allah yardımını gönderirken bazen hususi muamelede bulunmuş bazen de hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım isteyen herkese yardım etmiştir. Pek çok tarihi vakada Allah’ın Müslüman kullarına hususi yardımda bulunarak kâinata koyduğu genel prensibin dışına çıkmıştır. Bedir savaşı, Çanakkale savunması bunun en tipik örneklerindedir. Fakat bu yardımlar bazı Müslümanları gevşetmiş ve yanlış

⁷⁵Ebu Abdillah Muhammed b.İsmail el-Buhari,*el-Camiu’s-sahih*,Mektebetu-l islamiyye, Beyrut, 1979, *Mezalim*,4. ; Ebu Davud, *Melahim*, 17. ; Tirmizi, *Fiten*, 68.

anlayışlara sebep olmuştur. Bu noktada Müslümanların Kur'an'a bütüncül yaklaşımları gerekir. Aksi takdirde kullarından bazılarına iltimas eden, bazılarına da haksızlık eden bir ilah anlayışı ortaya çıkabilir. Bunun sonucunda ise İslam toplumunda ciddi problemler ortaya zuhur etmiş ve bugün ümmetin düştüğü durumun nedenlerinden bir tanesi de bu yanlış anlayıştır. Allah elbetteki kendisine inananlara yardım edecektir. Fakat kâinata bir takım kurallar koymuştur. İnsanlar bu kurallara uyduğu takdirde yardım eder. Bu ümmetin elçisinin değeri kadar, hiç kimsenin Allah katında değeri yoktur. Ama Hz. Peygamber sebeblere sınımsız sarılmaktaydı. O Bedir'de savaşla ilgili elinden geleni yaptıktan sonra oturup Allah'a dua etmiş ve zafer istemiştir. Dolayısıyla Allah'ın kullarına yardım etmesi inançla mukayyet değildir. İmanla beraber bütün sebeblere başvurmak gerekir. Aksi takdirde sadece haklı olup yerinde oturmak, hiçbir şey yapmamak Allah'ın yardımını getirmez.⁷⁶

Allah'ı Teâlâ'nın kâinata koymuş olduğu umumi kanunlar vardır. Bunlar herkes için geçerlidir. Bu kanunların uygulanmasında inanç ayrımı yoktur. Örneğin bir ayette *“İnsan için ancak çalıştığı vardır”*⁷⁷ buyurmuştur. Bu ayette Allah, ne Müslüman ne Hristiyan ne kâfir, ne de mü'min diye bir ayırımıda bulunmamıştır. İnsan kelimesiyle çalışan herkes için çalıştığının karşılığını vereceğini ifade etmiştir. Örneğin sınavını çalışmayan bir Müslüman çalışan kâfirden fazla puan almaz.

Bu genel prensibin yanında bir de Allah'ın özel tasarrufları bulunmaktadır. Nasıl ki bir ülkede anayasa vardır. Herkes ona tabi olur. Ama o ülkenin devlet başkanının bazı özel yetkileri de olur ve bunları kullandığında kimse de ona hesap sorma yetkisi yoktur. Allah da bu kâinatın sahibidir. İsteği şekilde davranır kimseye de hesap vermez. İsteddiği zaman da kendisinin koyduğu genel prensiplerin dışına çıkabilir ve özel tasarrufta bulunabilir.

Allah bu özel tasarrufunu Müslümanların lehinde kullanacağını şöyle ifade etmektedir. *“Allah mü'minlere son derece merhametlidir.”*⁷⁸ Bu ayette Allah'ın Müslümanlara karşı şefkatinden dolayı zor zamanlarında

⁷⁶ Zeki Tan, *Kur'an'a Göre Geçmiş Kavimlerin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, Neşriyat yay. Ank.,2011,s.45-46.

⁷⁷ Necm 53/39.

⁷⁸ Ahzab 33/43.

kendilerine özel yardımlarda bulunabileceğine dikkat çekilmiştir. İşte Allah bu özel yardımları Bedirde, Huneyn’de ve daha pek çok yerde Müslümanlara yapmıştır. Ayrıca bu yardımların çoğu da sebebler sukut ettiğinde gelmiştir.⁷⁹

1. Meleklerle Yardım

Müslümanlar gerek toplum olarak gerekse fert olarak tarih boyunca çetin imtihanlardan geçmişlerdir. Bu imtihanlarda Allah bazen hususi rahmetiyle yardım etmiştir. Örneğin Müslümanların ilk savaşı olan Bedir’de Allah meleklerle yardım etmiş ve bunu şöyle bildirmiştir.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ بَلَىٰ إِنْ تَصِيرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُمِدِّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

“Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir’de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah’tan korkun, ola ki şükredersiniz. Hani Mü’minlere, “Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?” diyordun. Evet! Eğer sabreder ve sakınırsanız, onlarda ansızın üzerinize gelseler, Rabbiniz size nişanlı/işaretli beş bin melek size yardım eder.”⁸⁰

Uhud savaşı öncesinde inen bu ayetler de Allah, Müslümanlara Bedir savaşındaki yardımını hatırlatmış ve kendilerine yardım edileceğini bildirmiştir. Bedir, Medine ile Mekke arasında bulunan bir yerin adıdır. Kervan yolu üzerinde bulunmaktadır. Müslümanlar ile müşrikler arasında ilk savaş burada olmuştur.⁸¹

Allah bu savaşta Müslümanları meleklerle desteklemiş ve savaş başarıyla sonuçlanmıştır. “Bedir savaşına katılan Ebu Davud el-Mazeni diyor ki: “Ben, Bedir savaşında, boynunu vurmak için bir adamı kovalıyordum. Henüz kılıcım ona dokunmadan, başının önüme düştüğünü gördüm. Böylece anladım ki, onu ben değil başka birisi öldürdü.”⁸²

Allah Müslümanlara Uhud’da yardım edeceğini Bedirde yaptığı yardımı delil getirerek ifade etmiştir. Müslümanlara “Eğer sabreder ve sakınırsanız” şartını

⁷⁹ Şadi Eren, *Allah Yolunda Cihad*, Moralite yay. İst. ts, s.144-145.

⁸⁰ Ali İmran 3/ 123, 124, 125.

⁸¹ Taberî, *Cami’u-l Beyan*, II,171.

⁸² Taberî, *Cami’u-l Beyan*, II,357-361.

koşmuştur. Allah, Müslümanlara “Eğer sabreder ve sakınırsanız size Uhud’da yardım ederim. Bedir bunun teminatıdır.” şeklinde bir hitap da bulunmuştur.

Şadi Eren meleklerin yardıma gelmesinin hikmetine dikkat çekmiş ve asıl zaferin Allah’tan geldiğini şöyle ifade etmiştir. “Meleklerin yardıma geleceğini bildiren Cenabı Hak, müminlerin sebeplere takılıp kalmasını önlemek için ardından şunu hatırlatır: ‘Allah Bunu ancak size bir müjde olsun ve Kalpleriniz yatışsın diye yaptı yoksa yardım (zafer) ancak Allah’tandır.’⁸³ ayette ifade edildiği üzere meleklerinin imdada gelmesi müminlere bir müjde olması ve kalplerinin sükûnet bulması içindir. Yoksa yardım Allah’tandır, zafer ondandır. Bir Melek’e yeryüzünün altını üstüne getirmeye yetebilecek bir güç verildiğine göre Bedir’de binlerce meleğin görülmesi, bu savaşın yücelik ve kutsiyetini müşahhas bir şekilde gösterme gayesine matuftur diyebiliriz.”⁸⁴

Zafer Allah’tandır, düşmanı yenmek sayı ve mühimmat çokluğuyla değildir. Çünkü “Zafer, yalnızca güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir.” sözü bunu gösterir. Bundan dolayı biz Müslümanlar sadece Allah’a dayanacak, O’na güveneceğiz. Çünkü galip gelmek için Allah katından yardımın gelmesi gerekir. Allah Bedirde Müslümanlara yardım etti hâlbuki Müslümanlar Bedir’de sayı ve silah bakımından az kişiydiler fakat Allah yardım ettiği için kazandılar. Aksi halde bir avuç insanın Bedir’de zafer kazanması imkânsızdı. Biz de bugün kâfirler bizden çoktur veya teknolojileri bizden ileridedir diye ümitsizliğe kapılamamız gerekir. Elimizden geleni yapıp muvaffakiyeti Allah’tan beklememiz gerekir.⁸⁵

Allah’ın Müslümanlara bir diğer yardımı da Huneyn savaşında olmuştur. Kur’an’da bu yardım anlatılırken “görmediğiniz ordular” ifadesi dikkat çekicidir.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كُنُوزُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

“Andolsun, Allah birçok yerde size yardım etti ve Huneyn (savaşı) gününde de. (O gün) sayıca çokluğunuz size güven vermişti. Fakat bu (çokluk) size hiçbir yarar sağlamadı ve yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar geldi. Sonra gerisin

⁸³ Ali İmran 3/126.

⁸⁴ Eren, *Allah Yolunda Cihad*, s. 146.

⁸⁵ Taberî, *Cami’u-l Beyan*, II,361-362; Sabuni, *Safvetü’-t-Tefasir*, I,207.

geriye dönüp kaçtınız. Sonra Allah, Resulü'ne ve Mü'minlere kendi katından sekinesini indirdi. Bir de görmediğiniz ordular indirdi. Ve inkâr edenlere azab verdi. İşte bu inkârcıların cezasıdır.”⁸⁶

Huneyn, Mekke ve Taif şehirleri arasında bulunan bir vadidir. Bu vadiye Müslüman ordusu ile Havazin ve Sakif kabileleriyle savaşmıştır. İslam ordusu 12 bin kişiydi. O gün bazı Müslümanlar “ *Bugün asla yenilmeyiz*” dediler. Hz. Peygamber bu ifade den rahatsız olmuştu. “Müslümanların böbürlenmiş olmaları dokunmuştu. Çünkü toplum bazen mensubu olan bireylerinin yaptıklarından dolayı muaheze edilir. Askerler gerisin geriye kaçmaya başlamışlardı ki ilk kaçanlar Talik adı verilen yeni Müslümanlardı. Bunlar diğerlerinin de dağılmasına ve bozguna sebep olmuşlardı.”⁸⁷ Fakat Allah Müslümanlara karşı çok şefkatliydi. Müslümanların kalplerine önce sekinet indirdi sonra görülmeyen ordularla yardım edince Müslümanlar savaşı kazandılar.

İbn-i Aşur'a göre sekinet; sebat etmek veya nefsin tatmin olmasıdır. Sekinet genellikle olağan üstü şeylerdir. Esbab ve görünürdeki mukaddematlar olmayıp Allah'ın takdiri ve tekvinidir. Ayette iki türlü sekinet vardır.

Birincisi: Resulullah'ın sekineti. Bu Müslümanların itminanı ve bununla beraber yardımın gelmesidir.

İkincisi: Mü'minlerin sekinetidir. Bu da korkudan sonra cesaretin ve sebatın gelmesidir.

وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا “Görmediğiniz ordular indirdi.” Görünmeyen ordulardan maksat meleklerdir. Melekler müşriklerin kalbine korku salmakla mü'minlere yardım etmişlerdir.⁸⁸

2. Hz. Ömer'in Müslüman Olması

Hz. Ömer'in Müslüman olması adeta devir değiştirmiştir. İslamiyet yepyeni bir döneme girdi. Müslümanlar daha önce Kâbe'de müşriklerin baskısı yüzünden açıktan ibadet edemiyorlardı. Hz. Ömer Müslüman olunca Hz. Peygamber ve sahabelerle birlikte Kâbe'ye gitmiş ve Müslüman olduğunu söylemişti. Oradaki müşrikler buna tepki göstermeye çalışmışlarsa da Hz. Ömer bu tepkilerini kesmiştir. Müslümanlar

⁸⁶ Tevbe 9/25-26.

⁸⁷ Beydavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil*, I,730 ;Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, VII,8-15.

⁸⁸ Muhammed b. Tahir İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, Tunus, 1984, X,158.

Kâbe’de namaza durarak müşriklere karşı zaferini ilan ettiler. Hz. Ömer’in Müslüman olması müşrikler için beklenmedik bir durumdu. Bu durumun üzerine müşrikler yerlerinde çakılıp kaldılar. Abdullah Ibn Mes'ud'un; “*Ömer'in Müslüman oluşu bir fetihtir*” sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır.⁸⁹

Hz. Ömer’le İslam’ın yüceliği daha da artmıştı. Hz. Ömer o dönemde adeta Allah’ın Müslümanlara bir yardımı ve lütfuydu. Onun cesareti Müslümanlara Kâbe’de Kur’an okutmuş, namaz kıldırmıştır. İslam’ın daveti daha da açıktan olmaya başlamıştır. Allah Hz. Ömer’le Müslümanlara yardım etmiştir.

3. Rüya

Allah’ın Müslümanlara bir diğer yardımı da rüya ile olmuştur. Kur’an’ı Kerim’de bu şöyle anlatılmıştır.

إِذْ يُرِيكُهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفََسَلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“*Hani o vakit Allah sana uykunda onları az gösteriyordu. Şayet onları sana çok gösterseydi. Elbette gevşerdiniz ve bu durum hakkında birbirinizle çekişirdiniz. Fakat Allah size selamet verdi. Çünkü O, gönüllerde yatanı bilendir.*”⁹⁰

Bedir savaşından önce Allah Hz. Peygambere rüyada düşmanları az göstermişti. Hz. Peygamber de bunu sahabelere anlattı. Sahabeler de Hz. peygambere inandıkları için savaştan önce kendilerine büyük moral olmuştu. Eğer Allah gerçekteki gibi çok gösterseydi Müslümanlar korkup psikolojik olarak çökebilirlerdi. Fakat Allah Müslümanlara karşı olan şefkati yine yardıma sebep olmuş ve onları psikolojik olarak hazırlamıştır. Bugünkü savaşlarda ise askerlerin psikolojisine çok değer verilmektedir. Çünkü psikolojisi olmayan bir ordunu istediği kadar teknolojisini olsun, sayısı çok olsun fark etmez. Yenilgileri kaçınılmazdır. Allah, Müslümanlara bu rüyayla onların psikolojik savaşa hazırlamış ve onların moralini üstün tutarak zaferi kazanmalarına sebep olmuştur.

Burada akla şöyle bir soru gelmektedir. Hz. Peygamberin rüyası sadık rüyadır. Ancak müşriklerin sayısı rüyadaki kadar değildir. Eğer savaş alanına varıldığında

⁸⁹ Ali b. Muhammed Ibnü-l Esir, *Üsdül-Gâbe Fi Marifeti Sahabe*, Kahire,1970, IV, 151; Ebu Abdullah Muhammed Ibn Sa'd, *Tabakatu'l Kübra*, Kahire, 2002, III, 270.

⁹⁰ Enfal 8/43.

sahabe Hz. peygambere dönüp “sen bize sayılarının az olduğunu söyledin neden bizi kandırdın.” diye bilirdi. Bu rüya gerçeikle nasıl örtüşecektir?

Buna Eren şöyle cevap vermektedir. “Rasulullah'a gösterilen bur rüya, her ne kadar onlar sayıca çok bile olsalar, gerçeği göstermek noktasında elbette sadık bir rüyadır. Çünkü sayıları çoktur ama kıymetleri azdır, savaş güçleri azdır. Kalpleri, geniş bir idrakten, aksiyon gücü veren bir imandan mahkûmdur, boştur... Cenabı Hakk'ın, aldatici zahirin verasından Resulüne gösterdiği, işte bu durumudur.”⁹¹

Allah, Müslümanlara hep yardım etmiştir. Fakat bazen doğrudan yardım ederken bazen de dolaylı olarak yardım etmiştir. Rüya ve melekleri doğrudan yardıma, Hz. Ömer'in Müslüman olmasını ise dolaylı yardıma örnek verebiliriz.

⁹¹ Eren, *Allah Yolunda Cihad*, s.148.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. NASR SURESİ

1. Surenin İsmi

Surenin ismi selef tarafından “Suret’u izaca’e nasrullah’i ve-l feth” olarak isimlendirilmiştir. Sahabeden Hz. Aişe’de (r.a) aynı şekilde isimlendirmiştir. Tefsirlerin çoğunda ve Mushaflarda سُوْرَةُ النَّصْرِ olarak adlandırılmıştır. Ayrıca içinde fetih vuku bulunduğu için fetih suresiyle ortak isim olarak سُوْرَةُ الْفَتْحِ diye de adlandırılmıştır⁹² Bu surede ilk ayette geçen “nasr” kelimesinden dolayı “Nasr suresi”⁹³, Hz. Peygamberin vefatına işaret ettiği için "Tevdi' (uğurlama, vedalaşma) olarak da isimlendirilmiştir.⁹⁴

2. Surenin Sıralaması

Surelerin sıralamasını iki açıdan değerlendirmek mümkündür.

1- İniş sırasına göre: Sure itibariyle Kur'an'ın en son nazil olan suresidir. Müslim ve İbn Ebi Şeybe ve İbn Merduye İbn Abbas dan şöyle rivayet etmişlerdir. “Kur'an'dan en son nazil olan sure إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ suresidir.⁹⁵

2- Mushaf sırasına göre: Nasr suresi günümüzde kullanılan Osman Mushafına göre 110. sıradadır.

3. Surenin Nüzülü

Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Bu sure hicretin onuncu yılında nazil oldu. Mekke ise hicretin sekizinci yılında feth edilmiştir. Hz. Peygamber'in Nasr suresinin nüzulünden sonra yetmiş gün yaşadığı rivayet edilmektedir. Katad'e (r.a) ise Nasr suresiyle Hz. Peygamber vefatı arasındaki süreyi şöyle ifade etmektedir. “Allah'a yemin olsun ki ondan sonra az yaşadı. İki seneden sonra vefat etti.”⁹⁶

⁹² İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, XX,587.

⁹³ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XV,659.

⁹⁴ Mahmud Şükri Alusi el-Bagdadi, *Ruhu-l Meani*, Beyrut, 1971,XI,255.

⁹⁵ Celaleddin Abdurrahman es-Suyutî, *el-Itkan fi ulum-l Kur'an*, Beyrut, t.s. VIII, 662. ;Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İst, 1979, IX, 6235.

⁹⁶ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII,712.

İkincisi ise Nasr suresi Mekke'nin fethinden önce inmiştir. Hz Peygamberin Mekkelilere karşı kendisine Allah'ın yardımının geleceğine ve Mekke'yi fethedeceğine yönelik bir müjdedir.⁹⁷ İbn-i Ömer Nasr suresinin nüzülüyle alakalı olarak şunları ifade eder. "Bu sure Veda haccında Mina'da indi. Sonra da: "*Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım.*"⁹⁸ ayeti indi. Bu ayetten sonra Hz. Peygamber seksen gün yaşadı. Bundan sonra: "*Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki...*"⁹⁹ ayeti indi. Bundan sonra otuz beş gün yaşadı. Ardından: "*Öyle bir günden sakının ki o gün Allah'a döndürüleceksiniz.*"¹⁰⁰ ayeti indi. Ondan sonra yirmi bir gün yaşadı. Mukatil, yedi gün yaşadığını söyledi."¹⁰¹ Zemahşeri (ö.538/1144) de veda haccında Mina'da indiğini ifade eder.¹⁰² İbn Abbas, bu surenin, Kur'an'ın son inen suresi olduğunu söylemiştir. Ondan sonra sure olarak hiçbir sure inmemiştir.¹⁰³ Zerkeşi de bu surenin toplu olarak en son inen sure olduğunu ifade eder.¹⁰⁴ Bundan anlaşılıyor ki bütün ayetleri toplu olarak en son inmiş suredir. Ama en son nazil olan diğer surelerin ayetleridir. İbn-i Ata'dan gelen rivayette ise Nasr suresinin tamamı Mekke'nin fethinden sonra Medine'de nazil olduğu yönündedir.¹⁰⁵ İbn Recep ise bu surenin fetihten önce inmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü "إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ" kavli açık bir şekilde fethe delalet etmekte ve ondan sonrada fetih müjdesi gelmediğinden dolayı Mekke'nin fethine işaret etmektedir.¹⁰⁶

Rivayetlerden anlaşılmaktadır ki surenin muhtevasını dikkate alanlar bu surenin Mekke'nin fethinden önce indiğini kabul etmektedirler. Fakat İbn-i Ömer'in rivayetine bakılırsa sure Mekke'nin fethinden sonra inmiştir. Kanaatimizce de Mekke'nin fethinden sonradır. Çünkü "Kur'an, ilm-i muhitten geldiği için bütün manaları murad olabilir. İnsanın cüz'i fikri ve şahsi iradesiyle olan kelimeler gibi bir iki manaya inhisar etmez."¹⁰⁷ Dolayısıyla sureyi Mekke'nin fethine hasr etmek

⁹⁷ Fahreddin er-Razî, *Tefsir-i Kebir, (Mefâtihu'l-Gayb,)* Daru-l fikr, 1981.XXXII, 164.

⁹⁸ Maide 5/3.

⁹⁹ Tevbe, 9/128.

¹⁰⁰ Bakara, 2/281.

¹⁰¹ Kurtubî, *el-Cami*, XIX, 543.

¹⁰² Ebi Kasım Mahmut b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, Mektebetu-l Abikan, Riyad,1997, IV, 450.

¹⁰³ İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, XX, 589.

¹⁰⁴ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez- Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumu-l Kur'an*, Daru-l Hadis, Kahire,1985,I, 210.

¹⁰⁵ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII, 711.

¹⁰⁶ Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Receb el Hanbeli, *Tefsiri ibn-i Recep el Hanbeli*, Daru-l Asıme, Riyad,2001, II, 640.

¹⁰⁷ Bediüzzaman Said Nursi, *Lemalar*, Rnk Neşriyat, İst, 2013,s.39.

Kur'an'ın evrensel yönüne aykırıdır. Müslümanlar Mekke'nin fethinden sonra da birçok fetihler yapmışlar ve birçok kerede sıkıntıya düştüklerinde Allah'ın yardımı gelmiştir.

4. Kafirun ve Tebbet Sureleriyle Münasebeti

“Kur'an'ın tamamı bir tek kelimede bir bütünlüğe sahiptir. Mükemmel bir fabrika nasıl kendi içinde tam bir bütünlük arz eder, bütün birimleri birbiriyle bir şekilde bağlantılı olur, en küçük bir çark en büyük bir çark ile alakalı olarak çalışır. Onun gibi, Kur'an'ın tamamı tamamıyla irtibatlıdır. Herhangi bir ayetin cümleleri, kelimeleri, harfleri birbirine baktığı gibi o ayet Kur'an'ın altı bin küsur ayetiyle de -az veya çok- bir şekilde alakalıdır. Keza, ayetlerden meydana gelen sureler birbirine bakar, birbirini takviye eder böylece Kur'an'ın tamamı tam bir bütünlük izhar eder.”¹⁰⁸ Farklı surelerdeki kelimelerin birbiriyle alakalı olduğuna dair Bursevi' den de bir örnek vermek mümkündür. Bursevi Nasr suresindeki “*feth*” kelimesinin Allah'ın Fetih suresinde va'd etmiş olduğu fethin vuku bulması şeklinde irtibatlandırır.¹⁰⁹

Allah'u Teâlâ Kafirun suresinde kâfirlerin ortak din teklifini reddetmişti. Nasr suresinde ise onların dinlerine galip olacağına ve peygamberinin zafere nail olacağına, bununla da kalmayıp onların topraklarının Müslümanlar tarafından feth edilip İslam'a dâhil olacaklarını haber vermektedir. Ayrıca surede Hz. Peygamberin vefatına işaret vardır.¹¹⁰

Hz Peygamber hayatı boyunca tevhid mücadelesi vermiştir. En çok sıkıntı çeken peygamberlerdendir. Aynı zamanda en çok itiraza uğramış birisidir. Onun zor zamanlarında Allah yardımını hiç esirgememiştir. Onu hiç yalnız bırakmamıştır. Bu da Hz. peygamberin davasında kararlılığa ve devamlılığın sebep olmuştur. Çünkü müşrikler bazen tekliflerle gelmişlerdi. Bu tekliflerden bir tanesini Allah bizzat Kafirun suresi ile reddetmiştir. Kendisine ortak olunamayacağını sadece kendisinin tek ilah olacağını ifade etmiş ve bununda gerçekleşmesi için de peygamberine yardımda bulunmuştu. O dönemde müşriklerin diyarı olan Mekke'nin fethini nasip etmiştir. Bu cihetten Nasr suresi ile Kafirun suresi arasında önemli münasebet bulunmaktadır.

¹⁰⁸ Eren, *Kur'an Mu'cizesi*, Selsebil Yay.İst.2016. s.352.

¹⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l-Beyan*, Osmaniye Matbaası, İst.1968, X, 528.

¹¹⁰ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XV, 659.

Razî Kafirun suresi ve Nasr suresi arasında şöyle bir irtibat kurar. "Ey Muhammed, biliyor musun, sen bu üç şerefli nimeti, hangi sebeple elde ettin. Sen onları ancak, önceki surede, "*Ey kâfirler, ben sizin taptıklarınıza tapmam*" dediğin için elde ettin. Senin bu sözün, bu üç şeyi ihtiva eder:

1- Sen, bana yani benim dinime sözünle destek oldun. Bunun karşılığı Allah'ın yardımının gelmesidir.

2- Sen, gönlünün Mekke'sini, tevhit ordusuyla fethettin. Bende sana, Mekke'nin fethini müyesser kıldım.

3- Sen, iç ve dış bütün uzuvlarını bana itaate ve ibadete yönelttin. Ben de kullarımı, sana taata yönlendirdim.¹¹¹

Allah, Nasr suresiyle, İslam'ın yakın gelecekte başarı kazanıp yükseleceği, zafer ve fetihlerin kapısının açılacağını müjdeledi ve müşrikler istemese bile Allah'ın insanlara son mesajı olan İslamiyet'in gelişmesini kimselerin durduramayacağına işarete bulundu.

Aynı şekilde yardım ve fethin yanında peygamberinin tevhid mücadelesine itiraz edenlerin kökünü kurutmuş ve kurutmaya daha devam etmektedir. Bunu da Tebbet suresinde ifade etmiştir. Yardımdan sonra düşmanlarını hezimete uğratmak ve bunu da ifade etmesi cihetiyle Nasr suresi ile Tebbet suresi arasında önemli münasebet bulunmaktadır. Ebu Leheb iman etmeyip küfür üzerine ısrar etmesi Nasr suresinin mu'cizeliğini ortaya koymaktadır. Çünkü Ebu Leheb iman etse İslam davasını çökerte bilirdi. Çünkü Tebbet suresindeki Ebu Leheb'in cehennemlik olduğu ifade edilmektedir. Ebu Leheb iman etse surenin ihbarını yanlış çıkartacak ve İslam'ı mağlup edecektir. Ama hiçbir tarihi veride Ebu Leheb'in şakayla da olsa iman ettiği ifade edilmemektedir. Müslüman imanıyla Kur'an'ı tasdik ettiği gibi, kafir de küfrüyle Kur'an'ı tasdik etmektedir.

Tebbet suresiyle, İslâm'ın ilk yıllarında bu ilahi sesi duymak istemeyen Ebu Leheb ve benzeri müşriklerin ebedi saadetleriyle ilgili bulunan en büyük fırsat ve nimeti kaçırmak suretiyle kendilerine çok yazık ettikleri açıklanıyor. Sonra da küfür, ve zulümde kocasına uyan Ümmi Cemil'in durumu tasvir edilerek kendi yakıtını kendi sırtında taşıdığı belirtilerek ibretli bir tablo oluşturuluyor.¹¹² Allah, adeta

¹¹¹ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 149.

¹¹² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay. İst.1991, XIII, 7059.

müşriklere savaş açmış ve onları perişan etmiştir Kafirun suresi ile onların antlaşmalarına isteklerine red cevabı vermiştir. Bu surede *"Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız. Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma da sizler tapmıyorsunuz. Sizin dininiz size, benim dinim banadır."*¹¹³ diyerek açık ve net bir tavırla red etmiştir. O dönemin müşriklerini reddettikten sonra peygamberinin yanında olduğunu bir kez daha vurgulamış bunu da Nasr suretiyle belirtip yardım fetih vereceğini müjdelemiştir. Ondan sonra da tekrar müşriklere dönerek başta Ebu Leheb ve karısını ve diğer leheb zihniyetini düşmanlarının ellerini ve zihniyetlerinin soyunu kurutmuş ve kurutmaya da devam etmektedir.

Razî, sureler arasındaki bu münasebeti Allah ve peygamberi arasında şöyle bir diyalog kurarak açıklamıştır. Allah'ı Teâlâ, önceki sürenin sonunda, *"Sizin dininiz size, benim dinim bana"* buyurunca, Hz. Peygamber sanki "Allahım, bunun karşılığı nedir?" demiş de, Allah Teâlâ, "Allah'ın yardımı" buyurmuş. Hz. Peygamber, "Beni putlara davet eden o amcamın cezası nedir?" deyince de, Allah'u Teâlâ *"O Ebu Leheb' in iki eli kurusun..."* buyurmuştur.¹¹⁴ Va'd ve va'idin peş peşe gelmesi yani önce yardım, fetih ve toplulukların Allah'ın dinine girmelerini va'd ediyor sonrada Ebu Leheb'in ellerinin kuruyacağı va'idini getirmesinin hikmetini de şöyle açıklıyor.

1- Allah'ı Teâlâ'nın rahmeti, gazabından önce gelir.

2- Cins cinsi ile yan yana (karşılıklı) olsun diye. Çünkü Allah'ı Teâlâ önceki surede, *"Benim dinim bana"* demeyi emretmiştir ki bu "yardım"dır. Bu tıpkı *"Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün)...."*¹¹⁵ ayetinde olduğu gibidir. Ağaran yüzler ile kararan yüzler karşı karşıya getirilmiştir. Burada ise İslam'ın zaferi ile Leheb zihniyetin çöküşü karşılaştırılmıştır.

3- Va'de vefa kerem açısından, va'idi tastamam yerine getirmekten daha önemlidir.¹¹⁶

5. Surenin Fazileti

Kur'an'ı Kerim sırlarla dolu bir kitaptır. Her suresinde her ayetinde âdemoğluna öğütler de tavsiyeler de bulunmaktadır. Çünkü bu Kur'an تَنْزِيلٌ

¹¹³ Kafirun 109/2-6.

¹¹⁴ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 150.

¹¹⁵ Al-i İmran 3/106

¹¹⁶ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 150.

العزیز الرَّحیم “Üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.”¹¹⁷ İndiği günden beri insanoğluna rehber olmuştur. Ona tutunanlar kurtulmuşlar ona karşı olanlar ise hüsrana uğramışlardır. Her ayeti derin manalar içeren bu Kuran'ın her suresinin faziletleri vardır. Surelerle ilgili anlatılan faziletler genelde sahih kaynaklarda geçmeyip ve mübalağalı anlatım olmasından dolayı pek çok âlim tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştirilerin bir kısmı doğru olmakla beraber şu esaslara dikkat etmek gerektiği kanaatindeyiz.

- Hadis uleması arasında hüküm içermeyen zayıf hadislerle de amel edilebileceğini görüşü vardır.

- Surenin okunmasını teşvik etmek amacıyla olabilir.

- Bu rivayetlerde ki sevapların ve durumların belli vakitler için olması düşünülebilir.

- Okunan süreninin zikredilen sevabı vermesi mümkündür. Kadir geçesinin bin aydan hayırlı olduğunu Kur'an ifade etmektedir. Dolayısıyla bu sevaplar mümkündür. Fakat her şahıs için olmayabilir. Burada ihlas ve kabul gibi şartlar vardır.

- Rivayette zikredilen sevap ahirete bakan yönüyle olabilir.¹¹⁸

- Efendimizin surelerin faziletlerini söylemesinin bir hikmeti de içindeki manalara ulaşmak için birer teşvik niteliğindedir. Mesela Fatiha Suresi için “Ebu Hureyre'den (r.a.) gelen rivayete göre, Resulullah Ubey b. Ka'b'a (r.a) şöyle buyurmuştur. ‘Sana ne Tevrat'ta ne İncil'de ne de Zebur'da ne de Kur'an'da bir benzeri indirilmemiş olan bir sureyi öğretmemi ister misin?’ Ubey de evet Ey Allah'ın Resülü dedi. Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: ‘Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki okuduğun Fatiha suresinin bir eşi ne Tevrat'ta ne de İncil'de ne de Zebur'da ne de Kur'an'da indirilmemiştir. O yedi ayetli olup devamlı tekrar edilen bana verilen Kur'an'dan bir parçadır.’¹¹⁹

Örnekteki gibi her sure için faziletler bulunmaktadır. Şimdi ise Nasr suresiyle alakalı olarak efendimizin hadislerini zikrederim.

Enes b. Malik'ten (r.a.) rivayete göre, Resulullah (s.a.s), ashabından bir adama: “Ey falan kimse evlendin mi?” diye sordu. Adam: Hayır Ey Allah'ın elçisi evlenmedim.

¹¹⁷ Yasin 36/5.

¹¹⁸ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, I, 15.

¹¹⁹ Tirmizi, *Sevâbu'l Kur'an*, 1.

Evlenme imkânına da sahip değilim dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s) ‘*Senin ezberinde İhlas suresi yok mu?*’ buyurdu. Adam: Evet var dedi. Rasulullah (s.a.s), o Kur’an’ın üçte biridir buyurdu. Sonra Rasulullah (s.a.s) ezberinde Nasr suresi yok mu? buyurdu. Adam: Var dedi. Rasulullah (s.a.s): ‘*O da Kur’an’ın dörtte biridir buyurdu.*’ Sonra Rasulullah (s.a.s) ‘*Ezberinde Kafirun suresi var mı?*’ buyurdu. Adam da: Evet deyince Rasulullah (s.a.s) ‘*Kur’an’ın dörtte biridir, buyurdu.*’ Sonra Rasulullah (s.a.s), ‘*Ezberinde Zilzal suresi yok mu?*’ buyurdu. Adam: Evet vardır deyince Rasulullah (s.a.s) ‘*O da Kur’an’ın dörtte biridir, buyurdu ve (Sen zengin sayılırsın bunları öğretmeyi mehir olarak kullanıp) evlen*’ buyurdu.”¹²⁰

Nasr suresindeki derin manayla ilgili olarak sahabe arasında şöyle bir hadise vuku bulmuştur.

Abdullah b. Abbas dan gelen rivayette şöyle diyordu. “Hz. Ömer beni Bedir savaşına katılan yaşlı gaziler ile birlikte (sohbet ve istişare meclislerine) alıyordu. Bu hal, sanki birilerinin ağına gitmişti: “Bunu niye bizimle birlikte cemaate alıyorsun, bizim onun kadar oğlanlarımız var?” diye Hz. Ömer’e tarizde bulundu. Hz. Ömer kendilerine: “Onun kimlerden olduğunu biliyorsunuz” diye cevap verip geçiştirdi.

Bir gün beni çağırıp yine onlarla birlikte meclise aldı. Bu sefer, sırf benim liyakatimi onlara göstermek için beni çağırdığını anlamıştım. Hz. Ömer: “Cenab-ı Hakk’ın ‘İza cae nasrullah ve'l-feth’ kavlı-i şerifi hakkında ne dersiniz?’ diye sordu.

Cemaatten bazıları: “Yardıma ve fethi mazhar olduğumuz zaman Allah'a hamd etmek ve istiğfarda bulunmakla emrolunduk” diye cevap verdi. Bazıları hiçbir şey söylemedi.

Hz. Ömer bana yönelerek: “Ey İbn-i Abbas, sen de mi böyle söylüyorsun?” dedi. Ben: ‘Hayır’ dedim ve sustum. Hz. Ömer: ‘Öyleyse söyle, sen ne diyorsun?’ diye bana söz verdi. Ben şu açıklamayı yaptım: “Bu sure Resulullah’ın ecelidir, kendisine bu sure ile haber verilmiştir. Bu sürede Cenab-ı Hâk (Resulüne şöyle demiştir): “Allah’ın nusreti ve fethi geldiği zaman, bil ki bu senin ecelinin artık yakınlığına alâmettir. Öyle ise hamdederek Rabbini tesbih et ve ona istiğfarda bulun. O tevbeleri kabul edicidir.” Bu yorumun üzerine Hz. Ömer: “Bundan ben de senin söylediğini anlıyorum dedi.”¹²¹

¹²⁰ Tirmizi, *Sevabu-l Kur’an*,10.

¹²¹ Buhari, *Tefsir*, 4. ;Alusi, *Ruhu'l Meani*, XXX,326.

6. Sure İçindeki Kelimeler

a. Nasr

Nasr kelimesi yardım etmek, düşmana üstün gelmek,¹²² sıkıntıdan kurtarmak, zafer vermek,¹²³ mazluma yardım etmek, zalimden intikam almak,¹²⁴ elde edilmek istenen şeyi elde etmek için yapılan yardımdır.¹²⁵ Nasr kelimesi nasr suresinde Allah'ın düşmana karşı Hz. Peygambere ve Müslümanlara olan yardımını manasında kullanılmıştır. Diğer surelerde ise çeşitli manalarda kullanılmıştır. Mesela Tevbe suresinde hem sıkıntıdan kurtarmak hem de yardım etmek manasında kullanılmıştır.¹²⁶

b. Feth

Feth kelimesi lügatte “açma, yol gösterme, yardım etmek, hüküm verme, galibiyet ve zafere ulaştırma” anlamlarına gelmektedir. Feth kelimesinin çoğulu, fütuh, fütuhat ve fevatih olarak gelmektedir. Terim olarak “İslâm'da meşru görülen savaşlar hakkında cihad kelimesine benzer şekilde, Müslümanların gayri Müslimlerden gerçekleştirdikleri toprak kazançlarını tarihte ve günümüzde bilinen diğer istila ve sömürü savaşlarından ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Kaynağı da Müslümanların geçmiş ve gelecekteki maddi-manevi zaferlerinden bahseden Feth suresidir.”¹²⁷ şeklinde tanımlanmıştır. İsfahani'ye göre muğlak ve müşkül şeyleri giderme, dünyevi işlerdeki sıkıntıyı izale etmektir. Fakire malın verilmesi gibi.¹²⁸ İbn Aşur'a göre de düşman topraklarına ve beldelerine malik olmaktır.¹²⁹ Razî ise fethi, muallakta olan neticeyi elde etmek ve gerçekleştirmek, nimetin tamamlanması ve dünyevî ikbal olduğunu ifade etmektedir.¹³⁰

Feth kelimesi Kur'an'da şu manalarda kullanılmıştır.

1- Hüküm anlamında kullanılmıştır.

قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ

¹²² Ebu Hayyan , *Bahru muhit*, VIII, 524.; Alusi, *Ruhu'l Meani*, XI, 255.

¹²³ Ebu Haka, *Mu'cemu Nefaisi'l vasit*, s.1245.

¹²⁴ Ferahidî, *Kitabu'l-Ayn*, s.877.

¹²⁵ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 151.

¹²⁶ Tevbe 9/25.

¹²⁷ Mustafa Fayda, "Fetih" *DİA*, XII, 468.

¹²⁸ İsfahani, *Müfredat*, s.373-374.

¹²⁹ İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, XX. 590.

¹³⁰ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 152.

*De ki: Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda hak ile hüküm verecektir. O, Fettah'tır-Alimdir.*¹³¹

Ayette geçen ve sözlükte açmak anlamına gelen “feteha” fiilinin muzarisi “yeftehu” kullanılmıştır. Bu bağlamda “hak üzere yargılar ve hüküm verir” anlamında kullanılmıştır.

2- Açmak manasında kullanılmıştır.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ...

*“Yüklerini açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verilmiş olarak buldular.”*¹³² *“Üzerlerine her şeyin kapılarını açtık.”*¹³³ şeklinde açmak manalarında kullanılmıştır.

3- Yardım manasında kullanılmıştır.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنَّ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ

*“Umulur ki Allah, yakın bir fetih veya katından bir emir getirir. Ve onlar içinde gizledikleri şeye pişman olurlar.”*¹³⁴

Allah’ın düşmanlara karşı Peygamberine veya Müslümanlara vereceği bir fetihle yardım etmesi şeklinde olup fetih kelimesi yardım manasında kullanılmıştır.

Feth’in manalarını toplayacak olursak şunları söylemek mümkündür:

- 1- Açmak,
- 2- Yardımda bulunmak,
- 3- Galibiyet ve zafer vermek,
- 4- Hüküm vermek,
- 5- Kapalılığı giderme,
- 6- Sıkıntıyı def etme,
- 7- Düşmanın elindeki şeyleri ele geçirme,
- 8- Sonuca vardırma,
- 9- Dünyevi kemale ermek gibi manalara gelebilmektedir.

¹³¹ Sebe’ 34/26.

¹³² Yusuf 12/65.

¹³³ En’am 6/44.

¹³⁴ Maide 5/52.

c. Fevc

Fevc kelimesinin çoğulu “*efvac*” olup lügat olarak topluluk, grup, kalabalık, tabur, fırka,¹³⁵ bir yerden süratli bir biçimde geçip giden topluluk,¹³⁶ insanlardan bir grup,¹³⁷ bölük, cemaat, takım, akın,¹³⁸ kalabalık cemaat¹³⁹ gibi manalara gelmektedir. Fevc kelimesi Kur’an’da ise şu şekilde geçmektedir.

تَكَادُ تَمَيَّرُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلْتَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ

“O (Cehennem), neredeyse öfkeden çatlayacaktır! Oraya bir topluluk atıldıkça oranın bekçileri onlara ‘Size bir uyarıcı gelmedi mi?’ diye sorarlar.”

Diğer bir ayette ise şöyle geçmektedir.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ

“O gün, her ümmetten ayetlerimizi yalanlayanları birer grup halinde toplarız. Bunlar topluca hesap yerine sevk edilirler.”¹⁴⁰

Birinci ayetteki fevc kelimesi topluluk manasındadır. Çünkü uyarıcılar genelde topluluklara, milletlere gönderilmektedirler. Gruplar ise daha çok bir topluluğun içindeki küçük oluşumlardır. Burada ise cehenneme atılan topluluklara meleklere “size bir uyarıcı gelmedi mi?” sorusundan topluluk manasında kullanıldığı sonucuna varabiliriz.

İkinci ayetteki fevc ise grup manasındadır. Çünkü ayetteki fevc kelimesinden önce “ümme” kelimesi geçmektedir. Buradaki ümme kelimesini millet manasında anlamanın daha doğru alacağı kanaatindeyiz. Milletlerin içinden bazı gruplar o milletin yaptığı veya inandığı şeylere inanmayabilirler. Mesela bütün Türkler ırk olarak tek millettir. Fakat hepsi Müslüman değildir. Ya da Arapların hepsi tek millettir. Fakat hepsi Müslüman değildir. İçlerinden bazı gruplar farklı inançlara sahip olabilmektedir. Peygamberimiz ilk savaşını aynı ırktan olan Araplarla yaptı fakat onlar kendi gruplarını oluşturarak putlara tapıyor Müslüman olmuyorlardı. Bu ayette de milletlerin içinden Allah’ın ayetlerini yalanlayan grupların hesap yerlerine sevk edileceği belirtilmektedir. Bazen de milletler birkaç kişi dışında toplu olarak

¹³⁵ Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.915.

¹³⁶ İsfehani, *Müfredat*, s.400. ; Ebu Haka, *Mu’cemu Nefaisi’l vasit*, s.954.

¹³⁷ Ferahidî, *Kitabu’l-Ayn*, s.647. ; Cevheri, *Sehhah*, s.945.

¹³⁸ Ferid Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Aydın kitabevi, Ank,1997.s. 263.

¹³⁹ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 157.

¹⁴⁰ Neml 27/83.

inanmamışlar. Bunlar da topluluk olarak cehenneme atılacaklardır. Buna Hz. Nuh'un (a.s) kavmini örnek verebiliriz. Dolayısıyla fevc kelimesi bazen topluluk bezen de grup, fırka veya cemaat manasında kullanılmaktadır. Nitekim nasr suresindeki fevc kelimesinin çoğulu olan "efvac" kelimesi de nazara verdiğimiz manalarda yorumlanmıştır.¹⁴¹

d. Tesbih

Tesbih kelimesi lügat olarak "suda hızlıca yüzmek, mesafe almak" anlamlarına gelen "sebh" kelimesinden türemektedir. Tesbih "Cenab-ı Hakk'ı ulûhiyetle bağdaşmayan her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi" ifade eder. Aynı kökten türeyen 'sübhone' kelimesine lafza-i celâlin eklenmesiyle oluşturulan 'sübhanellâh' terkibi de tesbihle aynı anlama gelir. Her iki terim de Allah'tan başkasına nispet edilemez."¹⁴² İsfehani ise tesbih kelimesinin tanımını yaparken bu kelimenin kökeniyle ilişkili olarak tanım yapmaktadır. Tesbih kelimesinin kökenindeki "hızlıca yüzmek" manasıyla ilgili olarak "insanların Allahu Teâlâ'ya ibadet etmek niyetiyle her çeşit kötülükten uzaklaşması" anlamını vermektedir.¹⁴³ Buna göre tesbih, niyetin yanında amel ve söz olarak bütün ibadetleri kapsadığı görülmektedir. Çünkü ibadet niyetiyle kötülükten uzaklaşan birisi amel ve söz boyutunda da bir değişikliğe gitmektedir.

Razî ise tesbih kelimesinde daha çok tenzih manasını ön plana çıkarmaktadır. Ona göre tesbih "Allah'ı tenzih ile zikretmektir." Kelimenin "sebh" yani "yüzmek" manasıyla alakalı olarak da şöyle bir misal vererek tesbih kelimesinin Allah'ı hem zat hem sıfat ve hem de fiiller konusunda tenzih etmek olduğunu ifade etmektedir. "Yüzen kimse kuşun havada uçması gibi suda yüzer ve kendisini suda boğulmaktan ve su yatağındaki kötü şeylere bulaşıp kirlenmekten korur. Tesbih kelimesin şeddeli hali ise "uzaklaştırmak" anlamına gelmektedir. Çünkü Allah'ı tesbih etmen demek Onun hakkında caiz ve layık olmayan şeylerden uzak tutman demektir. Dolayısıyla bu kelime Allah'u Teâlâ'yı nefy ve isbat yönünden gerek zati, gerekse fiili sıfatları itibariyle O'nu hakkında caiz ve layık olmayan sıfat ve fiillerden tenzih için kullanılması uygun olmuştur. Bir balığın necaset kabul etmediği gibi Allah da

¹⁴¹ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII, 706. ;Ebu!l Ala el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet. İnsan Yay.İst.2015, VII, 286. ; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6240.

¹⁴² Metin Yurdagül, "Tesbih", *DİA*,XL, 527.

¹⁴³ İsfehani, *Müfredat*, s.226.

kendisi hakkında caiz olmayan şeyleri kabul etmesi düşünülemez. Dolayısıyla tesbih Allah'ı zat, sıfat ve fiillerinde tenzih etmektir.”¹⁴⁴

Kur'an'da bütün mahlûkatın Allah'ı tesbih ettiği fakat insanların bu mahlûkatın tesbihini anlamadığı ifade edilir.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ
تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki Hamd ile O'nu tesbih etmesin. Fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız. Şüphesiz O halimdir, Gafurdur.*¹⁴⁵

İnsanda iki durum vardır. Biri hal biri de kaldır. Toplumumuzda buna lisanı hal ve lisanı kal denilir. İnsanlar bazen isteklerini ve durumlarını dilleriyle ifade ederken bezen de halleriyle ifade ederler. Ayetteki tesbih de böyle olabilir. Mahlûkatın bir kısmı tesbihi kendi dilleriyle ifade ederken bir kısımda halleriyle ifade etmektedir. Mesela “gök gürültüsü, kuşlar, dereler gibi bazıları sesli tesbihat yaparlar. Dağlar, taşlar, ağaçlar gibi olanlar ise hal diliyle tesbihat yaparlar.”¹⁴⁶

İnsanların bir kısmı bu tesbihatları anlayabilmektedir. Özellikle ehl-i kalp dediğimiz bazı insanlar mahlûkatın tesbihlerini fark etmektedirler. Mesela Said Nursi (ö.1960) kedilerin mırımlarının “Ya Rahim” olduğunu şöyle ifade etmektedir. “Bir gün kedilere baktım. Yalnız yemeklerini yediler, oynadılar, yattılar. Hatırıma geldi: ‘Nasıl bu vazifesiz canavarcıklara mübarek denilir?’ Sonra gece yatmak için uzandım. Baktım, o kedilerden birisi geldi, yastığıma dayandı, ağzını kulağıma getirdi. Sarıh bir surette ‘Ya Rahim, ya Rahim, ya Rahim, ya Rahim’ diyerek güya hatırıma gelen itirazı ve tahkiri, taifesi namına reddedip yüzüme çarptı. Aklıma geldi: ‘Acaba şu zikir bu ferde mi mahsustur, yoksa taifesine mi amdır? Ve işitmek yalnız benim gibi haksız bir muterize mi münhasırdır, yoksa herkes dikkat etse bir derece işitebilir mi?’ Sonra sabahleyin başka kedileri dinledim. Çendan onun gibi sarıh değil, fakat mütefavit derecede aynı zikri tekrar ediyorlar. Bidayette hırhırları arkasında ‘Ya Rahim’ fark edilir. Gitgide hırhırları, mırımları, aynı ‘Ya Rahim’ olur. Mahreçsiz, fasih bir zikri hazin olur. Ağzını kapar, güzel ‘Ya Rahim’ çeker.

¹⁴⁴ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII,159.

¹⁴⁵ İsra 17/ 44.

¹⁴⁶ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, II, 296.

Yanıma gelen ihvanlara hikaye ettim. Onlar dahi dikkat ettiler, ‘Bir derece işitiyoruz’ dediler.”¹⁴⁷

Sabuni ise tesbihin aslında akıl sahipleri olup Allah’ı bilen kimselerin söyledikleri sözler olarak tanımlamaktadır. Ayetteki mahlûkat için yani akıl sahibi olmayanlar için de manevi tesbih ifadesini kullanarak tesbihin iki şekilde yorumlanabileceğini ifade etmektedir.

Birincisi; Allah’ın azametini ve kusursuz olduğunu göstermektedir.

İkincisi ise bütün mahlûkatın Allah’a itaat ettiğini ve Allah nasıl isterse onda öyle tasarruf edeceğini göstermektedir.¹⁴⁸

Tesbih kelimesi Kur’an’da kökeni ve türevleriyle beraber toplamda seksen dokuz yerde geçmektedir.¹⁴⁹ Toplamda ise yedi sure tesbihle başlamaktadır.¹⁵⁰

e. Tahmid

Hamd kelimesi lügat olarak “iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme” manalara gelmektedir. Nahivcilere göre hamd kelimesi ile sena, medh ve şükür kelimeleri arasında derin mana bağlantılarının olduğu ifade edilmektedir. Bir kısmı ise şükür ile hamd arasında bir ayrımın olmadığını kabul etmektedirler. Fakat hamd kelimesi iyiliğin kendi menfaatine yönelik olmaksızın bir kimsenin iyilikseverliğini ifade etmektir. Şükür ise bir kimsenin kendisine yapılan iyiliğe mukabelede bulunmasıdır. Dolayısıyla hamd şükürden daha üstün ve samimidir. Hamdde karşılıksız medih varken şükürde ise iyilikten sonra daha çok teşekkür vardır, medih yoktur. Medh kelimesi ise bir kimsede bulunan övgüye layık özelliklerdir. Ayrıca övgüye layık olan özelliklerin en üstün derecede olması da gerekmemektedir.¹⁵¹ Netice olarak şunu söylemek mümkün olabilir. Her hamd şükürdür ama her şükür hamd değildir. Her hamd medihtir ama her medih hamd değildir.¹⁵²

¹⁴⁷ Said Nursi, *Sözler*, s. 362.

¹⁴⁸ Sabuni, *Safvetü’l-Tefasir*, III,302.

¹⁴⁹ Abdalbaki, *Mu’cem*, 339-340.

¹⁵⁰ Bkz. İsrâ 17/1 ; Hadid 57/1 ; Haşr 59/1; Saf 61/1; Cum’a 62/1 ; Tegabün 64/1 ; A’la 87/1.

¹⁵¹ Topaloğlu, “Hamd”, XV, 442.

¹⁵² İsfehani, *Müfredat*, s.130.

Kur'an'da Allah'a hamd etmekle başlayan beş tane sure bulunmaktadır.¹⁵³ Ayetlerde ise Allah'ın ismi olarak "Hamid" şeklinde on yedi yerde geçmektedir.¹⁵⁴ Hamd kelimesi bir yerde "Hamidun"¹⁵⁵ şeklinde geçerken bir de Hz. Peygamberin ismi olup hamd kökünden türeyen "Muhammed" dört yerde geçmekte¹⁵⁶ ve diğer ismi olan "Ahmed" bir yerde geçmekteyken¹⁵⁷ O'nun ahiretteki övgüye layık makamı olan "Makam-ı Mahmud" da bir yerde geçmektedir.¹⁵⁸ Hamd kelimesi Allah'a nispet edilmiş olarak toplamda ise kırk üç yerde geçmektedir.¹⁵⁹ Bunlardan farklı olarak hamd kelimesi sadece bir yerde Allah'tan başkasına izafe edilerek medih manasında kullanılmıştır.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ
وَأَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

*"Ettikleriyle şımaran ve yapmadıklarıyla övülmeyi sevenleri, sakın azaptan kurtulur sanma. Onlar için elim bir azab vardır."*¹⁶⁰

Bu ayette profili çizilen kişi Müslüman veya kâfir de olabilir. Eğer Müslüman olarak kabul etsek. Bir Müslümanın yapmadığı bir şeyle övünürse öncelikle yalan söylemiş olur. Eğer yapmış ve övünmüştü İslamiyet bu davranışı hoş görmez. Dolayısıyla her iki durumda da kınanacaktır. Eğer muhatabı kâfir olarak alsak kâfir olarak azab görmenin yanı sıra birde bu yapmadığı şeylerden dolayı yapmış gibi övünmesi nedeniyle cezaya çarptırılacaktır. Bu durumda muhatab Müslüman veya kâfir değil insanlardır. Ayrıca yapmadığımız şeylerle övünmek gerek aile ortamında gerekse toplum içinde rahatsızlığa sebep olmasından dolayı dinen yasaklanmıştır.

f- İstiğfar

İstiğfar kişinin Allah'a karşı işlediği günah ve insanlara karşı yaptıkları hataların telafisi için Allah'a yalvarmak ve insanlardan özür dileyerek kendisini affetmesini talep etmesidir. Başka bir deyişle Allah'la veya insanlarla arası bozulan kişinin arayışını düzeltmek için yaptığı girişimdir. İstiğfar günahları ortadan kaldırıp

¹⁵³ Fatiha 1/1;En'am 6/1; Kehf, 18/1; Sebe 34/1; Fatır 35/1.

¹⁵⁴ Abdülbaki, *Mu'cem*, s. 218.

¹⁵⁵ Tevbe 9/112.

¹⁵⁶ Ali İmran 3/144; Ahzab 33/40. ;Muhammed 47/2. ;Feth 48/29.

¹⁵⁷ Saf 61/6.

¹⁵⁸ İsrâ 17/79.

¹⁵⁹ Abdülbaki, *Mu'cem*, s. 216-217.

¹⁶⁰ Ali İmran 3/188.

hataları telafi ettiği gibi rahmeti ve lütfu da getirmektedir.¹⁶¹ İstiğfar kelimesinin lafzını veya manasını taşıyan her duaya istiğfar denilmektedir.

İstiğfar, Kur'an'ı Kerimde genellikle günahların bağışlanması için yapılması emredilmiştir. Hz. Peygamber ise hem kendisi istiğfarda bulunmuş hem de ümmetini istiğfara teşvik etmiştir. Mesela *“استَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا “Rabbinizden mağfiret dileyin. Çünkü O, Gaffar’dır.”*¹⁶² Diğer bir ayette ise günahların bağışlanması için istiğfarın gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

*“Öyleyse (sen) sabret. Allah'ın vaadi şüphesiz haktır ve günahın için istiğfar et, akşam-sabah Rabbini hamd ederek tesbih et.”*¹⁶³

Kur'an'da farklı manalarda kullanılan istiğfar kelimesi toplamda üç manada kullanılmıştır.

1- Şirk ve günah sebebiyle yapılan hatadan dolayı bağışlanma dilemek için istiğfar kullanılmıştır.

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

*“Onlar için Allah'tan ister mağfiret dile ister dileme. Onlar için yetmiş kere mağfiret dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Çünkü onlar Allah ve Rasulü'nü inkâr ettiler. Allah ise fasıklar topluluğuna hidayet etmez.”*¹⁶⁴

2- Namaz ve veya dua manasında kullanılmıştır.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

*“Onlar; sabredenler ve sadık olanlar ve huzurda boyun büküp divan duranlar ve Allah yolunda harcayanlar ve seherde istiğfar edenlerdir.”*¹⁶⁵

İstiğfar edenler meşguliyetlerin az olduğu ve vakitlerin boş olduğu seher vaktinde bağışlanma dileyenler veya seher vaktinde namaz kılanlardır. Seherde

¹⁶¹ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,591.

¹⁶² Nuh 71/10.

¹⁶³ Mü'min 40/55.

¹⁶⁴ Tevbe 9/80.

¹⁶⁵ Ali İmran 3/17.

namaz kılanlar ise sabah namazının cemaati kast edilmiş olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁶

3- Hatadan dolayı özür dilemek manasında kullanılmıştır.

يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ

“Yusuf sakın sen bundan bahsetme. (Züleyha) sende günahlarından dolayı istiğfar et. Çünkü sen gerçekten hata edenlerden oldun.”¹⁶⁷

Bu ayette ise Züleyha'nın Hz. Yusuf'a karşı yapmış olduğu hatadan dolayı kendisine istiğfarda bulunması emredilmiştir.¹⁶⁸

Birçok hadisi şerifte ise istiğfar geçmektedir. Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber kendisinin günlük istiğfarının miktarını şöyle ifade etmiştir. "Vallahi ben Allah'a günde yetmiş defadan çok istiğfar ediyorum" buyurmuştur.¹⁶⁹ Hz. Peygamber pek çok kelimelerle istigfar etmiştir. Fakat meşhur istigfar duası ise şöyledir. Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum; gücüm yettiği kadarıyla senin akdin ve va'din üzere bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim, günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü senden başka hiçbir kimse günahları mağfiret edemez.¹⁷⁰

Başka bir hadisi şerifte ise istiğfarın önemine şöyle değinmiştir. "Kim yatağına girince üç defa; 'Estağfirullâhe'l-Azîm ellezî Lâ İlâhe İllâ hüve'l Hayyu'l-Kayyûm' derse, Allah günahlarını deniz suyunun damlaları kadar çok olsa da bağışlar."¹⁷¹ Hz. Peygamber her alanda olduğu gibi istigfarda da ümmete güzel örnek olmuştur.

g- Tevvab

Tevvab, tevbe kelimesinin ismi faili olup “çokça tevbe eden” anlamına gelirken tevbe kelimesi ise sözlükte “geri dönmek, dönüş yapmak, yapılan fiilden dolayı pişman olmak, üzülme” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise “dinde yerilmiş şeyleri terk edip övgüye layık olanlara yönelme” şeklinde kul için

¹⁶⁶ Ebu Hayyan, *Bahru muhit*, II,419.

¹⁶⁷ Yusuf 12/29.

¹⁶⁸ Mukatil, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, s. 165-166.

¹⁶⁹ Ebû Davud, *Vitr*, 26; Tirmizî, *Sure*, 47.

¹⁷⁰ Buhari, *Deavât*, 2.

¹⁷¹ Tirmizî, *Deavât*, 17.

tanımlanırken “kulun tövbesini kabul edip lütuf ve ihsanıyla ona yönelmesi” şeklinde de Allah’a nispet edilmektedir.¹⁷² İsfehani ise tevbeyi her şekliyle ve yönüyle günahlardan dönmek şeklinde tanımlamaktadır.¹⁷³

Tevbe kelimesi hem insanlara hem de Allah’a nisbet edilerek kullanılan bir kelimedir. İnsanlar için kullanıldığında “yaptığı fiilden dolayı pişman olup geri dönmek” manasını oluştururken Allah için kullanıldığında ise pişmanlık söz konusu olmayıp “kulunun tövbesini kabul edip ona lütfuyla yönelmesi” manasını taşımaktadır. Bu durumda kul tevbe ile vasıflandırıldığında “rabbine döndü” şeklinde anlaşılır. Çünkü hata yapıp günaha giren her insan yaratıcısından kaçmış durumdadır. Tevbe ettiğinde ise yaratıcısına dönmüş olup hatasını telafi etmiş sayılır. Dolayısıyla tevbe onarmadır, tamir etmedir. Allah, tevbe ile vasıflandırıldığında ise bunun manası kulun tevbe isteğini kabul etmesi ve ona lütufta bulunarak kulun ilişki düzeltme talebini kabul etmesidir. Mesela bir işçi patronunun hizmetinden ayrılır, çalışmayı bırakır. Patronu da onun maaşını keser. Sonra o işçi pişman olup tekrar aynı yere dönüp çalışmak isterse talepte bulunur patronu da kabul ederse çalıştırır ve maaşını vermeye başlar. Aynı şekilde kul günah işlediğinde Allah rahmetini keser, tevbe ettiğinde ise Allah tekrar ona rahmetinden lütfeder. Eğer Allah kulunun tevbesini kabul ederse bunun karşılığı iki şekilde olabilir.

- Allah’ın, tevbenin kabulünden dolayı kuluna sevap vermesi.
- Allah’ın tevbe sebebiyle kulunun günahlarını bağışlamasıdır.¹⁷⁴

Kur’an’ı Kerim’de tevbe kavramı toplamda 88 yerde geçmektedir. Tevbe 35 yerde Allah’a nispet edilemekteyken, 53 yerde ise insanlara nispet edilmektedir.¹⁷⁵ Tevbe ile yakın anlamlı olarak “enâbe” kelimeside kullanılmıştır.¹⁷⁶ Bazılarına göre ödülü hak etmek için dönen kişi inabe sahibi kimsedir. Tevbe sahibi kimseler ise cezadan korktukları için dönüş yapan kimselerdir.¹⁷⁷

Allah bir ayette insanlara şöyle bir müjde vermektedir.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

¹⁷² Topaloğlu, “Tövbe”, XLI, 279; Zeccac, *Tefsiru esma illâhi'l-hüsna*, s.61-62. ; Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.122.

¹⁷³ İsfehani, *Müfredat*, s.72.

¹⁷⁴ Razî, *Tefsiri-l Kebir*, XXXII, 421.

¹⁷⁵ Topaloğlu, “Tövbe”, XLI,279

¹⁷⁶ Bkz. Lokman 31/15.

¹⁷⁷ Mustafa İslamoğlu, *Kur’an’a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, Düşün Yay. İst.2013, III,1924.

“Onlar bilmediler mi ki Allah kullarının tevbesini kabul eder ve sadakaları da alır. Şüphesiz ki Allah Tevvab’tır, Rahimdir.”¹⁷⁸

Bu ayet hem uyarı hem de müjde içermektedir. Allah burada çıkış kapısı olarak tevbeyle göstermekle beraber tevbe veren ortaklarında kabul etmemektedir. Kendisinden başka kimselere tevbenin yapılmasını kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir. Kendisine yapılacak tevbeyle de kabul edeceğini ifade etmektedir. Allah kabul edeceği tevbenin özelliğini ise şöyle ifade etmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

“Ey iman edenler! Tevbe-i nasuh (safî,samimi,temiz) ile Allah’a dönün.”¹⁷⁹

Hiz. Ali yapılan tevbede bulunması gereken özellikleri şöyle ifade etmektedir. “Tevbe altı özelliği cem eder.

- Geçmiş günahlarına pişmanlık,
- Yapamadığı farzları iade etmek,
- Kul hakkını ödemek,
- Hasımlarıyla helalleşmek,
- Bir daha dönmeye azmetmek,

- Evvelinde nefsinin günahlarla şımarttığı gibi, tevbeden sonrada onu taatte terbiye etmek.”¹⁸⁰

Bir hadiste ise istiğfar etmek şartıyla tevbenin mutlak suretle kabul olunacağı bildirmektedir. “İstiğfar eden kimse günde yetmiş kereden tövbesinden dönse günahı ısrarcı sayılmaz.”¹⁸¹

Başka hadisi şerifte ise tevbe şöyle geçmektedir. "Bir adam Hiz. Peygamber'e gelerek: ‘Ben büyük bir günah işledim, buna tövbe imkânım var mı?’ dedi. Hiz. Peygamber: ‘Annen var mı?’ diye sordu. Adam: "Hayır yok" dedi. ‘Peki, teyzen de mi yok?’ dedi. Adam: ‘Hayır, var’ deyince Hiz. Peygamber: ‘Öyle ise ona iyilik yap.’ diye emretti.¹⁸²

¹⁷⁸ Tevbe 9/104.

¹⁷⁹ Tahrim 66/8.

¹⁸⁰ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,548.

¹⁸¹ Tirmizi, *Daavât*, 119.

¹⁸² Tirmizi, *Birr*, 6.

Hız. Peygamber'in sahabeve tevbe olarak annesine iyilik yapılmasını emretmesi dikkat çekicidir. Çünkü tevbe denince akla ilk olarak sözle tevbe etmek bir daha yapmamaya ant içmek manası gelmektedir. Fakat bu hadisi şerifte tevbenin iyilik yapmakla da olduğu ifade ediliyor.

7. Surenin İ'rabı

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

“Allah'ın yardımını ve fetih geldiği zaman”

إِذَا : “Zaman, dığın da” anlamına gelmekte olup gelecek zaman zarfidır. Şart manasını içerir.¹⁸³

جَاءَ : “Geldi” anlamındadır. Fiili mazidir. Fetha üzerine mebnidir. Şartın fiilidir.¹⁸⁴

نَصْرُ : Yardım anlamına gelir. Damme ile merfudur, faildir. Ayrıca اللَّهُ kelimesinin muzafıdır.¹⁸⁵

اللَّهُ : Allah. Muzafun ileyhtir. Kesre ile mecrurdur.

وَ : Türkçe'de “Ve” anlamında olup atıf harfidir.

الْفَتْحُ : “Açmak” anlamında gelmektedir. Matuftur, matufun aleyhi ise نَصْرُ اللَّهِ'dır.

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

“Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde”

وَ : “Ve” Atıf harfidir.

رَأَيْتَ : “Sen gördün” manasındadır. Mazi fiildir. Fiilin sonunda yer alan ت ise muttasıl zamirdir. Muhatap, müfret ve müzekkerdir. Aynı zamanda fetha üzerine mebni olup fail olarak mahallen merfudur. Muhatap olan zamir Hz. Peygamber'e racidir. رأى fiili tek bir meful alır. Çünkü ‘ru’yetül ayn’dır. Yani gözle görme anlamı taşımaktadır, şayet duygu organı olarak görme yani zan olsa idi o zaman tek meful almazdı.¹⁸⁶

¹⁸³ Muhyiddin ed-Derriş, *İ'rabu-l Kur'an*, Daru-l Yemâme, Dımeşk,2011, III, 435.

¹⁸⁴ Necla yadsıman, *Kur'an Ufku*, Cemre Yay. İst,2013,III,585.

¹⁸⁵ Derriş, *İ'rabu-l Kur'an*, III, 435.

¹⁸⁶ Ebi Tayyib Siddık b. Ali el- Haseni el-Kanuçi, *Fethu-l Beyan Fi Mekasıdı-l Kur'an*, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut,1999, VII, 574..

النَّاسِ :”İnsanlar” anlamına gelir. Mefulu bihtir. Fetha ile mensuptur.

يَدْخُلُونَ : “Giriyorlar” anlamında olup muzari fiildir. Nun’un subutu ile merfudur.

Fiildeki ‘vav’ ise mahallen merfu olmak üzere muttasıl merfu zamirdir ve aynı zamanda faildir. İkinci mefulu bih olduğu takdirde mahallen nasp olması da caiz olur.

فِي : “De, da, içinde” anlamlarına gelir. Harfî cerdir. Sükun üzerine mebnidir.

دِين : “Din” manasınadır. Mecrurdur. Ayrıca muzaftır. يَدْخُلُونَ fiiline mutealliktir.

اللَّهِ : Allah. Muzafun ileyhtir.

أَفْوَاجًا : “Bölük bölük, parça parça, grup grup” gibi anlamlara gelir. ” يَدْخُلُونَ ” fiilindeki zamirin halidir.¹⁸⁷

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

“Artık Rabbini hamd ile tesbih et. On’a istiğfar et. Şüphesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir.”

ف : “Bu durumda” manasına gelip cevap cümlesinde dahil olmuş fa-i sebebiyedir.

سَبِّحْ : “Tespîh et” anlamına gelir. Emri hazırdır. Tef’ il babındandır. Sükûn üzerine mebnidir. Faili ise müstetirliği vucubi olan انت dir.¹⁸⁸

بِحَمْدِ : “Hamd ile” anlamına gelir. Car-mecrurdur. Car ve mecrur yukarıda geçen emri hazır ile mütealliktir veya mahallen mansubtur ve سَبِّحْ fiilin zamirinin halidir. Ayrıca bu kelime muzaftır.

رَبِّكَ : “Rabbini” manasına gelir. Hem Muzafun ileyhtir hemde muzaftır. Yani kendinden önceki kelime için muzafun ileyh ve kendisinden sonrası için ise muzaftır. ‘Kef’ harfî ise muttasıl ve muhatap zamirdir. Fetha üzerine mebnidir. Mahallen mecrurdur.

و : Ve. Atıf harfidir.

اسْتَغْفِرْهُ : “Ondan bağışlanma dile.” Emir fiilidir. Faili müstetirdir.¹⁸⁹ سَبِّحْ fiiline matuftur “ه” ise damme üzerine mebni olup muttasıl zamirdir. Mefulu bihtir.

¹⁸⁷ Derviş, *İ’rabu-l Kur’an*, III, 436.

¹⁸⁸ Muhammed Hunejr el-Canbazi, *el-İhtiyar’il hisan fi İ’rabi’l Kur’an*, Daru’l İbn Hazm, Riyad, 2010,s.603. ;Derviş, *İ’rabu-l Kur’an*, III, 436.

¹⁸⁹ Derviş, *İ’rabu-l Kur’an*, III, 436.

إِنَّهُ : Şüphesiz ki O anlamına gelir. Tekit harfidir. “ه” ise damme üzerine mebnî muttasıl zamirdir. Mahallen nasptır ve inne'nin ismidir. كَان : “İdi” veya “dır” anlamına gelir. Fiili mazidir, nakıstır. Fetha üzerine mebnîdir. İsmi ise kendisinde gizlenmiş olan “هو” zamiridir.¹⁹⁰ تَوَابًا : “Tevbeyi çok kabul eden” demektir. İsmi faildir. كَانَ fiilinin haberidir. Mübteda “هو” olup mahzuftur. Fetha ile mensuptur. Ayrıca İnne'nin haberidir.¹⁹¹

8. Surenin Belağatı

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ “Allah’ın yardımı ve fetih geldiği zaman.” Ayetteki “zaman” manasını ifade eden إِذَا edatıdır. إِذَا edatı ise başında bulundu fiilin henüz vuku bulmadığını ifade eder. Bu edat قَدْ manasındadır.¹⁹² قَدْ harfi ise fiili muzari'nin başına geldiğinde ihtimal, fiili mazi'nin başına geldiğinde ise kesinlik manasını ifade eder. Fiili mazi'nin başına gelmesinden dolayı fetih ve nasr'ın kesinlikle geleceğini ifade eder. Eğer إِذَا edatı yerine “eğer” manasına gelen إِنْ gelseydi mana şu şekilde olurdu. “Eğer Allah’ın yardımı ve fetih gelirse.” Dolayısıyla surenin sonunda ifade edilen hamd ile tesbih ve istiğfar emirleri şarta bağlanmış olacaktır.

“Allah’ın yardımı ve fetih geldiği zaman.” Yardımdan sonra fethin zikredilmesinde umumdan sonra hususun zikri vardır. Çünkü yardım bütün fetihleri kapsar.¹⁹³ Razî ise yardımla ilgili olarak şu nükteyi zikreder. “Ey Muhammed! (s.a.s) korkma sen benim yardımına gitmeyeceksin bilakis yardım sana getirilecek.” manasıyla Allah’ın Hz. Peygamber’i teselli ettiğini ifade etmektedir.¹⁹⁴

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

“Ve insanların fevc fevc Allah’ın dinine girdiklerini gördüğünde”

رَأَيْتَ mazi fiilinin "gördün veya bildin” manaların da olması muhtemeldir. Eğer “gördün” manasında olursa يَدْخُلُونَ kelimesi hal olarak mansub olur ve ayetin manası şu şekilde olur. “İnsanların fevc fevc Allah’ın dinine girerken gördüğünde.”

¹⁹⁰ el-Canbazi, *el-İhtiyar’ül hisan fi İ’rabi’l Kur’an*, s.603.

¹⁹¹ Derviş, *İ’rabu-l Kur’an*, III, 436.

¹⁹² Kanuçi, *Fethu-l Beyan*, VII, 573.

¹⁹³ Zuhayli, *Tefsiru’l-Münir*, XV, 661.

¹⁹⁴ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 149.

Eğer “bildin” manasında alırsak **يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ** ikinci meful olur ve ayetin manası “İnsanların Allah’ın dinine girdiklerini bilirsen.” şeklinde olur.¹⁹⁵

Burada insanlar kelimesinden dolayı çok kapsamlı bir ifade kullanılmıştır. Bundan muradın Araplar olduğu ifade edilmiştir. Genel bir kelime ile özel bir mana ifade edilgi murad edilmiştir. Yani kül zikredilip cüz kastedildiği ifade edilse de¹⁹⁶ insanlardan kastedilenin sadece Araplar olmadığı açıktır. Çünkü İslamiyet dini sadece Araplara gelmiş bir din değildir. Buradaki manayı zamana göre değerlendirmek daha doğru olabilir. Sure indiği dönemde bölgede Araplar vardı ve o dönemde guruplar şeklinde İslamiyet’e girenlerin ilk Araplar olduğunu söylemek mümkündür. Fakat İslamiyet son ve evrensel olan bir dindir. Dolayısıyla ilk olarak Araplar sonra da bütün milletlere şamil olduğunu ifade edebiliriz. Eğer insanlar yerine Arapları veya başka milletlerin isimleri kast edilmiş olsaydı İslam’ın yayılması ve evrenselliği söz konusu olmazdı.

“Allah’ın dinine” ifadesi ise acayip karşılanmamalıdır. Kur’an’ı Kerimde bu tür ifadeler zaman zaman kullanılmıştır. Mesela **نَاقَةَ اللَّهِ** “Allah’ın devesi” şeklinde ifade de kullanılmıştır.¹⁹⁷ Allah dinin kendisine ait olduğunu ve dinini yüceltmek ve şereflelendirmek için dini kendi zatına izafe etmektedir.¹⁹⁸ Allah’ın birçok esmasının olmasına rağmen bu ayette “din” kelimesiyle birlikte “Allah” lafzını kullanması çok dikkat çekicidir. Hâlbuki “Allah” yerine “Rab” ismini veya “Hadi” ismi gibi insanları terbiye eden, hidayet veren ve doğru yola ileten manasına gelen isimleri de kullanabilirdi. Fakat Allah isminin din kelimesiyle birlikte kullanılmasının sebebi iki şekilde yorumlanabilir:

Birincisi: Çünkü Allah ismi bütün esma ve sıfatlara işaret etmektedir. Bundan dolayı da bütün esmalara da camidir. Bu nedenle de sırf Allah’ın dini olduğu için kabul edilmesi gerekir.

İkincisi: Eğer Allah diğer esmalardan birini kullanmış olsa bu dini kabul etmek insanlara vacip olur. Mesela **فِي دِينِ الرَّبِّ** “Rabbi’nin dini” deseydi insanlar bu dini kabul etmek durumunda kalırlardı. Çünkü terbiye edip ihsanda bulunan Rab’tır. Bu da bir menfaat karşılığında olurdu ve ihlası kaçırdı. Bundan dolayı Allah herhangi

¹⁹⁵ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 151,152.

¹⁹⁶ Zuhayli, *Tefsiru’l-Münir*, XV, 661.

¹⁹⁷ Şems 91/13.

¹⁹⁸ Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, III, 590.

bir menfaatten dolayı değil sadece ilah olduğu için kendisine ibadet etmemizi ve onun dinine inanmamızı istemektedir.¹⁹⁹

Ayrıca muzari sığısıyla insanların kendi dinine sürekli gireceklerini bu durumun sadece Hz. Peygamber'in dönemine has olmadığını ve neticede zafer ve kurtuluşun kendi dininde olacağını da ima etmiş olduğu kanaatindeyiz.

Din, inançlar bütünüdür. Tarih boyunca dinsiz hiçbir toplum olmadığı gibi dinsiz hiçbir fert de olmamıştır. Herkes mutlaka bir kutsala inanmaktadır. Dinsizlik bile bir dindir. Biz Müslüman olmayanları kâfir olarak görüyoruz onlar da bizi kâfir olarak görüyorlar. Dolayısıyla kâfirlik dinsizlik değil başka bir dindir. Tarih boyuncada din dinsizlikle değil diğer dinlerle mücadele etmiştir.²⁰⁰ Mesela bir ayette **لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ** “Sizin dininiz size, benim dinim banadır.” buyurarak kendi dini dışındaki inançları da din olarak kabul etmektedir.²⁰¹

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا “Artık Rabbini hamd ile tesbih et. On’a istiğfar et. Şüphesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir.” Bu ayette ise hamd ve tesbih kelimeleri birlikte zikredilmiştir. Kur’an’da başka yerlerde de hamd ve tesbih kelimeleri beraber zikredilmiştir.²⁰² Hamd ile tesbih şöyle de açıklanmıştır. Marifetullah iki kısımdır. Birisi Allah’ın kendisini yani zatını tanımaktır. Diğeri ise esma ve sıfatlarını tanımaktır. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Çünkü biri olmadan diğerin ispatı mümkün değildir. Zat-ı ilahiye olmazsa esma ve sıfatlar olmaz. Esmâ ve sıfatlar olmazsa zat-ı ilahiye bilinemez. Zat-ı İlahiyeyi bilmek için akıl gereklidir. Esmâ ve sıfatları tanıyıp bilmek için de din gerekir. Aklın görevi zat-ı ilahiyeyi noksanlıklardan tenzih etmektir. Bu akıl için tesbihdir. Din ise akla zat-ı ilahiye hakkında doğru bakış açısı vermektedir. Akıl zat-ı ilahiyeyi tanıdığı anda ise tesbihi hamdle ifade etmektedir. Çünkü kişinin, Allah’a hamd etmesi onu tesbih ettiğini göstermektedir. Yani hamd tesbihin bir nişanesi olmaktadır.²⁰³

Razî, Allah’ın, Hz. Peygamber’e tesbih, hamd ve istiğfar için şunları şart koştuğunu ifade etmektedir.

“- Eğer ben sana yardım ettiğimde beni tesbih’de bulun,

¹⁹⁹ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 157.

²⁰⁰ Ali Şeriatî, *Dine Karşı Din*, Çev. Doğan Özlük, Fecr Yay. Ank. 2016, s.17.

²⁰¹ Kafirun 109/ 6.

²⁰² Bkz. Bakara 2/30; Hicr 15/98 ; Taha 20/130 ;Furkan 25/58 ;Tur 52/48.

²⁰³ Bursevî, *Ruhu-l Beyan*, X, 530.

- Sana fethi nasip ettiğimde bana hamdet,
- İnsanlar grup grup İslam'a girince de bana istiğfarda bulun."²⁰⁴

9. Sure İçindeki Esmâ ve Ayetlerin Münasebeti

Kur'an'ı Kerim lafız yönünden muhteşem bir kitap olduğu gibi mana yönünden de kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Gerek surelerin ard arda dizilişi gerekse ayetlerdeki mevzuların irtibatı çok dikkat çekicidir. Kur'an'ı Kerim normal bir kitabın yaptığı gibi konuları bölümlere ayırarak anlatmamıştır. Konuları iç içe anlatmıştır. Buna rağmen anlatılan mevzuyu bitirirken ayetin başını ile sonunu güzel bir şekilde bağlayarak sonlandırmıştır. Bu durum sureler içinde geçerlidir.

Mesela şu ayetle ilgili dikkat çekici bir hadise yaşanmıştır.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Size apaçık deliller geldikten sonra eğer kayarsanız bilin ki Allah, Aziz'dir, Hakim'dir.”²⁰⁵

Burada ki izzet sıfatı kudret ve galabe ifade etmektedir. Bu ikisi (kudret ve galabet) ile kendisine muhalefet eden kimseden intikam alma ve onun için şiddetli tehdid vardır. Hikmet sıfatı ise Allah'ın fiillerinde olan tutarlılığa ve sağlamlığa delalet etmekle birlikte kendisine muhalefet edenlere verdiği cezalar hikmetinin gereğidir. Çünkü O Hakîmdir. Sadece hak edenlere ceza verir. Rivayet edilir ki bu ayeti okuyan biri *عَزِيزٌ حَكِيمٌ* yerine *غَفُورٌ رَحِيمٌ* şeklinde okur. Bunu işiten bedevînin biri hiç Kur'an okumamış olmasına rağmen itiraz eder ve der ki; “Eğer bu Allah'ın kelamı ise böyle dememesi gerekir. Çünkü hikmetli olan birisi zelel'den sonra gufranı zikretmez. Bu şekilde ahdi bozmak olur.”²⁰⁶ Sanki Allah muhataplarına “Siz saparsanız da ben affederim, siz keyfinize bakın” gibi bir mana çıkmaktadır. Bedevî buna itiraz ederek ayetin başı ile sonu arasındaki mana bütünlüğüne ve ilişkisine dikkat çekmiştir.

Bu ayetin bir önceki ayetle ve kendi içindeki esma ayet münasebetini Mehmet Faik şöyle dile getirir. “Bu ayetle önceki ayette müminlere topyekun Allah'ın emirlerine uymaları emredildikten sonra ‘Şunu iyi bilin ki Allah, Aziz'dir,

²⁰⁴ Razî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 149.

²⁰⁵ Bakara 2/209.

²⁰⁶ Ebu Hayyan, *Bahru muhit*, II, 132.

Hakîm'dir.' buyurularak eğer Allah'ın emrinden çıkıp başka yollara saparsanız, Allah sizi mutlaka cezalandıracaktır. Zira o yenilmez galiptir. Cezalandırması da hikmete göredir. Bu son cümlede zikredilen Allah'ın aziz ve hakîm sıfatları, ayetin baş tarafındaki ifadelerle tam bir tenasüp içindedir. Çünkü Allah'ın gönderdiği apaçık delillere uymayıp şeytana uyanların cezalandırılması için Allah'ın 'Aziz' sıfatının, bu cezalandırmanın bir hikmete göre olması içinde Allah'ın 'Hakîm' sıfatının zikredilmesi, ayetlerin ifadeleri arasındaki münasebeti açıkça göstermektedir.²⁰⁷

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız durum Nasr suresi için de geçerlidir. Sure içinde geçen "istiğfar" kelimesi emir mahiyetindedir. Allah, Hz. Peygamber'e istiğfarı emretmektedir. Ayrıca onun şahsında bütün insanlığa da emrediyor. Sonrasında ise kendisinin bu istiğfarı kabul edeceğini "Tevvab" ismi ile belirtmektedir. Bu cihetten "Tevvab" ismi ile "istiğfar" kelimesi arasında ve surenin tamamıyla önemli bir münasebeti bulunmaktadır.

İstiğfardan sonra tevvas gelmesi bizler için bir rahmettir. Eğer tevvas gelmeseydi insanların tevbesinin kabul edilip edilmeyeceği meçhul kalırdı. Bu da insanlardan günaha dalanlar için dönüş kapısının kapalı olduğu anlamına gelirdi. Fakat Allah istiğfarı kabul edeceğini ifade ediyor. Başka ayetlerde ise istiğfarın nasıl yapılacağı ifade edilmektedir.²⁰⁸ Nasr suresinde ise büyük veya küçük diye bir ayırım bulunmadan bağışlanma dileyenin talebini kabul edeceğini ifade ediyor. Böylelikle tevvas ismi ayetin bütünüyle uyum içerisindedir. Aynı şekilde tevvas ismi surenin birinci ve ikinci ayetiyle de bir münasebet içindedir.

Birinci ayette yardım ve fethin gelişinden bahseder. İnsanların hepsi zaferi kaldıramazlar bazıları gurura kapılabilir veya zafer sarhoşluğuna bürünüp olmadık sözlerde ve fiillerde bulunabilirler. Böyle bir hata durumunda Allah çıkış kapısı olarak istiğfarı göstermekte ve bu kapıya gelenleri de boş çevirmeyeceğini ifade etmektedir. İkinci ayette ise insanların Allah'ın dinine gireceklerini ifade edilmektedir. Bazı insanlar önceki hayatlarında çok yanlışlar yapmış olabilirler. Dolayısıyla "Biz çok günahkârız nasıl bizi affetsin." diye evhamlara kapılabilirler. Böylesine bir durumda ise Allah yine insanları istiğfara yönlendirip ve bu istiğfarı kabul edeceğini ifade ederek ümitsizlik kapısını kapatmaktadır.

²⁰⁷ Mehmet Faik Yılmaz, *Ayetler ve Sureler Arasındaki Münasebet*, DİBY, Ank, 2009. s.107.

²⁰⁸ Bkz. Tahrim 66/8.

Razî ise tevvab ismi ile ilgili olarak řu manalara dikkat çekmektedir.

1- Allah, “Ben geçmişte tevvab’tım istikbalde de tevvabımdır.” Yani istiğfar taleplerini kabul edeceğini ifade etmektedir.

2- Bütün kabahatlerine rağmen Yahudiler tevbe ettiklerinde tevbelerini kabul ettim. Siz ki en hayırlı ümmetsiniz sizinkini elbette kabul ederim.

3- Asi olanlarinkini bile kabul ettim. Sizinkini de kabul ederim. Rahman olan Keremime yakışan budur.

4- Size istiğfarı emretmeden öncede tevvab’tım. Emrettikten sonra da tevvabım kabul ederim.

5- Tevvab ismi suçlu olanların suçunu hafifletmeye yöneliktir.

6- Allah geçmişte ihsanda bulunduğu gibi gelecekte de ihsanda bulunacaktır.²⁰⁹

²⁰⁹ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 163.

İKİNCİ BÖLÜM

A.SURENİN METNİ VE MEALİ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ {1} وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا {2} فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا {3}

1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,

2- Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde,

3- Artık Rabbini hamd ile tesbih et. Ve O'na istiğfar et. Çünkü O, Tevab'tır.

B.SURENİN TAHLİLİ

Hz. Peygamber, Allah katında tüm ümmetin vekili ve temsilcisidir. Ümmetin yanında ise Allah'ın elçisi, müjdecisi ve uyarıcısıdır. Allah'ın, Hz. Peygamber'e hitabı aslında ümmetin her ferdine yapılan hitabıdır. "Allah'ın kitabında, bazen müfret olarak zikredilen bir hitap bazen özel olarak Hz. Peygambere olur. 'Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını esas alarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?'²¹⁰ ayetinde olduğu gibi. Bazen de hitap, hitabı anlayan herkese olur. 'Dini yalanlayanı gördün mü?' ayetinde olduğu gibi. Bazen de Hz. Peygamber'e yapılan hitap O'nun değerli zatıyla beraber ashabından onunla birlikte olanlara ve ümmetinden ihlaslılara yönelik olur. İşte Nasr suresinden gelen hitap bu son nevidendir."²¹¹ Aslında Nasr suresindeki hitabın ümmetin yükünü yüklenmiş her gruba, kuruma ve fertlere yönelik olduğu kanaatindeyiz. Bu surenin birinci ayeti siyasi, ikinci ayeti içtimai, üçüncü ayeti ise ferdidir.

1. AYET

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde.

Bu ayette Allah'ın yardımı ve zaferden bahsettiği için siyasi bir ayettir. Kur'an'ı Kerim'deki bir sure hariç her surenin başında besmele vardır. Başında besmele bulunmayan sure Tevbe suresidir. Bunun hikmetleri çeşitli eserlerde

²¹⁰ Tahrim 66/1.

²¹¹ Muhammed Abduh, *Amme Cüzü Tefsiri*, Çev. Ömer Aydın, İşaret yay. İst.2012. s. 463.

açıklanmıştır. Ayrıca bismelenin ayet olup olmadığı tartışması bahsimizin dışındadır. Besmele konusuna değinmemizin nedeni ise Kuşeyrî tefsirinde her surenin başındaki besmeleyi açıklamasıdır. Kuşeyrî besmeleyi ayet kabul etmiş olmalı ki her surenin başındaki besmeleyi o surenin içerdiği manaya göre tefsir etmeye çalışmıştır. Nasr suresindeki besmeleyi de şöyle tefsir etmektedir.

Bismillah kerim bir isimdir. Hem görür hem gizler, hem bilir hem hükmeder, hem över hem yerer, günah işlemiş bütün mahlûkatını affeder. Kul günah işleyip yüzüzlük yapsa bile hak mağfiret eder onu unutmaz.²¹² Kuşeyrî'nin besmeleye kerim bir isimdir demesi Allah'ın mü'minlere yardım etmesi, hem görmesi hem hüküm vermesi hem bilir demesi insanların Allah'ın dinine gireceğine hükmetmesi ve bunu bilmesi, kuluna ve mahlûkatına mağfiret edip affetmesi ise suredeki istiğfar ve tevbeleri kabul eden olması münasebetiyle böyle tefsir etmiş olması muhtemeldir.

a. Nasrullah

Nasrullah kelime olarak "Allah'ın yardımı" anlamına gelmektedir. Taberî'ye göre nasrullah şu manayı içermektedir. "Ey Muhammed Kureyşli kavmine karşı Allah'ın yardımı geldiği zaman."²¹³ Hanbelî (ö.795/1393) nasrullah'a biraz daha geniş mana vererek şöyle yorumlamıştır. Nasr düşmana karşı yardımdır. Ta ki Hz. Peygamber bütün Araplara galip geldi. Onların hepsini yendi.²¹⁴ el-Cevzî (ö.597/1201) ise bu manayı daha da genişletmiş sadece Kureyş kabilesi veya Araplar değil "düşmana karşı sana yardım geldiğinde" şeklinde yorumlayarak nasrullah'ın manasını geniş zamana yaymış ve hitabın sadece Hz. Peygambere değil diğer Müslümanlara da olduğunu ifade etmektedir.²¹⁵ Hz. Peygamber'in düşmanları on dört asır önce oldukları gibi günümüzde de vardır. Onlar Hz. Peygamber'in şahsından çok O'nun getirdiği davaya düşmandılar. Dolayısıyla aynı zihniyetin nesli bugün Hz. Peygamber'in davasına karşıdır ve düşmanlık yapmaktadırlar. Nasrullah bu zihniyete karşı olan mücadelede Allah'ın yardımı olarak da yorumlanmıştır. Mesela Meragî; "Nasr, Allah'ın hak dine yardım etmesi, şirk ehlini hızlandı ve hezimetle bırakmasıdır." şeklinde yorumlayarak olaya daha geniş

²¹² Talha bin Muhammed Ebu'l Kâsim el-Nişaburi el-Kuşeyrî, *Letâifu-l İşarat*, Byy,1981, III, 779.

²¹³ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII, 706. ;Ebu Hayyan, *Bahru muhit*, VIII, 524.

²¹⁴ Hanbeli, *Tefsiri Hanbeli*, II, 641.

²¹⁵ Ebu'l-Ferec Ebu Abdurrahman bin Ebi'l Hasan İbnü'l Cevzî, *Zadu-l Mesir*, Mektebetu-l İslamiyye,1984, IX, 256.

perspektifte bakarak yorumlamıştır.²¹⁶ Aynı bakış açısıyla nasrullah'ı yorumlayan diğer bir kişi ise Zemahşerî'dir. O ise hitabı sadece Hz. Peygamber'e değil Müslümanlara da çevirmiş ve nasrullah'ın şirk beldelerinin feth edilmesi olarak yorumlamıştır.²¹⁷

Nasrullah Yemenliler için de kullanılmıştır. Mesela İbn-i Abbas'dan gelen bir rivayette şöyle ifade edilmektedir. Hz. Peygamber Medine'deyken bir anda ayağa kalmış ve şöyle buyurmuştur. "Allah'u Ekber, Allah'u Ekber Allah'ın nusreti ve fethi geldi, Yemen halkı geldi dedi. Birisi Ey Allah'ın Resul'ü; Yemen halkı da ne? denildiğinde buyurdu ki: Kalpleri yumuşak, tabiatları narin bir kavimdir. İman Yemenlidir, fıkıh yemenlidir, hikmet Yemenlidir."²¹⁸

Diğer bir rivayette ise Nasr suresi indiğinde Hz. Peygamber ahiret işiyle daha çok çalışmaya başladığı yönündendir. Çünkü kendisine vefatı haber verilmişti. Ve Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah'ın nusreti gelmiştir. Fetih gelmiştir. Yemen halkı gelmiştir." Birisi dedi ki: "Ey Allah'ın Resul'ü Yemen Halkı da ne?" Hz. Peygamber buyurdu ki: "Kalpleri yumuşak ve ince bir topluluktur. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir."²¹⁹

Allah'ın, Yemenlilere hidayet vermesi Hz. Peygamber için bir yardım olmuş ve sevincini tekbir getirerek belirtmiştir. Ayrıca Allah'ın yardımının bir parçası Yemenliler olduğunu ifade etmektedir. Yemenliler'in Hz. Peygambere gelmesiyle hem toprakları hem de kalpleri İslam'la feth edilmiş oluyor. Yemenlilerin kalplerinin yumuşak ve tabiatların narin olması Yemenin maddi havasından olabilir. Çünkü Yemenin havasının sıcak ama boğucu olmayan bir havası bulunmaktadır. Maddiyat ve maneviyat birbirini etkileyen iki unsurdur. Yemenlilerin maddi havası maneviyatlarını da etkilemiş yumuşak ve narin insanlar olmuşlardır. Yemenliler sıcak bölgenin sıcak insanlarıdır.

²¹⁶ Ahmet Mustafa Meragî, *Tefsiru-l Meragî*, Mısır,1946. XXX, 258.

²¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, VI, 450.

²¹⁸ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII s.706.

²¹⁹ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesir, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim*, Müesse-i Kurtuba, Kahire,2000. XIV, 491.

Yemenliler dışında nasrullah bir de Huneyn gazvesi için kullanılmıştır. Rivayete göre Huneyn gazvesinde إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ suresi indirildiğinde Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Ya Ali, Ya Fatma, Allah’ın yardımı ve fethi geldi.”²²⁰

Sahabe arasında fetih konusunda şu hadise yaşanmıştır. İbn-i Abbas şöyle ifade ediyor. “Hz. Ömer beni Bedir ihtiyarları arasına alıyordu. Bu durum bazı ihtiyarların ağrına gidiyordu. Bazıları ‘bunu niye bizimle birlikte cemaate alıyorsun, bizim bunun kadar oğullarımız var.’ diye Hz. Ömer’e itirazda bulundular. Hz. Ömer’de ‘onun kimlerden olduğunu biliyorsunuz.’ deyip geçiştiriyordu. En sonunda bir gün Hz. Ömer İbn-i Abbas’ı çağırarak ihtiyarlarla beraber onu meclise oturttu. İbn-i Abbas diyor ki: ‘Bu sefer sırf benim liyakatimi ihtiyarlara göstermek için çağırdığımı anlamıştım.’ Hz. Ömer ihtiyarlara şöyle söyledi: ‘Allah’ın İza cae nasrullah ve’l feth’ kavli şerifi hakkında ne dersiniz.’ diye soru yöneltti. Onlardan bazıları şöyle cevap verdiler. ‘Allah’ın yardımına ve fethi mazhar olduğumuz zaman hamd ile Allah’ı tesbih etmek ve istiğfarda bulunmakla emrolunduk.’ diye cevap verdiler. İhtiyarlardan bir kısmı ise cevap vermediler. O sırada Hz. Ömer İbn-i Abbas’a yönelerek: ‘sende mi böyle söylüyorsun?’ diye sordu. İbn-i Abbas’da: ‘Hayır’ diyerek sustu. Hz. Ömer: ‘Öyleyse söyle sen ne diyorsun?’ dedi. İbn-i Abbas’da şu açıklamayı yaptı. ‘Bu sure Hz. Peygamber’in vefatını haber verir. Kendisine bu sure ile haber verilmiştir. Bu surede Allah’u Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle demiştir. ‘Allah’ın yardımı ve fethi geldiği zaman -bil ki bu senin ecelinin yakınlığına işarettir- hamd ederek rabbini tesbih et ve O’na istiğfar’da bulun. O tevbeleri kabul edicidir.’ Bu yorumun üzerine Hz. Ömer: ‘Bundan bende senin söylediğini anlıyorum.’ dedi.”²²¹

Katade ise Nasr suresiyle Hz. Peygamber’in vefatı arasındaki süreyi şöyle ifade etmektedir. “Allah’a yemin olsun ki ondan sonra az yaşadı. İki seneden sonra vefat etti.”²²² Yine İbn-i Abbas Nasr suresiyle alakalı olarak yaptığı yorum son derece farklı bir bakış açısını getirmektedir. “ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ Allah’a çağırıyor, dünyaya veda ettiriyor.”²²³

²²⁰ Celaleddin es- Suyutî, *ed-Durru-l Mensur*, Kahire,2003, XV,724.

²²¹ Buhari, *Tefsir*,4.

²²² Taberî, *Cami’u-l Beyan*, XII,712.

²²³ İbnü’l Cevzî, *Zadu-l Mesir*, IX, 258.

Hız. Aişe'den gelen rivayette ise Nasr suresiyle alakalı olarak şunları ifade etmektedir. "Bu sure indikten sonra Resulullah: **سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُوبُ إِلَيْهِ** tesbihini çokça yapardı. Dedim ki 'Ya Resulullah seni 'Sübhanallahi ve bihamdihi estağfirullahe ve etubu ileyh' sözünü söylerken görüyorum.' Resulullah buyurdu ki: 'Bana rabbimden haber edildi ki: 'Ümmetinden alamet göreceksin onu gördüğün zaman **إِذَا جَاءَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاتُوبُ إِلَيْهِ** sözünü çoğalt. Onu (alameti) gördüm **نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ** dir.'²²⁴ Başka bir rivayette ise "Rabbim ümmetimden bazı işaretler göreceğimi bana bildirdi. Ve bu haberleri gördüğüm zaman hamd ile kendisini tesbih edip mağfiret dilememi buyurdu. Şüphesiz ki O, Tevhab olandır. 'Allah'ın nusreti ve fethi geldiğinde ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde, hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Şüphesiz ki O, Tevhab olandır.' kavlinde bu işaretleri gördüm."²²⁵ buyurarak Nasr suresinde ki derin manayı ifade etmiştir. Görünürde zafer müjdesi veren bu surenin aynı zamanda Hız. Peygamber'in vefatını haber vermesi çok dikkat çekicidir. İslam zafere ulaştığında Hız. Peygamber'in tebliğ vazifesini bitirdiğini ve artık ahirete irtihal edeceğini anlamıştır.

Maturidî ise nasrullah'ı yardımın yanında bir de düşmanlarının hızlarda kalması şeklinde de yorumlamıştır. Çünkü düşman hızlarda kaldığında Müslümanlar zafer kazanmış oluyorlar.²²⁶

Razî ise nasrullah'ın peygamberlikten önce de var olduğunu ifade etmektedir. Bunu ifade ederken de şu ayetleri nazara vermektedir. "*Rabbin sana mutlaka verecek ve sen de razı olacaksın.*"²²⁷ ve "*Muhakkak ki biz sana Kevser'i verdik.*"²²⁸ Allah, Hız. Peygamber'e sanki şöyle hitap ediyor. "Ey Muhammed (s.a.s) niçin kalbin daralıyor. Sen (peygamber olarak) gönderilmeden öncede seni zayi etmedim. Bilakis sana ebabil kuşlarıyla yardım ettim. Risaletin başında da (yardımı) artırdım. Kuşları meleklerle çevirdim. Rabbinizin size beş bin meleklerle yardım etmesi yetmez mi?"

²²⁴ Suyutî, *ed-Durru-l Mensur*, XV, 729.

²²⁵ İbn Kesir, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim*, XIV, 493.

²²⁶ Ebu Mansur el-Maturidî es- Semerkandi, *Te'vilati-l Kur'an*, Beyrut, 2004, V, 531.

²²⁷ Duha 93/1.

²²⁸ Kevser 108/1.

dedim. Şimdi ise daha fazlasını söylüyorum. ‘Ben bizzat sana yardım edeceğim.’ Bunu da ‘Allah’ın yardımı gelince’ demek suretiyle belirtmiştir.”²²⁹

Razî'nin ifade ettiği Duha suresindeki ayette Allah'ın, Hz. Peygamber'e verdiği “nefsin kemali, davasının galip gelmesi ve dininin hâkim olması” şeklinde açıklanmıştır.²³⁰Ebabil kuşlarıyla yardım etmesi ise Allah, Hz. Peygamber'in Mekke'sini korumuş Hz. Peygamber daha doğmadan ona doğru gelen tehlikeyi engellemiştir. Doğumdan sonra melekler vesilesiyle yardım etmiştir. Razî'nin ifade ettiği kuşların meleklerle çevrilmesi ise doğumdan önce kuşlarla doğumdan sonra ise meleklerle korumasını ifade etmiş olabilir. Kuşlar ile meleklerin nöbet değişimi de diyebiliriz.

Peygamberimizin doğumundan vefatına kadar Allah'ı Teâlâ onu yalnız bırakmamıştır. Her yerde her zaman yardım etmiş ama her zaman fetih ve zaferi vermemiştir. Bütün kavmini karşısına alabilecek cesarete sahip olmasının tek nedeni Allah'ın yardımıdır. Aksi takdirde İslam davasını kazanması mümkün değildi. Müşrikler bir şekilde onu yoldan çıkarırlardı. Allah bunu şöyle ifade etmektedir.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

*“Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar, yalnızca kendilerini saptırırlar. Sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğin şeyleri öğretti. Allah'ın sana olan lütfü çok büyüktür.”*²³¹

İşari tefsirlerde ise nasrullah daha farklı yorumlanmıştır. Mesela Kuşeyrî nasrullah kelimesine “düşmana karşı zaferdir.” manasını verdikten sonra nasrullah'ın diğer manaları üzerinde durur. Ona göre nasrullah nefsini beşeri hükümlerden uzaklaştırmak, nefsanî kederlerden ve kötü şeylerden tasfiye ettirmektir.²³² Bunun yanında Sülemî (ö.412/1021) ise nasrullah'ı “ilimlerin kapısının açılması” olarak

²²⁹ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 149.

²³⁰ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,712.

²³¹ Nisa 4/113.

²³² Kuşeyrî, *Letaifu-l İşarat*, III, 779.

açıklamıştır.²³³ Kuşeyrî yardımı daha çok enfüsi alemde yani Allah'ın peygamberimizi nefsanî şeylerden temizleme şeklinde değerlendirirken, Sülemî ise Allah'ın yardımını ilimlerin peygamberimize verilmesi şeklinde yorumlamıştır.

Kuşeyrî'nin ve Sülemî'nin yorumları zahir manaya uygun olabilirler. Çünkü bir hadisi şerifte Hz. Peygamber “*Benim şeytanım bana teslim oldu*” buyurmuştur.²³⁴ Yani teslim oldu artık zarar veremez durumdadır. Bu da peygamberimizin şeytanın telkiniyle nefsi arzulara uymaktan alıkonulmuş olduğunu göstermektedir. Allah'ın peygamberimize yardım etmesiyle şeytanı ona teslim olup boyun eğmiştir. Bu cihetle nasrullah'ı nefsanî şeylerden tasfiye etmek şeklinde yorumlamak mümkün olabilir.

İlimlerin kapısının açılması ise peygamberimizin gaybi haberleri bilmesidir. Tarihteki pek çok olayı peygamberimiz önceden Allah'ın bilindirmesiyle O da ümmetine bildirmiştir. Bunlardan kısaca bir örnek verebiliriz. Mesela İstanbul'un fethedilmesiyle ilgili olarak,

لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلْنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَ لْنَعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ

“*İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur.*” buyurarak gaybten haber vermiştir.²³⁵ Dolayısıyla Allah'ın Hz. Peygamber yardımının ilimle olabileceği ihtimal dairesindedir. Fakat nasrullah'ın manasını sadece nefsanî şeylerden tasfiye etmek veya ilimlerin peygamberimize açılması olarak yorumlamak doğru değildir. Bu bakış açısı manayı dar kalıba sokabilir. Çünkü Allah peygamberimize doğumundan vefatına kadar hep yardım etmiştir.

Nasrullah için yapılan bir diğer yorum ise şöyledir. “Esmâ ve sıfat tecelliyatı ile mededi, melekuti ve teyidi kudsinin gelmesi” şeklinde açıklanmıştır.²³⁶ Bu yorumun iki şekilde değerlendirilmesi mümkündür.

Birincisi; burada üç türlü yorumdan bahsedilmektedir.

²³³ Muhammed b. El-Hüseynî el-Ezdî es-Sülemî, *Hakaiku Tefsir*, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 425.

²³⁴ Tirmizi, *Rada*, 17.

²³⁵ Ebu Abdullah b. Hakim en-Nisaburi, Müstedrek Ale's Sahihayn, Dâru'l Osmaniyye, Beyrut, 2007. IV. 422.

²³⁶ Kemaleddin Abdurrezzak Keşaniyyus Es- Semerkendi, *Te'vilat-ı Keşaniyye*, Çev. Ali Rıza Doksan yedi, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1998. s.289.

- 1- Esmâ ve sıfatların tecellisi,
- 2- Melekûti âlemin yardımı,
- 3- Yüce yardımın gelmesidir.

İkincisi ise esma ve sıfatların tecellisi ile melekûti ve kutsî yardımın gelmesidir. Burada nasrullah ile bir takım esma ve sıfatlar devreye girmektedir. Bu esma ve sıfatların iktizası ile melekûti ve yüce yardımlar devreye girmektedir. Çünkü her esma bir faaliyeti gerektirir. Mesela Şâfi isminin tecellisi için hastalığın olması gerekir. Aynı şekilde nasrullah'ın olması için Nâsir, Nasîr, Hafız, Muin ve Aziz gibi bir kısmı doğrudan bir kısmı ise dolaylı olarak devreye giren esmaların gereği olarak melekûti ve kutsî yardımlar gelmiştir. Burada nasrullah için esma ve sıfatların tecellisine dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak Nasrullah şu manalarla anlaşılmıştır.

- 1- Kureyş'e karşı Allah'ın yardımı,
- 2- Araplara karşı Allah'ın yardımı,
- 3- Düşmanlara karşı Allah'ın yardımı,
- 4- Düşmanların hızlarda bırakılmasıyla yapılan yardım,
- 5- Esmâ ve sıfatların tecellisi,
- 6- İlimlerin açılması,
- 7- Nefsani şeylerden temizlenme,
- 8- İslam'ın zafer kazanması.

Nasrullah zahiri ve batini olarak bu manaların hepsini içermektedir. Kanaatimizce burada değinilmesi gereken nokta şudur: Allah tarafından gerek Hz. Peygamber'e gerekse onun şahsında Müslüman toplumuna yapılan bu yardım galibiyet ve zafer getirecek midir?

Öncelikle şunu belirtelim ki asrı saadette Hz. Peygamber'e yapılan bu yardım galibiyet ve zafer getirmiştir. Hz. Peygamber, Kureyş'e, Araplara ve o günkü düşmanlarına karşı zafer kazanmıştır. Yaşadığı dönemde ise gerek verdiği ilmi haberler gerekse tevazu dolu yaşantısıyla da kendisini nefsanî şeylerden arınmış biri idi. Buradaki nefsaniden kast ettiğimiz gayri meşru şeylerdir. Hz. Peygamberde normal bir insanın yaptığı gibi o da evlenmiş ve diğer nefsi arzularını helal dairesinde gerçekleştirmiştir. Onun şahsında bu hitabı Müslümanlara alırsak günümüz için bu manaları söylemek mümkün olmayabilir. Günümüzde Müslümanların diğer milletlerin etkisi altında kaldığı açıktır. Bunu nedeni ise İslam

değil bizlerin olduğu kanaatindeyiz. Allah, Hz. Peygamber'e yardım etti. Fakat Hz. Peygamber ise sebeplere müracaat eden bir insandı. Örneğın savaşa gideceğı zaman zırhını giyerdi. Diğeri bütün şartları da yerine getirdikten sonra dua ederdi.²³⁷ Biz de ümmeti olarak onu örnek almamız gerekir. Aksi halde Müslüman olmanın bizi zafere götürmeyeceğı muhakkaktır. Çünkü Allah'ın kâinata koyduğı kanunları çalışan kimsenin kazacağıını bizlere göstermektedir.

b. Fetih

Feth kelimesi lügat olarak "açma, yol gösterme, yardım etmek, hüküm verme, galibiyet ve zafere ulaştırma" anlamlarına gelmektedir. Feth kelimesinin çoğulu, fütuh, fütuhat ve fevatih olarak gelmektedir. Nasr suresinde ise nasrullah'dan sonra gerçekleşen bir durumdur.

Gerek kelimenin manasından gerekse sure içindeki konumundan dolayı birçok manada yorumlanmıştır. Kimileri bu fethi Mekke'nin fethine has kılarken kimileri ise diğeri şehirler için, kimileri ise tasavvufi açıdan ele alarak yorumlamışlardır. Mesela Begavî "Fetihden maksat Mekke'nin fethidir."²³⁸ diyerek fethi sadece Mekke'nin fethine has kılmıştır. Kimileri ise manayı biraz daha genişleterek Mekke'yle beraber Taif, Hicaz'ın şehirleri ve Yemen'in büyük çoğunluğunun fethedilmesi şeklinde yorumlamıştır.²³⁹ İbn-i Receb ise fethi benzer manada yorumlamış ama Mekke'nin fethini ön plana çıkarmıştır. Ona göre fetih özellikle Mekke'nin fethidir. Çünkü Araplar İslam'ın ve nebinin Mekke'ye girmesini bekliyorlardı. Ayrıca "*Fetihden sonra hicret yoktur. Ancak cihat ve niyet vardır.*" hadisi bunu destekler. Ama Mekke'nin fethinden sonra Taif, Hicaz'ın bazı şehirleri, Yemen ve diğerielerinin kapısının açılması fethin Mekke ve diğerielerine de şamil olduğunu göstermektedir.²⁴⁰ Hz. Ömer'in meclisinde bulunan bazı sahabeler fethin sadece Mekke'nin fethine değil diğeri fetihleri de kapsadığını ifade etmektedirler. Onlara göre Allah, medainlerin ve kalelerin fetihlerini bize nasip ederse hamd ile tesbih, şükür ve namaz kılıp istiğfar etmeleri gerektiğini ifade edip fethi diğeri fetihlere de şamil kılarken İbn-i Kesir (ö.774/1373) ise buradaki fethin Mekke'nin fethi olduğunu, delil olarak da kabilelerin Müslüman olmaları için Mekke'nin fethini

²³⁷ Tan, *Kur'an'a Göre Geçmiş Kavimlerin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, s.46.

²³⁸ Ebu Muhammed Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mealim'u Tenzil*, Daru Tayyib, Riyad,1409.VIII, 567. ; Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII, 705.

²³⁹ Ebu Hayyan, *Bahru muhit*, VIII, 524.

²⁴⁰ Hanbeli, *Tefsiri Hanbeli*, II, 641.

beklemelerini ve ondan sonrada kabile kabile Allah'ın dinine girmelerinin fethi Mekke'ye has olduğunu ifade etmektedir.²⁴¹

Fakat Kur'an evrensel bir kitap olduğu için hükmü kıyamete kadar devam edecektir. Her asra hitap etmek zorunda, aksi takdirde evrenselliği söz konusu olmaz. Dolayısıyla fethi sadece Mekke'nin fethine hasr etmek manayı kısıtlamaktadır. Nasr suresindeki fethi değindiğimiz manada yorumlayanlar da mevcuttur. Mesela Beydavî (ö.685/1286) "Fetihten muradın cins olup her türlü yardımı ve fethi ifade ettiğininide söylenmiştir. Bu durumda Mekke'nin fethi, o fetihlerden sadece bir tanesi olur." şeklindeki yorumu bunu göstermektedir.²⁴² Elmalılı (ö.1942) ise fethi daha kapsamlı manada yorumlamaktadır. Ona göre fetihdeki asıl mana Mekke'nin fethinin hususiyeti değildir. İlerde bu fethin üzerine kurulacak olan fetihlerin anahtarları, İslam'a fetihlerin kapısının açılması olarak yorumlamış ve Nasr suresindeki mananın İslam'ın gelecekteki fetihleri olduğunu ifade etmektedir. Yine Elmalılı'ya göre fetih'ten maksat sadece Mekke'nin fethi olmadığını ifade etmiş ve manevi fethi dikkat çekmiştir. Maddi fetih Mekke'nin yönetiminin teslim alınmasıdır. Manevi fetih ise kalplerin İslam'a açılması, İslam'la kalplerin fethidir. Nitekim İslam'ın yayılması ve kabilelerin İslam'a girişi bunu teyid temektir. Elmalılı'nın ifade ettiği fetih manevi fetihtir.²⁴³

Razî ise fethi nimet olarak nitelendirmekte ve şöyle bir diyalog kurmaktadır. Hz. Peygamber; "Allah'ım bana verdiğin nimet doğduğum ve meskenim olan 'Mekke'yi' fethetmekle tamam olur." diyerek Mekke'nin fethinin kendisi için nimetin tamamlanması olarak nitelendirildiğini ifade etmektedir. Allah ise bunun karşılığında Hz. Peygamber'e hitaben "*Fetih gelince.*" buyurmuştur.²⁴⁴

İzzet Derveze ise surenin inişiyle bağlantılı olarak şunları söylemektedir. "Bu surenin, Hz. Peygamberin vefatından üç ay gibi kısa bir zaman önce indiğini belirten rivayetler mütevatirdir. Bu da, ayetlerin yalnızca Mekke'nin fethini değil, h. 9. yıla rastlayan Taif'in fethini, Tebük savaşını, Mekke'nin fethiyle zirvesine ulaşan ve Hz.

²⁴¹ İbn Kesir, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim*, XIV, 492.

²⁴² Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,753.

²⁴³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6239.

²⁴⁴ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 149.

Peygamberin vefatının öncesine kadar Allah'ın ona kolaylaştırdığı tüm fetihleri ve yardımları kastettiğini göstermektedir.”²⁴⁵

Fetihten maksat belli bir savaş veya küçük olaylardan kazanılmış bir zafer değildir. Burada ki fetih mutlak bir zaferdir. Çünkü o zamanda Arabistan'da İslam'a karşı çıkabilecek bir kuvvet kalmamıştır. O dönem Mekke'nin fethi İslam'ın kesin zaferiydi ve bu zafer daha sonra Taif ve Huneyn gibi savaşlarla da pekiştirilmişti. Çünkü Mekke'nin fethinden sonra bölgedeki kuvvetlerin cesareti kırılmıştı. Bu durum Hz. Peygamber'in vefatı ve sonraki dönemlere kadar da devam etmiştir.²⁴⁶ Fakat aynı durumu günümüz için söylemek söz konusu değildir. Zira Müslümanlar şirk beldelerini fethedip zafer kazanmıyorlar. Tam aksine İslam düşmanları ne kadar Müslüman beldeleri varsa hepsini etkileri altına almış durumdadır. Bazı bölgelerimiz fiilen işgal altındayken bazıları ise siyasetle, darbelerle yabancıların egemenlikleri altına almış durumdadır. Maalesef bugün Müslümanlar siyaseten ve hükmen mağlup durumdadır. Meragî'nin (ö.1945) dediği gibi fetih “Allah senin ile kavminin arasını açması ve seni onlara galip getirmesi, sözünü ve işini kuvvetlendirmesidir.”²⁴⁷ Fakat biz Müslüman toplumlar olarak ne ehlimize İslam'ı yaşatmada galibiz ne de umum milletlerin arasında sözümüz ve işimiz sağlamdır.

Bediüzzaman'a göre ise Nasr suresinin nüzul sebebi her ne kadar hususi olursa olsun surenin manasının külli olduğunu ifade ederek sureyi sadece indiği döneme has kılmayıp daha geniş bir bakış açısıyla ele almaktadır. Ona göre fetih, Hz. Peygamber'e verilen bütün fetihleri kapsamakla birlikte özellikle Şam, Kudus, İstanbul ve Irak gibi İslami fetihleri de kapsamaktadır. Said Nursi cifir ebced hesabıyla Sure içerisinde ki harflerin bu önemli fetihlere işaret ettiğini ifade etmektedir. Said Nursi'nin ifade ettiği cifir ebced hesabıyla işaret ettiği fetihler şunlardır.

Şimdiye kadar değindiğimiz manaların dışında olarak fethi yorumlayanlar da vardır. Mesela fetih “zindandan ve insanlardan kurtulup Allah'a kavuşmaktır.” şeklinde de yorumlanmıştır.²⁴⁸ Bu yorumu iki şekilde değerlendirmek mümkündür.

²⁴⁵ İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Ekin Yay.İst.2014, VII, 442-444.

²⁴⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, VII, 286.

²⁴⁷ Ahmet Mustafa Meragî, *Tefsiru-l Meragî*, Mısır,1946, XXX,258.

²⁴⁸ Sülemî, *Hakaiku Tefsir*, II, 425.

Birincisi: İnsanoğlu dünyaya geldiğinde anne karnının ne kadar dar olduğunu anlar. Bu dünyadan ahirete irtihal ettiğinde ise bu dünyanın ne kadar dar ve zindan gibi olduğunu anlayacaktır. Nitekim Hz. Peygamber'in şu hadisi müminlerin asıl yurdunun ahiret olduğunu bu dünyanın kendisi için zorluklarla dolu olduğunu ifade etmektedir. “*Dünya mü'min'in zindanı, kâfirin de cennetidir.*”²⁴⁹ Böyle söyleyen bir peygamber için elbette dünya zindanından ve insanlardan kurtulup rabbine kavuşması büyük bir yardım ve fetihtir. Meseleyi bu şekilde değerlendirmek dünyanın maddi yönüne ve külfetine bakmaktır.

İkincisi ise Hz. Peygamber için değerlendirirsek o insanlara tebliğ için, onlara hak ve hakikati söyleyerek doğru yolu bulmak için gönderilmiş bir peygamberdir. Hz. Peygamber bu görevini icra ederken bu onun için bir külfet değil nimettir. Çünkü hiçbir zaman peygamberlik vazifesinden şikâyet etmemiş ve vazifesini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Dolayısıyla onun için fetih zindandan ve insanlardan kurtuluş değildir. Belki de efdali tercihtir. Çünkü Hz. Peygamber her zaman dünyaya hakikat yönüyle bakmış ve ona hak ettiği değeri vermiştir. Bizim gibi insanlar cihetinden değerlendirdiğimizde ise insanlardan kurtulmak diye bir şey söz konusu değildir. İnsanların çoğu uzun ömürlü yaşamak isterler. Sevdikleriyle bir arada yaşamaktan hiç de rahatsız olmazlar. Bu cihetten insanlar için de zindandan ve diğer insanlardan kurtulmak manasının pek de sahih olmadığı kanaatindeyiz.

Fethi şu şekilde yorumlayanlar da vardır. Fetih, senin üzerindeki mestur olan hakikat sırlarının ortaya çıkmasıdır. Bütün mahlûkatın iştihak duyduğu marifetin kemalini bildirmektir.²⁵⁰ Sülemî ise fetih'e şöyle bir yorum getirmektedir. Fetih, Allah'ın senin üzerindeki nimetini görmes için kalbini açtığında kullarının kalplerini sana yöneltti ta ki fevc fevc sana geldiler.²⁵¹

Keşşani (ö.730/1309) ise şöyle söyler. “Ruh makamında müşahede ile olan fethi mübin'den sonra onun ilerisinde başka fetih bulunmayan ve keşfi zati ve ehadiye babının fethi demek olan fethi mutlak geldiği vakitte”²⁵² şeklinde yorumlar. Keşşani ilk olarak fethi, Mekke'nin fethi olarak yorumlamaktadır. Hz. Peygamber'in müşahede ettiği fetih, rüyasında gördüğü Mekke'nin fethidir. Fethi mübinden kasıt

²⁴⁹ Tirmizi, *Zühd*, 16.

²⁵⁰ Kuşeyrî, *Letaifu-l İşarat*, III,779.

²⁵¹ Sülemî, *Ziyadatu Hakaiku Tefsir*, Daru-l meşruk, Beyrut,1986.s.231.

²⁵² Keşşaniyyus, *Te'vilat-ı Keşşaniyye*, s.289.

da yine Mekke'nin fethidir. Nitekim Kur'an'da Allah'u Teâlâ fethin müjdesini Hz. Peygambere şöyle bildirmektedir.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا

*“Andolsun Allah, Peygamber'inin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid'i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi de, size bundan başka yakın bir fetih verdi.”*²⁵³

Yakın fetihten muradın Hayber'in fethi olduğu da söylenmiştir.²⁵⁴ Mutlak fetih den maksadı ise İslam dininin tamamlanmasını kastetmiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla dinin kemale ermesiyle yani bütün hükümlerin inmesi veya İslam dininin bütün dünyaya hakim olmasıyla fethi mutlağın gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Çünkü Allah'u Teâlâ Kur'an'ı Kerim'de dininin kemale ereceğini ve bütün dinlerin üstüne çıkacağını bildiriyor.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

*“O ki, Peygamber'ini hidayet ve hak din ile gönderdi. Onu bütün dinlere üstün kılmak için(böyle yaptı). Müşrikler hoşlanmasa da.”*²⁵⁵

Tasavvufçuların bir kısmı suredeki hitabın Hz. Peygamber'in dışında kendilerine de olduğunu şöyle ifade etmişlerdir. “Ey mürid! (Allah'a yönelmiş salık) sana nefsin engellerini aşma kuvveti verilerek Allah'ın yardımı geldiğinde ve sen bu yolda nefsin karşı zafer elde ettiğinde, yani manevi fetih gerçekleştiğinde, rabbine hamd ederek O'nu tesbih et, yücelt. Allah'ın kuluna nasip edeceği manevi fetih, onu fena makamına ulaştırması ve kendisine hakikat sırlarını göstermesidir.”²⁵⁶ Fethin gelmesini seyr-i sülük mertebelerine benzetmektedirler. Bursevi ise fethi seyri sülük merhaleleri gibi, her makamda farklı perdelerin açıldığını ve bunlarda farklı manaların bulunduğunu ve bu batını nasr ve feth'in manalarına ulaşırsa zahirine de ulaşacağını çünkü nasr ve fethin, rahmet kapısından olduğunu ifade eder.

²⁵³ Fetih 48/27.

²⁵⁴ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,381.

²⁵⁵ Saf 61/9.

²⁵⁶ İbn Acibe el-Haseni, *El-Bahrü'î Medid fi Tefsiri'l Kur'an'il Mecid* (seçmeler) Çev. Dilaver Selvi, Kısa surelerin tefsiri, Semerkand, İst.2016.s.227.

Bursevi'ye göre fetih, Allah'tan kula açılan her türlü zahiri ve batını nimettir. Bunlar rızıklar, ibadetler, ilimler, marifetler ve keşiflerdir. Sonra da üç çeşit fethi açıklar.

1- Fethi Karib; kulun nefsin menzillerini geçtikten sonra kalp makamında sıfatların zuhurudur ve tecellisidir. Buna *نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ* “Allah'tan yardım ve yakın bir fetih.” işaret eder.²⁵⁷

2- Fethi Mübin ise velâyet makamında esma-i ilahiye'nin nurlarının tecelli etmesidir. Buna da *إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا* “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” işaret eder.²⁵⁸

3- Fethi Mutlak da Zat-ı ehadiyeti'nin tecellisinin kula açılmasıdır. Buna da *إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ* “Allah'ın yardımı ve zaferi geldiği zaman.” işaret eder.²⁵⁹

Bursevi Fethi karib, Fethi mübin, Fethi mutlak açıklamasını yaptıktan sonra da fethi üç merhalede değerlendirir.

Birincisi; Kalp makamındaki perdenin açılmasıyla melekût âleminin efallerinin açılması olup hissi nefsin fiillerini hakkın fiillerinde fanileştirmektir.

İkincisi; Ruh makamında hayal perdenin keşfiyatıyla ceberut sıfatlarının açılması olup sıfatlarını onun sıfatlarında fanileştirmektir.

Üçüncüsü; Sır makamında perdenin keşfiyle lahuti (ruhani âlemle alakalı olup gayba ait olan) zatın açılması olup o ikisini (nefsin hislerini ve hayalin) zatını onun zatında fanileştirmektir.²⁶⁰

Bu bağlamda genel olarak fetih şu manalarda yorumlanmıştır:

- 1- Mekke'nin fethi,
- 2- Mekke'yle beraber Hicaz'ın şehirleri ve Yemen'in büyük çoğunluğunu fethi,
- 3- Şehirlerin ve kalelerin fethi,
- 4- Maddi ve manevi olarak her türlü fetih,
- 5- Sözün kuvvetlenmesi,
- 6- Cifir ebced hesabıyla Şam, Kudüs, İstanbul ve Irak'ın fethedilmesi,

²⁵⁷ Saf 61/9.

²⁵⁸ Fetih 48/1.

²⁵⁹ Nasr 110/1.

²⁶⁰ Bursevî, *Ruhu-l Beyan*, X, 529-530.

- 7- Dünya esaretinden kurtuluş,
- 8- Hakikat sırlarının açılması,
- 9- Nimeti görmek için kalbin açılması,
- 10- Hayber'in fethi,
- 11- Mutlak fetih olarak İslam'ın hâkim olması,

12- Seyr-i sülûk mertebesi olarak nefisle mücadele ve fanileşmek ve nimetin açılması olarak değerlendirmişlerdir. Bu manaların hepsi fethin birer parçasını oluşturmaktadırlar. Hepsinin gerçekleşmesiyle fethi mutlak olan İslam'ın zaferi gerçekleşir.

c. Zaferin insan üzerindeki etkisi

İnsanoğlu hayatı boyunca iki durum arasında kalır. Ya bir yaratıcıyı kabul eder ve ona kulluk vazifesini yapar, ya da yaratıcıyı kabul etmez kendisi yaratan olup sapıklık vadilerinde gezer. Geçmişten günümüze bütün toplumlar ya bir yaratıcıya inanmış ve ona teslimiyetin huzurunu yaşamışlar ya da kendisini yaratıcı diye tanımlamış ama aslında yaratılmış olan bir şahsın peşinden topluluk olarak dalalete sürüklenmişlerdir. Yaratılmış birisi nasıl yaratan olabilir ki! Ama yine de kendisini yaratan olarak gören, kusursuz gören, her şeyi bilen ve yapanlar var. Veya öyle zannetmişler. İnsanların bu serüven içerisinde yaratıcısını tanıyıp tanımadığını tanıyorsa ne kadar tanıdığını bize gösteren durum yenilgi ve zafer anlarıdır. Kendisinin mahlûk olduğunu bilen insan zaferin ve yenilginin kendisinden olmadığını bilir. Bu yüzden sonuç ne olursa olsun ne yaratıcısına isyan eder ne de onu unuttur.

“Bir başarı halinde bilir ki Allah'ın yardımının muvaffakatiyle muvaffakiyet gelmiştir. Dile yerleşmiş o güzel ifade ile ‘Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.’ Dolayısıyla ancak onun dilemesi ile var olan bu güzel sonuçtan dolayı insanın şımarıp kibirlenmeye asla hakkı yoktur. Bir yenilgi halinde bilir ki o elinden geleni yapmış kendi vazifesini yerine getirmiştir. Kul olarak ona düşen kendi vazifesini yapmaktır zaten sonuç onun elinden değildir. O gayretiyle çabasıyla dergah-ı ilahiyeye ye dilekçesini arz etmiş ama alemlerin Rabbi onun istediği sonuca muvafakat etmemiştir.”²⁶¹

²⁶¹ Metin Karabaşoğlu, *Kur'an okumaları*, İz Yay. İst. 2016, s.90.

İnsana düşen kavli ve fiili duasını yaparak rabbinden gelecek hükmü beklemektir. Duası kabul olmuyor veya muvaffak olmuyorsa bile endişeye kapılmaya gerek yok. Çünkü rabbimiz bizim hakkımızda en doğru olanı bilir.

Said Nursi'nin duayla ilgili verdiği örnek dikkat çekicidir. Öncelikle akla gelen şu soruyu sormaktadır. “Eğer desen: Birçok defa dua ediyoruz, kabul olmuyor. Hâlbuki ayet umumîdir, her duaya cevab var ifade ediyor.” Cevabını ise şöyle ifade etmektedir.

“Cevab vermek ayrıdır, kabul etmek ayrıdır. Her dua için cevab vermek var fakat kabul etmek, hem ayn-ı matlubu vermek Cenab-ı Hak'ın hikmetine tabidir. Mesela: Hasta bir çocuk çağırır: ‘Ya Hekim! Bana bak.’ Hekim: ‘Lebbeck’ der.. ‘Ne istersin?’ cevab verir. Çocuk: ‘Şu ilacı ver bana’ der. Hekim ise; ya aynen istediğini verir yahut onun maslahatına binaen ondan daha iyisini verir, yahut hastalığına zarar olduğunu bilir, hiç vermez. İşte Cenab-ı Hak, Hakîm-i Mutlak hazır, nâzır olduğu için, abdin duasına cevab verir. Vahşet ve kimsesizlik dehşetini, huzuruyla ve cevabıyla ünsiyete çevirir. Fakat insanın hevaperestane ve heveskârane tahakkümüyle değil, belki hikmet-i Rabbaniyenin iktizasıyla ya matlubunu veya daha evlâsını verir veya hiç vermez.”²⁶²

İnsanlar zafer kazandıklarında öyle bir duruma girerler ki kimileri iradelerini yitirir. Naralar atmaktan kendilerini alıkoyamazlar. Maalesef yakın tarihimizde böyle durumlara şahitlik etmişizdir. Özellikle de seçim zamanlarında bunu en açık gördüğümüz yer siyasettir. Kimileri ülke genelinde oyların yarısını almalarına rağmen soğukkanlı açıklamalarda bulunurken kimileri de zar zor iktidarları olduklarında ise naralar atıyor ve sonunda zaferin sarhoşluğuna gömülerek hazin bir iflasla koltuklarını terk etmek zorunda kalıyorlar. Kazanırken aslında kaybetmiş oluyorlar. Zafer anlarında iradesini yitirenler o güne kadar dizginledikleri his ve hevesatlarını o sarhoşluk anlarında salıverirler. İnsanların çoğu zor zamanlarında Allah'a öylesine yönelirler ki belki de o vakte kadar hiç bu kadar samimi olmamışlardır. Ama feraha kavuştukların da ise sanki o duayı yapan yalvaran o değilmiş gibi bir hal alıyorlar. Zaferi elde ettiklerinde ise muvaffakiyetin büyük çoğunluğu kendisine birazını da sebeplere vererek işi bitiriyorlar.²⁶³

²⁶² Said Nursi, *Sözler*, s.343.

²⁶³ Karabaşoğlu, *Kur'an okumaları*, s.87.

Allah, musibetlerin en ağırını da, zaferlerin en üstününü de peygamberlerine vermiştir. En büyük peygamberine bir yandan kavmi tarafından çok sevdiği Mekke'den çıkarılma ve akrabaları tarafından dışlanma imtihanını yaşatırken diğer taraftan tek başına çıktığı yolda kavimleri peşinden sürükletme ve kutsal şehir Mekke'nin zaferini nasib etmiştir. Fakat “Onlar, bütün insanlara örnek birer insan olarak hayatın her türlü halini yaşamış; ama ne gurur sapağına kaymış, nede eziklik çukuruna düşmüşlerdir. Kendi vazifelerini yapmış sonuç ne olursa olsun olup bitenin Allah'ın dilemesiyle kudreti ve takdiriyle olduğunu bilmenin huzurunu yaşamışlardır. Hz. Musa'nın ölüm tehdidiyle yerinden yurdundan mecburen uzaklaşmış halde ettiği ‘Allah'ım senden gelecek her hayra muhtacım’ duasında; Hz. Yusuf'un ‘Ben Nefsimi temize çıkarmam’ diye başlayan yakarışında; Hz. Yunus'un ‘Ben zalimlerden oldum’ cümlesini de içeren münacatında hep aynı ders vardır. Resulü Ekrem'in (s.a.s) iltica ümidiyle gittiği Taif'ten taşlanarak ayrıldığı bir zamanda ettiği ‘Ey çaresizlerin Rabbi sen benim rabbimsin!’ cümlesini içeren duasında da” aynı dersler vardır.²⁶⁴ Yenilgide de ümmetlerine örnek olup rablerine iltica etmişlerdir.

Yeryüzünde zaferin sarhoşluğuna kapılmamış bir nebze de olsa zirve anlarında gurura kapılmamış tam aksine zirvedeyken kulluğa daha fazla ehemmiyet veren tek kişi Hz. Peygamberdir. Bunu en büyük delili ise Mekke'nin fethinde gösterdiği davranıştır. Fetih günü Mekkelileri kılıçtan geçirmeye muktedir olduğu halde serbest bırakmıştır. Hz. Peygamberin o gün gösterdiği mütevazılığı bugüne kadar hiçbir lider zafer anında onu sergileyememiştir. Hz. Peygamber Zafer sahibinin farkında olmuş ve şöyle ifadeler kullanmıştır.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ صَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ

“Allah'tan başka ilah yoktur ve tektir. Va'din de durdu. Kuluna yardım etti. Toplulukları da tek başına hezimete uğrattı.” diyerek zaferin sahibine işaret etmiştir.²⁶⁵

أَلْفُضْلُ مَا شَهِدْتُ بِهِ الْأَعْدَاءَ “Fazilet o dur ki; düşmanlar dahi onu tasdik etsin.”²⁶⁶

Fetih günü bu mana tahakkuk etmiştir. Hz. Peygamber Mekke'ye girdiğinde onlara şöyle seslendi: “Ey Mekkeliler! Şimdi ben size ne yapacağım dersiniz?” diye sordu.

²⁶⁴ Karabaşoğlu, *Kur'an okumaları*, s.90-91.

²⁶⁵ Buhari, *Megazi*, 29.; Müslim, *Zikir*, 77.

²⁶⁶ Muhammed Seyid Tantavi, *Tefsir-ul Vasit lil Kur'an'il Kerim*, Daru'n Nehde, Mısır, 1997, VII,377.

Onlar da: “Hayırla muamele edersin, kerim bir kardeş ve kerim bir kardeşin oğlu!” dediler. Hz. Peygamber ise اِذْهَبُوا أَنْتُمْ الطُّقَاءُ “Gidin serbestsiniz.” buyurarak Mekkelileri affetmiş.²⁶⁷ Kazandığı zafer Hz. Peygamber’i bir insan olmasına rağmen yoldan çıkarmamıştır.

Bizim de onun ümmeti olarak da aynı şeyleri yapmamız gerekir. Gerek şahsi zaferlerimizde gerekse ümmet olarak kazandığımız zaferlerde Hz. Peygamber’i örnek almamız gerekir. Zirve anlarımızda ise Allah’ı unutmamalı ve ona yönelmeliyiz. Çünkü zafer kazanan kimseler zaferin sarhoşluğuna girdiklerinde kazandıkları zafer, zafer değil hezimet olmuştur. Tarih boyunca böyle yapanlar kendi sonunu hazırlamışlardır. “Yenilgiyi doğru okuyabilen galibiyeti de doğru okur. Yenilgiyi hazmeden zaferi de hazmeder. Yenilgide kulluğunu bilen başarı halinde de kulluğunun gereğince davranır. Terside geçerlidir ilkini hazmedemeyen ikinciye hiç hazmedemez, yenilgiden aşağılık kompleksi üreten başarıda ise üstünlük kompleksi üretir. İlkiyle ezikleşen ikincisi ile etten bir kibir abidesine dönüştürür kendisini. Resulü Ekrem (s.a.s) ve sahabeler de bu dersi aldıkları, Onlar da bu zafer ve fethi hakkıyla hazm ettikleri bu sonuçtan kendi nefislerine dönük bir üstünlük kibir yorumu çıkarmadıkları için tek bir taşkınlık en ufak bir zafer sarhoşluğu yaşanmadan gerçekleşir bu büyük fetih.”²⁶⁸

Bizler zafer kazandığımızda böbürlenmemeliyiz, gurura kapılmamalıyız. Allah’ın yardımının bizlerde tecelli ettiğini düşünmeli ve ona yaklaşmanın yollarını aramalıyız. Nasr suresi burada bize yol göstermektedir. Zaferi elde ettiğimizde Allah’a yaklaşmanın yolunun hamd ile tesbih etmek, istiğfar ve tevbe etmekten geçtiğini ifade etmektedir. Bu manayı kavrayan Kanuni Sultan Süleyman zafer kazanan ordusunu dönüştürürken son derece mütevazı bir şekilde başını önüne eğmiş ve ağlamıştır. Kendisine bunun sebebi sorulunca da şu sözlerle cevap verdi. “Zaferi müyesser kılan Allah’tır. Böyle olaylarda nefsimize pay çıkarmamız doğru olmaz. Bize düşen O’nun yüksek kudretine yönelip hamd ve şükürle, tesbih ve istiğfarda bulunmaktır.” Başta Hz. Peygamber olmak üzere tarihimizde zaferi de yenilgiyi de hazm edebilmiş pek çok devlet ricali bulunmaktadır. “İşte gerçek devlet

²⁶⁷ Ebu Davud, *Menasık*, 59.

²⁶⁸ Karabaşoğlu, *Kur’an okumaları*, s. 92.

adamı, hakiki kumandan ve eşsiz insan olan Hz. Peygamber bu haliyle de kıyamete kadar bütün lider ve önderler, asker ve kumandanlar için benzersiz misaldir.”²⁶⁹

2. AYET

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

2- *Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde.*

Bu ayette ise insanların Allah'ın dinine girmesinden bahsettiği için içtimaidir. Çünkü bu ayete göre insanlar Allah'ın dinine girmekle toplumlarda köklü değişimler olacaktır. İnsanlık yaratıldığından beri sürekli değişimler geçirmektedir. İnsanlar gerek şahıs olarak gerekse topluluk olarak bu değişimlerle ya ilerlemiş ya da gerilemişlerdir. İslam'ın gelmesiyle birlikte önce Arap yarımadasında sonra diğer milletlerde köklü değişimler meydana gelmiştir. İslam kendine muhalif ne kadar kültürel adet varsa hepsini kaldırmış veya farklı bir yolla meşrulaştırmıştır. Mesela nikâh çeşitlerini kaldırmış ama nikâh'ı kaldırmamıştır. Her devirde değişim yaşayan insanlar Hz. Peygamber döneminde ise İslam'a girmekle en büyük toplumsal değişimi yaşamışlardır. İşte Nasr suresindeki insanların fevc fevc Allah'ın dinine girmesi ifadesi bu cihetten çok dikkat çekicidir. Toplumların Allah'ın dinine girmesi küçümsenecek bir mevzu değildir. Her asra hitap eden Kur'an'ın bu ayeti asrımıza da hitap edebilir. Çünkü “dünya, ekser feylesof ve âlimlerin dediği gibi yepyeni bir oluşumun eşiğindedir.”²⁷⁰ Batı ve doğu medeniyetleri yanlışıyla doğrusuyla İslam'ı çoğunlukla duymuşlardır. Bu büyük değişimin, medeniyetlerin Allah'ın dinine girişiyle olacağı kanaatindeyiz.

Hız. Peygamber'in doğum yeri olan Mekke'den hicret etmesinde müşriklerin yaptığı baskılar çok etkiliydi. Müşrikler Hız. Peygamber'e suikast girişiminde bulununca Allah, Peygamber'ine hicret talimatını verdi. Mekke ise Hız. Peygamber'in gönlünde çok değerli bir yerdir. Hız. Peygamber'in tekrar Mekke'ye döneceğini Nasr suresi ifade etmektedir. Hız. Peygamber'e Mekke'nin fethi nasip olunca da Hız. Peygamber, “kavminin oradan çıkacağını bu yüzden fethin lezzetinin kalmayacağını” sorusuna karşılık Allah, *وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا*, ayetiyle cevap vermiştir.²⁷¹

²⁶⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, XIII, 7058.

²⁷⁰ Said Nursi, *Asay-ı Musa*, s. 252.

²⁷¹ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII s.149.

a.Dinillah

Dinillah kavramı “din” ve “Allah” kelimelerinden oluşan Arapça kökenli bir terkiptir. Din kelimesi Arapça’da “d-y-n” kökünden türemiştir. Anlam olarak da “itaat, ceza, adet, durum, mükâfat ve hesap” gibi manalara gelmektedir.²⁷² Nazara verdiğimiz manalara ek olarak Mütercim Asım Efendi din kelimesine otuz kadar mana yüklemiştir. Bunlardan öne çıkan bazıları şunlardır. “İslam, zül ve inkiyad, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm, millet, şeriat, makbul ibadet”tir.²⁷³

Din kelimesi Kur’an’da toplam doksan iki ayette yer almaktadır. Bu ayetler incelendiğinde genel olarak dinin “Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şeriat, adet, ceza, hesap ve millet” gibi manaları öne çıkmaktadır.²⁷⁴ Elmalılı ise bunlardan farklı olarak din kelimesine “siyaset” manasını yüklemektedir.²⁷⁵ Çünkü toplumlar siyasetle yönetilmektedirler. Din ise getirdiği kanunlarla toplumu yönetme talebinde bulunmaktadır. Din kendi kanunlarıyla toplumu yeniden inşa sürecini başlatmaktadır. Bundan dolayı siyaset manasıyla pek yakındır.²⁷⁶

Kur’an’ı Kerim’de buna benzer çok ifadeler kullanılmıştır. Mesela

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّأ أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

“Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Allah ise nurunu tamamlamak dışında bir şeye razı değildir. Kâfirler hoşlanmasa da”²⁷⁷ ayetinde Nurullah’tan bahsedilmiş ve Nurullah da Kur’an, Nübüvvet, Tevhid gibi manalarda yorumlanmıştır.²⁷⁸ Başka ayetlerde ise Sibgatullah (Allah’ın boyası),²⁷⁹ Fıtratullah (Allah’ın yaratması),²⁸⁰ gibi ifadeler kullanılmıştır.

Dinillah ise anlam olarak “Allah’ın dini” manasına gelmektedir. Müslüman toplumları arasında da “Dinillah” denildiğın de bu dinin İslam dini olduğu ifade

²⁷² Cevheri, *Sehhah*, s.297.; Ebu Haka, *Mu’cemu Nefaisi’l vasit*,s.405.; Günay Tümer,“Din” *DİA*, IX,312.

²⁷³ Asım Efendi, *Kamusu Muhit Tercümesi*, II,1424-1425.

²⁷⁴ Abdalbaki, *Mu’cem*, s. 267,268,269. : Tümer, “Din” IX,312.

²⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 91.

²⁷⁶ Tan, *Kur’an’a Göre Toplumun Yapılandırılmasında İlmin ve Alimin Rolü*, Özgü Yay. İst. 2010, s.31.

²⁷⁷ Tevbe 9/32.

²⁷⁸ Beydavî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, I,735.

²⁷⁹ Bakara 2/138.

²⁸⁰ Rum 30/30,

edilir. Birçok tefsirde de Dinillah'tan maksadın İslam olduğu ifade edilmiştir.²⁸¹“Çünkü İslam'dan başka Allah'a nispet edilecek başka bir din mevcut değildir.”²⁸²

Kur'an'ı Kerim'deki birçok ayette de dinin İslam olduğu ifade edilmiştir. Mesela şu ayetler Dinillah'ın İslam olduğuna delil getirilmiştir.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

“Şüphesiz ki Allah katında din İslam'dır.”²⁸³ ayeti ile

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Kim İslam'dan başka bir din ararsa,(bilsin ki o din) ondan asla kabul edilmeyecek. Ve o ahirette hüsrana uğrayanlardandır.”²⁸⁴ ayeti dinin İslam olduğunu vurgulamaktadır.

İslam'dan kast edilen mananın tevhid ve Allah'ın verdiği karara itaat etmek olması da muhtemeldir. Çünkü Allah insanları selim bir tabiatta yaratmıştır. İslam'dan yüz çeviren ise faydalı olanı terk etmiş ve hüsrana uğrayanlardan olmuştur.²⁸⁵

Din insanların hayatlarını düzenleyen bir nizamdır. Her toplumun uyduğu kurallara, sistemlerine, adetlerine, gelenek ve göreneklerine din diyebiliriz. Çünkü din birçok manada kullanılmaktadır. Örneğin Hz. Yusuf'un kıssasını anlatan ayette hükümdarın dininden bahsedilmiştir. مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ “Hükümdarın dininde (kanunlarında), (Yusuf) kardeşini yanına alamazdı.”²⁸⁶ Bu ayette hükümdarın kanunları, yasaları Allah tarafından din kelimesiyle ifade edilmiştir. Allah katında din İslam olduğuna göre bütün insanlar Allah'ın kanunlarına, yönetim sistemlerine tabi olacaklardır. Bu durumda din üç farklı şekilde yorumlanabilir.

Birincisi: Allah'ın dininden maksat Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslam'dır. Buna göre de diğer insanlar adetlerini, yönetim sistemlerini, yaşam tarzlarını bırakıp İslam'la yola devam edeceklerdir.

²⁸¹ Zemahşerî, *Keşşaf*, VI, 450. ; Begavî, *Mealimu Tenzil*, VIII, 575-576. ; Ebu Hayyan, *Bahru Muhit*, VIII, 524. ; İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, XXX, 592.

²⁸² El-Haseni, *El-Bahrü'l Medid fi Tefsiri'l Kur'an'il Mecid*, s.225.

²⁸³ Ali İmran 3/19.

²⁸⁴ Ali İmran 3/85.

²⁸⁵ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, I,313.

²⁸⁶ Yusuf 12/76.

İkincisi ise dinin manalarından olan “kanun” manasını esas alırsak Allah kâinata pek çok kanun yerleştirmiştir. Bu kanunlara kimse müdahalede bulunmamaktadır. Ayrıca bu kanunlar evrenseldir. Uymak için Müslüman olmaya gerek yoktur. Herkes tabidir. İnsanların Allah’ın bu kanun manasındaki dinine tabi olmaları ise bu kanunları fark etmeleridir.

Üçüncüsü de insanlar her geçen gün kendilerini kuşatan bu kanunları araştırıp fark etmektedirler. Bu araştırmaların sonucunda ise mülkün hâkiminin kim olduğunu anlayıp ona itaat ederek Müslüman olan insanlar da bulunmaktadır.

Dinillah’da ki diğer bir incelik ise şu şekilde olabilir. Dinin sahibi Allah’tır. Allah Dinillah ifadesiyle dini kendisine has kılmakla sahipleniyor. Biz Müslümanlar olarak bu dinin sahibi değiliz sadece müntesibiyiz. Mesela bir öğretim üyesi üniversitenin sahibi değildir. Sadece müntesibidir. Şahıslar buldukları makamın sahibi değil müntesibidirler. Nitekim Allah bir ayette

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

“Şüphesiz mescitler Allah’ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına kulluk etmeyin.”²⁸⁷ buyurarak mescitlerin kendisine ait olduğunu ifade ediyor. Eğer mescitler bizim olsa orayı tekelimize alır istediğimiz gibi kullanırız. İstedığımız kişileri mescide alır istemediğimizi almayız. Aynı şekilde din de Allah’ındır. Biz istediğimizi dine alıp çıkarma hakkına sahip değiliz. Din Allah’ındır. O istediğini hidayete erdirir. İstemediğini erdirmez. Dinillah ifadesi ile bizim dine karşı olan tavrımızın sahiplenme değil, tabi olmak olduğunu belirtmektedir.

b. İnsanlardan Maksat Yemenliler Mi?

Hz. Peygamber Mekke’yi fethettiğinde çevredeki kavimler “Allah Mekkelileri fil ashabına karşı korumuşken O mademki onlara karşı üstün geldi, o halde sizin eliniz ona erişmez.” diyerek gruplar halinde Müslüman olmaya başladılar.²⁸⁸

İkrime ve Mukatil’e göre insanlarla Yemenliler kastedilmiştir. Çünkü Yemen’den Müslüman olarak yedi yüz kişi gelmişti. Gelenlerden kimileri ezan okuyor, kimileri ise tehlik getirerek Müslüman oluyorlardı. Hz. Peygamber buna çok sevindi. İbn Abbas’ın naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “Allah’ın

²⁸⁷ Cin 72/18.

²⁸⁸ Alusi, *Ruhu'l Meani*, XV,328.

yardımı ve fetih geldiğinde” ayetini okudu ve sonrada “Ben hiç şüphesiz Rabbinizin nefesini Yemen tarafından alıyorum.” ifadesini kullanmıştır. Ebu Hureyre’den şöyle bir rivayet vardır. Hz. Peygamber buyurdu ki: “Yemen ehli geldi. Kalpleri narın, gönülleri incedir. İman Yemen’lidir, hikmet Yemen’lidir. Fıkıh Yemenlidir.”²⁸⁹ Başka bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir. Yemenliler gelince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allahü Ekber Allahü Ekber Allah’ın nusreti ve fethi geldi, Yemen halkı geldi.” dedi. Birisi ‘Ey Allah’ın Resulü; Yemen halkı da ne? denildiğin de buyurdu ki: “Kalpleri yumuşak, tabiatları narın bir kavimdir. İman yemendendir, fıkıh yemendendir, hikmet yemendendir.”²⁹⁰

Bu mevzuda iki yorum yapılmıştır:

Birincisi: bundan kastın kurtuluş olduğudur. Yemenlilerin İslama girişleriyle birlikte gurupların ardı arkası kesilmedi ve sonunda hepsi Müslüman olarak kurtuldular.

İkincisi ise Yemenliler Müslüman olunca Hz. Peygamber buna çok sevindi. Allah Yemenliler vesilesiyle Hz. Peygamberin sıkıntılarını gidermiştir.²⁹¹

Ebu Ömer b. Abdilberr şöyle demiştir. “Resulullah’ın vefatında Araplar arasında kafir kalmamıştı. Mekke’nin fethini müteakip Huneyn ve Taif muharebelerinden sonra hepsi İslam’a girmişti. Kimi kendi gelmiş, kimi de fevc fevc elçilerini göndermişlerdi. İbn-i Atiyye de demiştir ki: Bunun ‘kâfir kalmamıştı’ demesinden maksat -Allah daha iyi bilir- ‘puta tapıcı Arap kalmamıştı’ demek olmalıdır. Çünkü Beni Tağlib Hristiyanları Resulullah’ın hayatında henüz İslam’a girmiş olmayıp, cizye vermeyi kabul etmişlerdi.”²⁹²

Netice olarak insanların birer ikişer İslam’a girdikleri dönem geçmiş, kabilelerin, hiç karşı koymadan topluca İslam’a girdikleri zamanlar gelmiştir. Bu durum Hicrî dokuzuncu yılın başlarında başlamıştır. Onun için hicretin dokuzuncu senesine **سنة الوفود** “heyetler senesi” denmiştir. Arabistan’ın her köşesinden Araplar, peş peşe heyetler halinde Hz. Peygamber’e gelerek O’na biat edip İslam’a girdiler.²⁹³

²⁸⁹ Buhari, *Menakıb*, 1. ; Müslim, *İman*, 82.

²⁹⁰ Taberî, *Cami’u-l Beyan*, XII,706.

²⁹¹ Kurtubî, *el-Cami*, XIX, 453

²⁹² Hanbeli, *Tefsiri Hanbeli*, II, 643.

²⁹³ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, VII, 286.

İslam dininin özelliklerinden bir tanesi de evrensel bir din olmasıdır. Sadece indiği zamanla ve mekanla sınırlandırılması doğru değildir. Hükümü ise kıyamete kadar devam edecektir. Surenin gerek iniş sebebini gerekse o dönemdeki ortamı dikkate aldığımızda insanlardan maksadın Yemenliler veya Araplar olduğunu söylemek mümkündür. Fakat sebab-i nüzuller ayetin içeriğini ve iniş sebebini anlamamızda yardımcı olur. Ayetin veya kelimenin manasını iniş sebebine hasrettirmez. Burada da aynı durum söz konusudur. Biz bu ayetin manasını Yemenlilerle veya sadece Araplarla sınırlandırırsak ya da mananın umum ama kast edilenin Araplar olduğunu ifade edersek²⁹⁴ Kur'an'ın evrenselliğini ortadan kaldırmış oluruz ve Kur'an'ın asrımıza hitap eden bir kitap olmadığını ifade etmiş oluruz. Fakat insanların Allah'ın dinine girişi gerek fert olarak gerekse gruplar halinde olsun zaman zaman sekteye uğrasa da devam etmektedir. Bundan dolayı insanlardan maksadın tüm insanlar olduğu ve bu hitabın her asra hitab ettiğini ifade etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

c. Müslüman olmayanların Allah'ın Dinine girişi

Günümüzde yeryüzünde yaklaşık olarak yedi milyar insan yaşamaktadır. Bu yedi milyar insandan yaklaşık bir buçuk milyarı Müslümandır. Geri kalanı ise diğer inançlara mensupturlar. Bu ayette ise ifade edilen nokta büyük bir iddiadır. Bütün insanların Allah'ın dinine girmesi daha açık ifadeyle beş milyar insanın Allah'ın dinine girmesi söz konusudur. Fakat şu anki durumda böyle bir şey söylemek oldukça zor bir durumdur. Fakat kelam Allah'ın kelamı olunca durum değişmektedir. O Allah ki Mekke'de yetim olarak doğmuş birisine risaletini emanet etti ve onu insanlığa rehber yapmakla pek çok kavmi hidayete erdirdi.

Batı dünyasının bütün İslamofobi hareketlerine rağmen gerek küçük gruplar gerekse fertler olarak insanların Müslüman olmasını engelleyememektedirler. İnsanların İslam'a girmeye devam edeceği açıktır. Çünkü dinin sahibi Allah'tır. Ayette de dikkat çekilen nokta "Allah'ın dinine" demesidir. Din Allah'ın olduğu içinde insanlar dünyanın çeşitli bölgelerinde hidayete ererek Müslüman olmaktadır. Mesela "Malezya'da adaların iç kısımlarındaki çeşitli gruplar Hollandalı Hristiyan misyonerlerin çabalarına rağmen İslam'ın cazibesine kapıldılar.

²⁹⁴ Bkz. Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 661.

Hepsinden önemlisi Afrika'nın aşağı sahra bölgesinde müşrikler fert fert ya da fevc fevc İslam'ı benimsiyorlardı.”²⁹⁵

İslam'ın istikbaliyle alakalı olarak Said Nursi ile Ezher üniversitesinin hocalarından olan Muhammed Bahit Efendi arasında şöyle bir diyalog vuku bulmuştur. Bahit Efendi I. Meşrutiyetin (1876) ilanı zamanında İstanbul'a geldiğinde dönemin ulemasından bazıları kendisinden Said Nursi'yi ilzam etmelerini istediler. O da Said Nursi'ye şöyle bir soru yöneltti. *“ما تقولون في حق الأوربا والعثمانية”* *“Avrupa ve Osmanlı hakkında ne diyorsunuz.”* Bu soru karşısında Said Nursi ise *“إن الأوربا حاملة بالأسلامية فستلذ يوماً ما وإن العثمانية حاملة بالأوربانية فستلذ أيضاً يوماً ما”* *“Avrupa bir İslam devletine, Osmanlı devleti de bir Avrupa devletine hamiledir. Bir gün gelip doğuracaklardır.”* diyerek cevap vermiştir. “Nitekim Bediüzzaman'ın dediği gibi ihbaratın iki kutbu da tahakkuk etmiş. Bir iki sene sonra Meşrutiyet devrinde, Şair-i İslamiyeye muhalif çok adet-ı ecnebiyeyi ahz etmek ve gittikçe Türkiye’de yerleştirmekle ve şimdi Avrupa’da Kur’an’a ve İslamiyet’e karşı gösterilen hüsn-ü alaka ve bilhassa bahtiyar Alman milletinde fevc fevc İslamiyet’i kabul etmek gibi hadiseler o ihbarı tamamıyla tasdik etmişlerdir.”²⁹⁶ Elmalılı ise şu ayeti delil getirerek her şeyin Allah’a teslim olduğunu, onun boyunduruğu altına girdiğini isteyerek ve istemeyerek de olsa herkesin teslim olmaya mecbur olduğunu ifade etmektedir:

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ

*“Onlar Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde kim varsa, hepsi ister istemez O’na boyun eğmiştir. Ve hepsi ona döndürülecektir.”*²⁹⁷

Burada iki grup nazara verilmiştir.

Birincisi: Tefekkürle veya herhangi bir delile tabi olup isteyerek Allah’ın dinine giren insanlardır. Bu grup melekler ve Müslümanlardır.

İkincisi grup ise kerhen olup kılıç zoruyla veya ölüm anında teslim olan ya da düşen uçakta hiçbir ateistin kalmaması gibi durumlardır. Bunlar da kâfirlerdir. Fakat

²⁹⁵ Marshall Hodgson, *The Venture Of İslam, (İslam’ın Serüveni)*, Çev. Birol Çetinkaya, İz Yay, İst. 1995, III,428.

²⁹⁶ Said Nursi, *Sözler*, s. 754.

²⁹⁷ Ali İmran 3/83.

Müslümanların kılıç zoruyla kâfirleri teslim alma gibi bir durumu söz konusu değildir.²⁹⁸

e. Toplumsal Değişimde Hz. Peygamber'in Etkisi

Tarihten günümüze kadar bütün toplumlarda az ya da çok bazen hızlı bazen ise yavaş olarak bir değişim meydana gelmiştir. Bir toplumda değişimin meydana geliyorsa bunun altında yatan nedenler olarak şunları sıralayabiliriz.

- Toplumun bireylerinde meydana gelen bilinç ve bu bilincin getirdiği istekler.
- Toplumun yaşantısından kaynaklanan değişimler.
- Kültür kaynaşması sonucu yaşanan değişimler.
- Bir problemin toplumsallaşması sonucu ortaya çıkan değişim zorunluluğu.

Değişim yaşayan toplumlarda etkili birçok faktör vardır. Fakat bu faktörlerin en etkilisi büyük adamlar dediğimiz liderlerdir.²⁹⁹ Bu büyük adam olan liderler genellikle siyaset ve din alanında toplumları etkilemişlerdir. Sonunda ise toplumları peşlerinden sürüklemişlerdir. Bu bakımdan aslında Hz. Peygamber karizmatik bir liderdir. Çünkü O toplumları peşinden sürüklemeyi başarmış bir insandır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in reformcu bir kimlikle ön plana çıktığını söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Hz. Peygamber reformları gerçekleştirirken beşeri kimliğinin dışında bu başarıyı sağlamıştır. Çünkü peygamberlik kimliğinin dışında diğer insanlardan bir farkı yoktur. O bir insandır melek değildir.³⁰⁰ Diğer insanlar gibi sorumludur.³⁰¹ Fakat her beşerde olduğu gibi insanların yeteneklerinden kaynaklanan veya toplumda fazilet sayılan bazı hasletler vardır. Mesela Hz. Peygamber'in ahlakı burada bize güzel bir örnek oluşturmaktadır. Hz. Peygamber Rum devlet başkanı Hiraklı'ya davet mektubunu göndermişti. O da Hz. Peygamber'in nasıl biri olduğunu anlamak için o sırada Şam'da bulunan Ebu Süfyan'ı çağırması ve Ebu Süfyan'a Hz. Peygamberle alakalı olarak sözünde durup

²⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6240.; Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, I,312.

²⁹⁹ Bkz. Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu, *İçtimaiyat Dersleri*, İÜ İktisat Fak. Yay. İst. 1971,s.92-95.

³⁰⁰ Hud 11/31.

³⁰¹ Araf 7/6.

durmadığı dediklerini kendisinin yapıp yapmadığı gibi ahlaka dair pek çok soru sormuş ve Ebu Süfyandan olumlu cevaplar almıştır.³⁰²

Hız. Peygamber'in beşeri yetenekleri ve vahye muhatabiyeti dikkate alınınca kendisinde ki karizmatik liderlik vasfı ortaya çıkmaktadır.³⁰³Hız. Peygamber geldiği toplumdaki düzene uymamış Mekke'nin maddi ve manevi putlarını kırmış ve neticede Allah'ın kendisine verdiği yardım ve fetihle onların düzenlerini yıkmıştır. Başarısındaki en büyük neden davasının haklılığıdır. Neticede Hız. Peygamber İslam'ın kanunlarıyla toplumsal değişimin temellerini atmış Allah ise bunu onaylar tarzında ve devamının geleceğini belirterek *النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا*... “...İnsanlar Allah'ın dinine giriyorlar.” ayetiyle toplumsal değişimin sürekli olacağını ifade etmektedir. Hız. Peygamber dönemindeki bu toplumsal değişimin en büyük nedenlerinden bir tanesi de toplum yapısının buna uygun olmasıdır. Adaletin olmadığı bir topluma siz adalet va'd ederseniz değişikliği kolayca yaparsınız. Hız. Peygamber döneminde kölelik vardı. Hız. Peygamber köleliğin kaldırmasını va'd edince kısa sürede destek buldu. Destek verenler genellikle zayıf ve ezilenlerdi. Sonuçta toplumsal değişim hemen başladı. Fakat bu durum Mekke'nin eşrafını rahatsız etti. Çünkü kendi çıkarları ve şerefleri tehlikeye girmişti. Hız. Peygamber bu dönüşümü gerçekleştirdi. Allah ise bu değişimin kıyamete kadar gideceğini belirtmiştir.

3. AYET

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

3-Artık Rabbini hamd ile tesbih et. Ve O'na istiğfar et. Çünkü O, Tevvab'tır.

Surenin en dikkat çekici ayeti bu ayettir. Bu ayet de kulluk ayetidir. Zaferden kulluğa dönüş anlatılmaktadır. Birinci ayette verilmiş bir zaferden bahsedilmekte, ikinci ayette ise külli bir inanç değişimiyle oluşan toplumsal değişimden bahsedilirken bir anda Allah, zaferi verdiği kuluna yönelerek ona çıkış yolu olarak hamd ile tesbihi, istiğfar ve tevbe emretmektedir. Onu zaferden secdeye davet etmektedir. İnsanlar için en zor durumlardan bir tanesi de budur. Zaferi bütün

³⁰² Taberî, *Tarihu'l Umem ve'l Muluk*, Müessesetü'l- Alemü'l- Matbaa, Beyrut, 1989, II, 290.

³⁰³ Nevin Abdülhalik Mustafa, *İslam Düşüncesinde Muhalefet*, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yay. İst. 1990, s. 130-131.

ihtişamıyla, coşkusuyla yaşarken, kendisinin gücünü zirvede görmüşken bir anda dönüp secde etmesi ve bütün benliğini bırakarak Rabbi karşısında durarak “zaferin sahibi sensin” diyerek ona secde edip kendisi de zaferden vazgeçmesi insanlar için en zor durumlardan biridir. Nice insanlar bu zafer imtihanını aşamayıp hüsrana uğratmıştır. Bu ayet insanların nefislerinin azgınlaşmasının önüne geçmektedir.

a.Hamd İle Tesbih Emri

Hamd ile tesbih Kur'an'ın birçok yerinde beraber kullanılmaktadır. Genellikle de “Rabbini hamd ile tesbih et” şeklinde ifade edilmektedir. Bu ayetlerde ki hamd ile tesbih değişik zaman ve mekânlar içerisinde rabbimiz tarafından emredilmektedir. Nasr suresinde ise hamd ile tesbihin zaferden ve fetih'ten sonra yapılması emredilmektedir.³⁰⁴

Hamd ile tesbihin beraber zikredilmesini hadislerde de görmekteyiz. Mesela Ebu Hureyre'den (r.a) gelen rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur.

كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ،
سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

“Dilde hafif, terazide ağır ve Rahmanın sevdiği iki kelime: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ (Allah'ı hamd ile tesbih etmek) ve سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ (Azim olan Allah'ı tesbih etmek) tir.”³⁰⁵

Hz. Aişe'den (r.a) gelen bir rivayette hamd ile tesbihin vakti şöyle ifade edilmektedir. إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ suresi Rasulullah'a (s.a.s) nazil olduktan sonra kıldığı her bir namazda mutlaka; ‘Rabbim, Seni hamd ile tenzih ederiz. Allah'ım, bana mağfiret buyur’ derdi.³⁰⁶

Ümmü Seleme'den gelen rivayette ise Hz. Peygamber'in son zamanlarında her kalkıp oturduğunda mutlaka Allah'ı hamd ile tesbih ettiğini ifade etmektedir. Niye böyle yaptığını sorunca da Hz. Peygamber “Böyle söylemekle emrolundum. Sonra da Nasr suresini okudu.”³⁰⁷

Burada ki hamd ile tesbih muhtelif manalarda anlaşılmıştır. Mesela İbn-i

³⁰⁴ Bkz. Bakara 2/30.; Hicr 15/98.;İsra 17/44.;Mü'min 40/55.

³⁰⁵ Buhari Deavât, 65.

³⁰⁶ Kurtubî, *el-Cami*, XIX,433.

³⁰⁷ Taberî, *Cami'u-l Beyan*, XII,711.

Abbas'a göre hamd ile tesbih rabbinin emriyle namaz kıl demektir.³⁰⁸ Mevdudi (ö.1979) ise hamd ile tesbihi ayrı değerlendirip ifade ettikleri manaları şöyle açıklamaktadır. Hamd şükürdür. Buna göre manası da şöyle olmaktadır. Yardım ve fethin sonucunda insanların Allah'ın dinine girmesi ile elde edilen başarının kendimize ait olduğunu düşünmenin yanlış olduğu manasına gelir. Çünkü böyle büyük bir başarıyı gerçekleştirmek ancak Allah'a hastır. Bundan dolayı da hamd ona mahsus olmuştur. Tesbih ise Allah'ı her şeyden tenzih etmektedir. Buna göre tenzihin manası ise şu şekilde olmaktadır. Bizler acimizi ve fakrımızı itiraf edip bu başarının Allah'a ait olduğunu itiraf etmemiz gerekmektedir. Mevdudi'ye göre hamd fikir nezdinde bir itiraf olurken tesbih ise dil ile yapılan bir itiraf olmaktadır.³⁰⁹ Hamd ile yapılan tesbih'in zaferin gecikmesinden dolayı akla olumsuz bir düşüncenin gelmemesi için olabilir. Çünkü bir işin gecikmesi veya hiç olmaması hikmete tabidir. Allah'ın kudretsizliğinden dolayı değildir. Hamd ile tesbih'ten sonra istiğfarın emredilmesi ise başta Hz. Peygamber olmak üzere zaferi kazananların kendilerine daha önce eziyet eden kimselerden intikam almayı düşünmemesi içindir. Çünkü insanın fitratı gereği intikam almak isteyebilir. Kendisine birçok eziyet yapılmış olabilir. Nitekim Hz. Peygamber'e de çok eziyet ettiler, müşrikler yüzünden Mekke'den ayrılmak zorunda kaldı. Bir insan olarak intikam almak isteyebilirdi. Ama Allah bizzat onu terbiye ettiği için başta kendisine ve zafer kazananlara istiğfarı emrediyor.³¹⁰ Çünkü kavganın çözüm üretmediği açıktır. Belki intikam hakkımızdır fakat çözüm getirmez. Kalplerin fethi olmasa şehirlerin fethi bir şey ifade etmez. Sadece belli bir zaman süresince o şehri elimizde bulundurmuş oluruz. İslam barış dinidir ve kılıçtan çok sözle yayılmıştır. Kalpleri fethetmeye meyillidir. İntikam alma dini değildir. Bugün Osmanlı'nın fethettiği yerlerde hala izleri bulunmakta ise bunun en büyük nedeni insanlardan intikam değil barış ve insaniyet sözü almasıdır. Bundan dolayı zaferin neticesinde Allah intikam yerine istiğfarı emretmiştir.

Hamd ile tesbihin diğer bir inceliği ise şöyledir. Müşriklerin bütün olumsuz çabalarına rağmen o dönemin en büyük devletlerinin istememelerine rağmen Allah, Hz. Peygamberin tevhit mücadelesini zaferle neticelendirdi. Hz. Peygamber'in düşmanlarını alçaltıp nimetini tamamladı. Ondandır da Hz. Peygamber'e yol göstererek bu kadar büyük nimetin karşılığının hamd ile tesbih olduğunu ifade etti.

³⁰⁸ Ebi Tahir b. Yakup, *Tenviru'l Mekabis Tefsiri İbn'i Abbas*, Daru'l Fikr, Beyrut, 2001, s.603.

³⁰⁹ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, VII, 286-287.

³¹⁰ Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 664.

Razî ise tesbihin temizlenmek olduğunu, bundan maksadın da Kâbe'nin putlardan temizlenmesi olabileceğini ifade etmektedir. Bu temizleme işine başlamanın ise hamd ile tesbihin olduğunu ifade etmektedir.³¹¹

Beydavî ise hamd ile tesbihe şöyle mana vermektedir. “Kimsenin hatırına gelmeyeceği bir şekilde Allah'ın bu işleri kolaylaştırmasına hayretle ve O'na hamd ederek nazar et. Veya onun nimetlerine hamd ederek Allah için namaz kıl. Rivayete göre Hz Peygamber Mekke'yi fethettiğinde önce Kâbe'ye vardı ve orada sekiz rekât namaz kıldı. Veya şöyle de mana verilebilir: Allah'ı zalimlerin söyledikleri şeylerden tenzih et ve vaadini yerine getirdiği için de ona hamd et. Veya şöyle denilebilir: Celal sıfatlarıyla Allah'ı sena et, ikram sıfatları için de O'na hamd et.”³¹²

Elmalılı ise tesbih'in manasının mahlûkat arasında değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Bunların tesbih'i onların yeteneklerine göre olmaktadır. Kimisi için sözlü olurken kimisi için fiili, itikadı veya ilahi emre uymaktan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Elmalılı'ya göre tenzihi ifade eden “Sübhanallah”da tesbih'i ifade etmektedir. Sonuç olarak da tesbih söz, fiil ve itikat şeklinde olmaktadır.³¹³

“Hamd ve tesbih Allah'ın nimetlerine ve lütuflarına karşılıktır. Çünkü O, kendilerini davasının güvenilir elleri ve dininin bekçileri kılmıştır. Dinine yardım etmekle, Peygamberine fetih vermekle, bütün bir insanlığa verdiği rahmete karşılıktır. Sapıklık, körlük ve hüsrandan sonra insanların akın akın, bu coşup taşan hayır kaynağına girmesini sağlamakla insanlığa verdiği lütfunun karşılığıdır.”³¹⁴

Tasavvufçular suredeki hamd ile tesbih emrini Hz. Peygamber'in şahsında kendine hitap etmiş kabul etmektedirler. Tasavvufta bir müridin nefsin engellerini aşma kuvvetine nail olup Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde bu yardım ve fethin neticesinde nefsinin karşı zafer kazandığında rabbini hamd ile tesbih etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu sureye göre mürit kendini bir nevi irşat makamında görüp insanların kendisiyle gruplar halinde Allah'a yönelince Allah'ı tesbih etmesi, O'nun mülkünde O'na kimseyi ortak koşmaması ve nefsinde bir kibir ve gurur görmemesi şeklinde de yorumlanmıştır.³¹⁵

³¹¹ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 159.

³¹² Beydavî, *Envâru't-Tenzil*, III,753.

³¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX,6244.

³¹⁴ Seyyid Kutub, *Fizilali'l-Kur'an*, Çev. Salih Uçan, Dünya Yay.İst.2003. X. 597.

³¹⁵ Selvi, *Kısa surelerin tefsiri*, s.227.

Bu sure her şeyde kendine bir pay arayan, hizmette geri ücrette ileri olan nefsin tuzağına karşı bir dikkat levhası niteliğindedir. Allah'ın yardımına ve verdiği zafere karşı sonucu sebeplere vermeye çalışan nefsin tuzağına karşı tesbih kılıcını çekmiştir. Hz. Peygamber'in ve Müslümanların az olmasına ve karşılarındaki şirkten artık kemikleşmiş müşrik ve kâfir grubunun haddinden fazla olmasına rağmen üstelik Hz. Peygamber'i yurdundan çıkarmış olmalarına rağmen yani zafer için bütün sebepler sukut etmişken Allah'ın Müslümanlara rahmetini, müşriklere de gazabını göndermesi sonucu elde edilen zaferin karşısında "tesbih'i ve yalnızca sonucu ona teslim etme anlamında hamdi gerekli kılmaktadır."³¹⁶

b.İstiğfar Emri

Hamd ile tesbihten sonra Allah'ın istiğfar emri insanların acziyetini, Allah'ın da geniş rahmetini göstermektedir. Zaferin neticesinde hamd ile tesbih, tesbihin neticesinde ise istiğfarı emrediyor. Fıtratı gereği hatadan hali olmayan insanların hamd ile teşbihlerin de yapacakları hata veya eksiklikten dolayı Allah çıkış kapısını istiğfar ile göstermektedir.

Taberi'ye (ö.310/923) göre istiğfar emrinde Allah, Hz. Peygamber'in günahları için mağfiret etmesini istiyor. Çünkü Allah'ın kendisine itaatkâr bir şekilde dönecek olan kulundan razı olacağını ifade etmektedir.³¹⁷ Aynı şekilde İbn'i Abbas'da Hz. Peygamber'in günahlarından dolayı istiğfar ettiğini ifade etmektedir.³¹⁸

Beydavî ise istiğfarı şu şekilde yorumlamaktadır. "Hz Peygamber'e gelen istiğfar emri şu gibi incelikleri de işaret eder.

- Nefsini küçük görerek istiğfar et.
- Amelini az görerek istiğfar et.
- Başkasına yönelmek gibi senden sadır olan haller sebebiyle istiğfar et.
- Denildi ki 'istiğfar et' emri 'ümmetin için istiğfar et' manasını da ifade eder.

Ayette önce tesbih ardından Allah'a hamd ve istiğfar gelmesi halık'tan halka nüzul metodu üzeredir. Nitekim şöyle denilmiştir: 'Gördüğüm her şeyde önce Allah'ı

³¹⁶ Karabaşoglu, *Kur'an okumaları*, s. 86.

³¹⁷ Taberî, *Cami'ü Beyan*, XII, 707,7013.

³¹⁸ Ebi Tahir b. Yakup, *Tenviru'l Mekabis Tefsiri İbn'i Abbas*. s.603.

gördüm.’ Allah, mahlûkatı yarattığından beri mükellef olan kullarına daima tevab’tır. İstiğfar edenlerin tevbesini kabul eder.”³¹⁹

Razî ise Peygamberlerin ismet sıfatını dikkate alarak istiğfarı yorumlamaktadır. Çünkü peygamberlerin masum olması ile istiğfar emri arasında çelişki görünmektedir. Razî’ye göre istiğfar şöyledir.

- Hz. Peygamber’in istiğfarı tesbihtir.

- Örnek olması içindir. Çünkü kul ne kadar ibadette iyi olsa bile mutlaka eksigi olacaktır. Hz. Peygamber’e bile istiğfar emri geldiğine göre bizim halimizi düşünmemiz gerekir.

- Günah işlemekten değil, efdali terk etmekten dolayıdır. Yani meşru iki durumdan daha az faydalı olanı tercih etmektir.

- İnsanlar ne kadar itaatte etseler bu itaatleri ve ibadetleri Allah’ın ihsanı ile karşılaştırıldığında ne kadar az olduğunu görmekteirler. Bundan dolayı da istiğfar etmeleri gerekmektedir.

- İnsanın kulluk yolundaki seyri sülûk mertebelerine gördükleri makamlar için istiğfar etmeleri gerekir. Çünkü kul bir mertebeyi aşınca aslında onun bir şey olmadığını fark etmektedir. Allah’a ulaşan mertebeler de sonsuz olunca da insanlar her ulaştığı mertebede bir önceki için istiğfar etmesi gerekir.

- Allah, ümmeti için istiğfarda bulunmasını istemektedir. **وَاسْتَغْفِرَ لَهُمْ** “*Ve Peygamber’de onlar için mağfîret dileseydi.*”³²⁰ ayetinde ümmet için istiğfarda bulunmasını istemektedir. Ümmet çoğaldıkça, günahlar daha çok işlenmektedir. Bundan dolayı istiğfar daha da mühim hale gelmektedir.³²¹

Bütün Peygamberler masumdur. Fakat onlarda da zaman zaman küçük hatlara rastlamaktayız. Literatürde buna “Zelle” denilmektedir. Zelle birisinin herhangi bir kastı olmaksızın yanlış bir duruma düşmesidir. Bu yolda giden birisinin bir anda kasıtsız olarak çamura girmesi gibidir. Neseî’deki başka bir tanıma göre ise zelle tam olarak bilinmeyen yani açık bir şekilde günah olmayan fakat efdali terk etmek olan şeydir.³²² Çünkü zelle kederden veya başka bir ihtiyaçtan dolayı kişinin bir şeyi

³¹⁹ Beydavî, *Envâru’t-Tenzil*, III,754.

³²⁰ Nisa 4/64.

³²¹ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 162.

³²² Ebu’l Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en- Neseî, *Medariku’l Tenzil ve hakaiku Te’vil*, Daru’l Kelimi Tayyib, Beyrut,1998,I,108, II,656 ; Mustafa Akçay, “Zelle”, *DİA*, XLIV,225.

elde etmesidir.³²³ Zellenin başı günah sonu ise tevbe olarak da tanımlanmış fakat azabı gerektiren bir durum olmadığı ifade edilmiştir.³²⁴

Hz. Âdem'in hatası ifade edilirken ذَنْبٌ kelimesi yerine زَلَّةٌ kelimesinin kullanılmıştır. Fakat bu kullanım Hz. Adem'in peygamber olduğundan dolayı değil istemeyerek yaptığı hatadan dolayı olabilir. Çünkü peygamberlerin hepsi insanların en efdalleridir. Fakat hepsinin zelle türünden hataları olmaktadır.³²⁵

Burada ki istiğfar emrinin de zelle türü hatalardan olması muhtemeldir. Çünkü Hz. Peygamber neticede bir insandı. İnsanlığın gereği olarak ta hata yapması son derece normaldir.

Hz. Peygamber'in vahiy alması dışında diğer insanlardan bir farkı yoktur. Yani o da insanlar gibi sosyal hayatını yaşayan bir insandı. Bazen aç kalmış bazen de tok olmuştur. O normal bir insanın yaşadığı gibi yaşamış aşırılığa kaçmamış ve insanüstü bir yaşam sürmemiştir.³²⁶ Dolayısıyla zelle dediğimiz tarzda hata yapması normaldir.

Diğer yandan da Allah'ın elçisidir. Onun kontrolündedir. His ve hevasından konuşmayan birisidir. Bütün konuşmaları vahyin kontrolünde olan birisidir. Dolayısıyla hata yapması düşünülemez. Hz. Peygamber'in risalet ve beşeriyet yönlerini birbirinden ayıramayanlar istiğfar emrini anlamakta zorluk çekerler. Çünkü "Resul'i Ekrem (s.a.s) hem beşerdir, beşeriyet itibarıyla beşer gibi muamele eder. Hem resuldür, risalet itibarıyla Cenab-ı Hakkın tercümandır, elçisidir. İşte her hadiste bütün tafsilatına vahyi mahz noktasına bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelatında risaletin ulvi âsârı aranılmaz."³²⁷

Fakat bazı tefsirlerde Hz. Peygamber'in insanların Allah'ın dinine bölük bölük girmesine çok sevindi. İnsanlara ve sebeblere baktı. Müsebbibe bakmadı. Bunun üzerine Allah'ın şu ayeti indirdiği ifade edilmektedir. فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ "Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler. Ve batılı yok eder."³²⁸ Bazı müfessirlerin bu ayeti delil getirerek Hz. Peygamber'in davetine cevap verecek kişilerin ezelden yazıldığını Hz. Peygamber'in bunu dikkate almayıp sebeplere

³²³ el-Ferahidî, *Kitabu'l-Ayn*, s.337.

³²⁴ Ebu Cafer Muhammed b. İsmail b. Yunus el Muradi en-Nehvi, *Umdetu'l Kitab*, Daru'l İbn hazm, Riyad, 2004,I,372.

³²⁵ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, II,441,443.

³²⁶ Buhari, *Etıme*, 57, *Zühhd*, 29.; Tirmizi, *Zühhd*, 39.

³²⁷ Said Nursi, *Mektubat*, s. 97.

³²⁸ Şura 42/24.

takıldığını ifade etmelerinde³²⁹ Hz. Peygamber’i yanlış anladıkları kanaatindeyiz. Hz. Peygamber İslam dinin temsilcisi ve tebliğcisidir. Fakat bütün hayatını İslam’a adanmış bir peygamberin Allah’ı unutması, asıl lütfedenin O olduğunu unutması Hz. Peygamberin beşeri yönünü esas alarak yapılmış bir açıklamadır. Hz. Peygamber’e emredilen istiğfarın işari manada böyle yorumlanması ne risalet hayatına ne de risalet vazifesine uygun düşmeyen bir durumdur. İstiğfar manasını oradaki sahabeye hem örnek olması, hem de onların namına olması veya bütün ümmet namına Allah’a bir teşekkür mahiyetinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

c.Tevbe ile Gelen Refiki A’la

Surenin son ayeti kulluğu emretmektedir. İttifakla bu sure Hz. Peygamber’in vefatını haber vermektedir.³³⁰ Rivayetlerde ise efendimizin “*Sanki bu sene vefat edeceğim.*” rivayetleri bulunmaktadır. Vefat edeceği sene ise efendimiz gittiği mecliste, oturup kalktığında sürekli hamd ile tesbih ve istiğfar ederdi.³³¹ Bir hadisi şerifte ise şöyle buyuruyordu.

إِنَّ عَبْدًا خَيْرَهُ اللَّهُ بَيْنَ دُنْيَا وَبَيْنَ لِقَاءِهِ وَالْآخِرَةَ فَاخْتَارَ لِقَاءَ اللَّهِ

“Allah bir kulunu dünya ve ahirette karşılaşacağı şey arasında muhayyer bıraktı. Oda Allah’la karşılaşmayı (ahireti) tercih etti.”³³² Hz. Peygamber gerçek sevgiliyi tercih etti. Allah ise ona gelen yolun tevbe’den geçtiğini ifade etmişti. Hz. Peygamber ise bunu en iyi şekilde yerine getirmeye çalışıyordu. Son anlarına doğru gelince de Hz. Peygamber’in ettiği dua şuydu. اللَّهُمَّ الْحَقِّي فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى
“Allah’ım beni Refik’i Ala’ya ulaştır.”³³³ Hz. Peygamber tevbesiyle beraber en yüce makama ulaştı. Allah’a en yakın olmanın yolu secdeden geçtiği gibi en yüksek makama çıkma yolunun da tevbe ve istiğfardan geçtiğini bize ders verdi.

Bu surenin nasıl Hz. Peygamber’in vefatını haber verdiğini Razî şöyle açıklıyor.

- Dünya ile ahiret arsında bırakılıp ahiret tercih edilince sure vefatına delalet eder.

³²⁹ Sülemî, *Hakaiku Tefsir*, II, 425.

³³⁰ Ebi Tahir b. Yakup, *Tenviru’l Mekabis Tefsiri’i İbn’i Abbas*, s.603; Maturidî, *Tefsiri-l Kur’ani-l Azim (Te’vilatı Ehli Sünne)*, V,531; Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 164 ; İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvir*, XXX, 587 ; Taberî, *Cami’u-l Beyan*, XII,708.

³³¹ Taberî, *Cami’ul Beyan*, XII,709-712.

³³² Buhari, *Salat*, 80 ; *Fezail*, 3.

³³³ Müslim, *Fezail*,87.

- Hz. Peygamber'e zafer ve fetih nasip edildi. İnsanlar gruplar halinde İslam'a girdiler. Bu kemale delalet eder. Bir şey kemale erip tamamlandığında ardından zevali gelir. **لِكُلِّ كَمَالٍ زَوَالٌ**

- Allah'ın, Hz. Peygamber'e hamd ile tesbihi, istiğfarı emretmesidir. Çünkü Hz. Peygamber bunlarla uğraşınca bunlar onu tebliğ vazifesinden alıkoyar bu da vazifenin bittiğine delalet eder. Eğer yaşasaydı tebliğ vazifesinden uzak kalırdı ki bu da caiz değildir. Dolayısıyla vefatına işarettir.

- Allah daha önce ahiret hayatının dünyadan daha hayırlı olduğunu bildirmişti. Hz. Peygamber ise bu dünyada ki maksadına ulaştı. Zaferi kazandı, İnsanlar İslam'a girdi. Allah, artık ahiretteki yüce makamına geçmesini istedi.³³⁴

Burada Allah'ı hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe etmenin bütün zamanlar için geçerli olduğuna işaret etmesi muhtemeldir. Hak dinle gönderilen Peygamberimizin risalet vazifesini kemale erdirmeden ölmeyeceği muhakkaktı. Çünkü o son peygamberdi. Dolayısıyla onun için vazifesini tamamlamadan vefat etmesi olamazdı. Ayrıca Allah vefat zamanının yaklaştığını kendisine bildiriyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e vefat zamanının yaklaştığı bildirilerek hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe etmesi gerektiği bildirilirken, bizler her an ölecekmişiz gibi davranmak ve dolayısıyla daima hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe üzere olmak durumundayız manası da sureden anlaşılabilir.

³³⁴ Razî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 164.

SONUÇ

Kur'an sırlarla dolu bir kitaptır. Her sure kendi içinde bir bütünlük oluşturduğu gibi diğer surelerle hatta diğer surelerin içindeki ayetlerle de bir bütünlük içerisindedir. Her surenin ayetleri kendi içinde ele aldığı konular diğer ayetlerle irtibatlı olmakla beraber birbirinden de farklı mevzuları da ele alabilmektedir. Nasr suresinde de aynı durumu görmekteyiz.

Nasr surenin birinci ayeti siyasi içerikli bir ayettir. Allah, Hz. Peygamber'e bazen doğrudan yardım etmiş bazen ise dolaylı olarak yardım etmiştir. Peygamberini hiç yalnız bırakmayan Allah, Bedirde, Huneyn'de ona yardım etmiş, tevhit mücadelesini zaferle neticelendirmiştir. Hz. Peygamber ise buna karşılık boş durmamıştır. Gerek kulluğuyla, gerek zafer anlarındaki tavırlarıyla nazarları kendisine değil kudret ve zafer sahibi olan Allah'a çevirmiştir. Öte yandan zaferi nasıl kazanacağını dair Allah ona yol göstermiş sabredip Allah'tan sakındığı takdirde yardımın geleceğini, her insan içinde çalıştığının karşılığı olduğu, bunun gereklerinin ne ise yapmasını istemiştir. Fakat Hz. Peygamber zaten bunların farkında olan birisiydi ve gereğini yapıyor ve bize de örnek oluyordu. Dolayısıyla muhatabın bizler olduğu aşikârdır.

İkinci ayet ise içtimaidir. İnsanların guruplar halinde Allah'ın dinine gireceği ifade edilmektedir. Bu da toplumsal değişmeyi zorunlu kılmaktadır. Bizler kültürümüzü ve adetlerimizi bırakıp Allah'ın bize emrettiği ve bizim için hayrı emreden rabbimizin istediği bir toplum olmamız gerekmektedir. Günümüz dünyasında İslam'a muhâlif ne kadar yaşantımız var olduğu görülmektedir. Bunları bırakmadığımız sürece yardım ve zaferin gelmeyeceği açıktır. Bundan dolayı tam teslimiyetle mükellefiz. Toplumsal değişme için yardım ve zaferin gelmesi, zafer ve yardımın gelmesi için de toplumsal değişmenin olması gerekmektedir. Çünkü Kur'an bir kavim kendini değiştirmedikçe Allah'ın onları değiştirmeyeceğini ifade etmektedir. Burada iki ayet birbirinden farklı mevzuyu ele almakla beraber ikisi de birbirini nitelendirmektedir. Yani zafer ve yardım için toplumsal değişme gerekli, toplumsal değişme için ise zafer ve yardım gerekli.

Üçüncü ayet ise bize kulluğu öğretmektedir. Zaferin sarhoşluğuna kapılmadan insanların kendilerine itaatini gördüğünde ilahlık egosuna kapılmayan ya da ilahlığa

giden yolu hamd ile tesbih ve istiğfarla kapatan ayettir. Bu ayet bize ubudiyetimizi düzeltmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Zafer ve yardımın devamı için bu ayette ki kulluk vazifesine dikkat etmemiz gerekmektedir. Çünkü bu ayet zaferin hemen ardından kulluğa çağırılmaktadır. Zafer kazanmışken başka bir varlık önünde eğilmek çok zor bir imtihandır. Hz. Peygamber bu imtihanı başarmış bir insan olarak bizlere örnek olmuştur. Bundan dolayı zaferi müjdeleyen ve kulluğa çağıran bu ayetler arasında önemli münasebetler bulunmaktadır.

Son bir asırda insanlık iki dünya savaşı gördü. Bunlardan galibiyetle ayrılan tek İslam devleti Osmanlıydı. O da masada kaybederek yıkılmaktan kurtulmamıştır. Günümüzde İslam dünyasının dört bir yanından hüsrân ve hezimet haberlerini üzülen almaktayız. Hâlbuki Kur'an'ın ortaya koyduğu prensipler açık ve nettir. Neticesi ise başarıdır. Fakat biz bunlara dikkat etmediğimizden dolayı yenilgiyi yaşamaktan kurtulamıyoruz. Ülkemizin yakın tarihine baktığımızda pek çok seçimin yapıldığını görürüz. Bu seçimleri kazananların seçimlerden sonraki tavırları onların seçimden sonraki serüvenlerini belirlemiştir. Seçimlerden sonra naralar atanların iktidarları kısa sürmüş ve tarih olup gitmişlerdir. Ama seçim zaferinin sarhoşluğuna kapılmayanlar ise uzun süre iktidarda kalmış ve pek çok hedeflerini gerçekleştirmişlerdir. Nasr suresi burada gerek liderlere gerekse toplumlara ve bireylere önemli mesajlar iletmektedir.

Liderlere zaferin neticesinde kulluk, toplumlara zafer için Allah'ın dinine girmesi ve bireylere ise zafer yolunu secdeden geçtiği mesajı iletmektedir.

En doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki**, Muhammed Fuad, *Mu'cemu-l Müfehres li Elfazi Kur'ani-l Kerim*, Daru-l hadis, Kahire,1945.
- Abduh**, Muhammed, *Amme Cüzü Tefsiri*, Çev. Ömer Aydın, İşaret yay. İst.2012.
- Alper**, Hülya, "Tevfik" *DİA*.
- Arslan**, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan yay. İst. 1995,
- Asım Efendi**, Mütercim, *Kamusu Muhit Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,İst.2013,
- Bursevi**, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan*, Osmaniye Matbaası, İst.1968.
- Buhari**, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail , *el-Camiu's-sahih*, Mektebetu-l islamiyye,Beyrut,1979.
- Beydavî**, Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nasiruddin, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Çev. Şadi Eren, Işık yay.İst.2013.
- Bagdadi**, Mahmud Şükri Alusi, *Ruhu-l Meani*, Beyrut, 1971.
- Begavî**, Ebu Muhammed Mes'ûd b. Muhammed Ferrâ', *Mealim'u Tenzil*, Daru Tayyib, Riyad,1409.
- Canbazi**, Muhammed Huneyr, *İhtiyar'il hisan fi İ'rabi'l Kur'an*, Daru'l İbn Hazm, Riyad, 2010,
- Cevheri**, Ebu Nasr İsmail b. Ahmed, *Sehhah*, Darul hadis, Kahire, 2009.
- Çağrıci**, Mustafa,"Yardımlaşma" *DİA*.
- Çelebi**, İlyas, "Hızlan" *DİA*.
- Derveze**, İzzet, *Tefsiru'l-Hadis*, Ekin Yay.İst.2014.
- Develioğlu**, Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Aydın kitabevi, Ankara,1997.
- Derviş**, Muhyiddin, *İ'rabu-l Kur'an*, Daru-l Yemame, Dımeşk,2011.

- Ezdi**, Ebu Davud Süleyman b.İshak Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud*, Daru-l Hadis, Kahire, 1999.
- Ebu Haka**, Ahmed, *Mu'cemu-l Nefaisi'l Vasit*, Daru'l Nefais, Beyrut, 2008.
- Eren**, Şadi,
-*Allah Yolunda Cihad*, Moralite yay. İst. ts.
-*Kur'an Mu'cizesi*, Selsebil Yay.İst.2016.
- Ferahidi**, Halil b. Ahmet, *Kitabul Ayn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 2004,
- Fındıkoğlu**, Ziyaeddin Fahri, *İçtimaiyat Dersleri*, İÜ. İktisat fak. Yay. İst. 1971.
- Eskicioğlu**, Osman, “*Kefil*” *ŞİA*.
- Güneş**, Kadir *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yay. İst. 2011.
- Hodgson**, Marshall, *The Venture Of İslam, (İslam'ın Serüveni)*, Çev. Birol Çetinkaya, İz Yay, İst. 1995,
- İbn Sa'd**, Ebu Abdullah Muhammed, *Tabakatu'l Kübra*, Kahire, 2002
- İbnü-l Esir**, Ali b. Muhammed, *Üsdül-Gâbe Fi Marifeti Sahabe*, Kahire,1970
- İbn Aşur**, Muhammed b. Tahir, *Tahrir ve Tenvir*, Tunus, 1984
- İbn Kesir**, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim*, Müesse-i Kurtuba, Kahire,2000.
- İbnü'l Cevzi**, Ebu'l-Ferec Ebu Abdurrahman bin Ebi'l Hasan, *Zadu-l Mesir*, Mektebetu-l İslamiyye,1984.
- İsfehani**, Ragıb, *Mufredatu Elfazı'l Kur'an*, Daru'l fikr. Beyrut,2010.
- İslamoğlu**, Mustafa, *Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüсна*, Düşün Yay. İst.2013
- Karabaşoğlu**, Metin, *Kur'an okumaları*, İz. Yay. İst. 2016.
- Kanuçi**, Ebi Tayyib Siddık b. Ali Haseni, *Fethu-l Beyan Fi Mekasıdı-l Kur'an*, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut,1999.

Kefevi, Ebil Beka Haseni, *Külliyyat*, Matbaa-i amire, İst. 1870.

Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Cami'u li-Ahkami'l-Kur'an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İst. 2014.

Kuşeyrî, Ebu Kasım Abdülkerim, *Tahbir fi' ilm-it-Tezkir*, Kahire 1968,

Kuşeyrî, Talha bin Muhammed Ebu'l Kâsim Nişaburî, *Letaifu-l İşarat*, byb,1981.

Keşaniyyus, Kemaleddin Abdurrezzak Semerkendi, *Te'vilat-ı Keşşaniyye*, Çev., Ali Rıza doksan yedi, Kadioğlu Matbaası, Ankara,1998.

Kutub, Seyyid, *Fizilali'l-Kur'an*, Çev. Salih Uçan, Dünya Yay.İst.2003.

Meragi, Ahmet Mustafa, *Tefsiru-l Meragi*, Mısır,1946

Mevdudi, Ebu'l Al'a, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet. İnsan Yay.İst.2015.

Mustafa, İbrahim *Mu'cemul vasit*, Mektebetu İslamiyye, Beyrut, t.s.

Mustafa, Nevin Abdülhalik, *İslam Düşüncesinde Muhalefet*, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yay. İst. 1990.

Maverdi, Muhammed b. Habib Basri, *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, Beyrut, 1978.

Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr Horasani, *Sünen-i Nesai*, Mektebetu-l Asriyye, Beyrut, 2006.

Nehvi, Ebu Cafer Muhammed b. İsmanil b. Yunus el Muradi, *Umdetu'l Kitab*, Daru'l İbn hazm, Riyad, 2004.

Nesefi, Ebu'l Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku'l Tenzil ve Hakaiku Te'vil*, Daru'l Kelimi Tayyib, Beyrut,1998.

Nisaburi, Ebu Abdullah b. Hakim, Müstedrek Ale's Sahihayn, Dâru'l Osmaniyye, Beyrut, 2007.

Razî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir*, (*Mefâtihu'l-Gayb*,) Daru-l fikr, Beyrut, 1981.

Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Daru-l Fikr, Beyrut, 2001.

Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaleddin,

- Itkan fi ulum-l Kur'an*, Beyrut, t.s.
- Durru-l Mensur*, Kahire,2003.
- Sülemî**, Muhammed b. Hüseyini Ezdî, *Hakaiku Tefsir*, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut, 2001,
- Sülemî**, *Ziyadatu Hakaiku Tefsir*, Daru-l meşruk, Beyrut,1986
- Said Nursi**, Bediüzzaman,
- Lemalar*, Rnk Neşriyat, İst, 2013
- Sözler*, Rnk Neşriyat, İst, 2013
- *Asayı Musa*, Rnk Neşriyat, İst, 2013
- Mektubat*, Rnk Neşriyat, İst, 2013.
- Rumuzat-ı Semaniye*, Sözler Neşriyat, Byy, ts
- Süleyman**, Mukatil b. *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, Çev. M.Beşir Eryarsoy. İşaret Yay. İst. 2004.
- Şevkanî**, **Muhammed** b. Abdullah, *Fethu-l Kadir*, Beyrut, 1991
- Şeybani**, Muhammed b. Yusuf ebi Hayyan Endulusi, *Bahru muhit*, Daru-l fikri'l İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Şeriatî**, Ali, *Dine Karşı Din*, Çev. Doğan Özlük, Fecr Yay. Ank. 2016.
- Tan**, Zeki,
- Kur'an'a Göre Geçmiş Kavimlerin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, Neşriyat yay. Ankara,2011.
- Kur'an'a Göre Toplumun Yapılandırılmasında İlim ve Âlimin Rolü*, Özgü Yay. İst. 2010.
- Tantavi**, Muhammed Seyid, *Tefsir-ul Vasit lil Kur'an'il Kerim*, Daru'n Nehde, Mısır, 1997.
- Taberi**, Muhammed b. Cerir,
- Cami'u-l Beyan an Te'vili Ayi-l Kur'an*, Bidaru-l hicr, Beyrut, 1992,

-Tarihu'l Umem ve'l Muluk, Müessesetu'l Alemü'l Matbaa, Beyrut,1989.

Teymi, Ebu Ubeyde Ma'mer b. Musenna, **Mecazu-l Kur'an**, Mektebetu'l Hanci, Kahire, t.s.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Camiu's-sahih**, Daru-l hadis, Kahire, 2005

Topaloğlu, Bekir,“*Nasir*” **DİA**.

Tümer, Günay,“Din”, **DİA**.

Yadsıman, Necla, **Kur'an Ufku**, Cemre Yay. İst,2013.

Yakup, Ebi Tahir b., **Tenviru'l Mekabis Tefsiri'İ İbn'i Abbas**, Daru'l Fikr, Beyrut, 2001.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, İst, 1979.

Yıldırım, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay. İst. 1991.

Yılmaz, Mehmet Faik, **Ayetler ve Sureler Arasındaki Münasebet**, DİBY, Ank, 2009.

Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, **Burhan fi Ulumu-l Kur'an**, Daru-l Hadis, Kahire,1985

Zeccac, Ebu İshak İbrahim b. Seri b. Sehl Bağdadi, **Tefsir'u Esmâ-i İlahi-l Hüsna**, Beyrut,1975

Zeccaci, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. İshak Nihavendi, **İştikaku Esmâ'illâh**, Beyrut,1986,

Zemahşeri, Ebi Kasım Mahmut b. Ömer, **Keşşaf**, Mektebetu-l Abikan, Riyad,1997.